

SZENT ISTVÁN
EGYETEM

GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR,
GÖDÖLLŐ

Studia Mundi - Economica

Vol. 4. No. 5.

2017

Studia Mundi - Economica

Vol. 4. No. 5.

IMPRESSZUM

Szerkesztőbizottság elnöke:

Szűcs István

Főszerkesztő:

Káposzta József

Szerkesztőbizottság tagjai:

Bandlerova, Anna – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Baranyai, Zsolt – Szent István Egyetem
Bielik, Peter – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Csehné Papp, Imola – Szent István Egyetem
Curt, Paula - Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca, Romania
Ivolga, Anna – Stavropol State Agrarian University, Russia
Kodenko, Jekatyerina – Szent István Egyetem
Kollár, Péter – Szent István Egyetem
Maciejczak, Mariusz – Warsaw University of Life Sciences
Nagyné Molnár, Melinda – Szent István Egyetem
Neszmélyi, György Iván – Budapesti Gazdasági Egyetem
Stratan, Alexandru – National Institute for Economic Research, Moldova
Szabó, Zoltán – Szent István Egyetem
Szigetváriné Járasi, Éva Zsuzsanna – Szent István Egyetem
Szlávicz Ágnes - University of Novi Sad, Serbia
Törőné Dunay, Anna – Szent István Egyetem
Trzcielinski, Stefan - Poznan University of Technology
Zmija, Janusz – University of Agriculture in Krakow

Szerkesztő:

Nagy Henrietta

Technikai szerkesztő:

Áldorfai György

Szakmai lektorok (4. évf. 5. sz.):

Áldorfai György
Bálint Csaba
Fodor-Borsos Eszter
Farkas Tibor
Némediné Kollár Kitti
Varga-Nagy Adrienn
Oláh Izabella
Csehné Papp Imola
Péli László
Ritter Krisztián
Rudnák Ildikó
Szabó Katalin
Topa Zoltán
Béres-Virág Ágnes

Szerkesztőség címe:

2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

E-mail: studia.mundi@gtk.szie.hu, Honlap: <http://studia.mundi.gtk.szie.hu>

Kiadó:

Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.

2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

HU ISSN 2415-9395

2017.

Tartalomjegyzék / Table of contents

TARTALOMJEGYZÉK / TABLE OF CONTENTS	1
INCOME POTENTIAL INDEX ANALYSIS OF HUNGARIAN CITIES AND TOWNS - JÖVEDELEM POTENCIÁL INDEX VIZSGÁLAT A MAGYAR VÁROSOKBAN Lilla Áldorfainé Czabadai, Zoltán Topa, György Áldorfai.....	2
DESZK POZICIONÁLÁSA ÉS FEJLESZTÉSE A SZEGEDI AGGLOMERÁCIÓBAN - POSITIONING AND DEVELOPMENT OF DESZK IN THE SZEGED AGGLOMERATION Balogh Béla Ferenc, Koncz Gábor PhD.....	12
URBANIZÁCIÓ ÉS KÖRNYEZETI FENNTARTHATÓSÁG, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VÍZGAZDÁLKODÁSRA - URBANISATION AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY IN THE POINT OF WATER MANAGEMENT Czikkely Márton.....	21
PENSION POLICY CHALLENGES AND COMMUNICATION POSSIBILITIES - EMPIRICAL STUDY OF HUNGARIAN UNIVERSITY STUDENTS NYUGDÍJPOLITIKAI KIHÍVÁSOK ÉS KOMMUNIKÁCIÓS LEHETŐSÉGEK - <i>MAGYAR EGYETEMI HALLGATÓK EMPÍRIKUS VIZSGÁLATA</i> Nándor Komáromi PhD, Nikolett Mihály PhD.....	31
A FALUSI TURIZMUS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI - THE SITUATION AND DEVELOPMENT POSSIBILITIES OF RURAL TOURISM Molnár Csilla PhD, Remenyik Bulesú PhD.....	44
NŐI GENERÁCIÓK ÉS HELYZETÜK A HAZAI ÉS UNIÓS MUNKAERŐPIACON - FEMALE GENERATIONS AND THEIR POSITION IN THE NATIONAL AND EU LABOUR MARKET Szabó Katalin, PhD.....	60
AZ ÖKOTURIZMUS JÖVŐJE - ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS A GYÖNGYÖSI DIÁKOK KÖRÉBEN KÖRNYEZETTUDATOSSÁGI ASPEKTUSBÓL - THE FUTURE OF ECOTOURISM - COMPARATIVE ANALYSIS IN CASE OF STUDENTS IN GYÖNGYÖS FROM ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS ASPECT Szeberényi András, Varga-Nagy Adrienn PhD.....	73

INCOME POTENTIAL INDEX ANALYSIS OF HUNGARIAN CITIES AND TOWNS
JÖVEDELEM POTENCIÁL INDEX VIZSGÁLAT A MAGYAR VÁROSOKBAN**Lilla Áldorfainé Czabadai¹, Zoltán Topa², György Áldorfai³**^{1,2,3} assistant lecturer^{1,2,3}Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences, Institute of Regional
Economics and Rural DevelopmentE-mail: ¹aldorfaine.czabadai.lilla@gtk.szie.hu, ²topa.zoltan@gtk.szie.hu,
³aldorfai.gyogy@gtk.szie.hu**Abstract**

It is crucial to learn which factors could influence the income status of a region. In our study we try to collect basic data which well-represent the chosen topic, and more importantly, which are easy to access and are interpretable on smaller (for example settlement) territorial levels. Based on our hypothesis the received subsidies, the taxes paid by local people and the gross value added generated by local enterprises show strong correlation with the formation of the income status, and this hypothesis was tested for cities and towns in this paper.

Összefoglalás

A régiók és települések jövedelemteremtő képessége számos különböző tényező kölcsönhatására vezethető vissza. A cikkben bemutatott kutatás ezen tényezők közül vizsgált meg néhányat (támogatások, a helyi adók összege és a bruttó hozzáadott érték) azzal a céllal, hogy így a döntéshozók egyértelműbb képet kapjanak arról, milyen mutatókra érdemes koncentrálniuk döntéseik során, ha a lakosság jólétét szeretnék növelni.

Keywords: income, gross value added, subsidy, development**JEL classification:** R10, R11**LCC:** HT388**Introduction**

It is imperative to explore historical changes in the spatial structure of Hungary to understand differences in income levels. The unique characteristics of the Hungarian settlement network were established approximately in the 1860s. The urbanisation wave, thanks to the industrial revolution, resulted in only the capital city's growth, both in qualitative and quantitative sense. There have been many plans and laws from the 1960s to balance out the monopolistic role of Budapest, which resulted in the appearance and strengthening of many larger and medium-sized rural towns. This relative deconcentration process caused the capital city's population to decline, and the appearance of agglomeration areas close to larger cities and towns. (Enyedi, 1984).

The notion of relieving cities and designing suburban areas appeared in many countries in Europe after the industrial revolution, in order to reorganise cities in a way that their functions are taken more into account (Le Corbusier, 1923), and also to create idyllic suburban areas (Howard, 1902). After the suburbanisation, desurbanisation and relative deconcentration processes in Hungary and in Europe as a whole, we can observe a new phenomenon: the urbanisation of the globalised world, which marks the beginning of a new concentration process (Szirmai, 2011; Enyedi, 2012). The new urban systems meant the concentration of global

capital in larger cities and the increase of population number (and the appearance of metropolei) (Castells, 1972; Sassen, 1991).

In Hungary, the Economic Crisis also drew the economic and social processes in the agglomerations of Budapest and the rural cities towards a new type of concentration. Thanks to the changes in income levels, less and less people move to the suburban areas. Parallel to that, the number of people leaving those areas has increased. Increasing concentration can be observed during investigating income- and education levels and the language skills as well, because people with higher incomes and better education tend to live in the centres of cities. (Schuchmann-Váradi, 2015; Péli-Neszmélyi, 2015).

With regionally differentiated population comes regionally unequal income distribution. It is observable on an international level; that is why the European Union attempts to support convergence countries and regions by providing different subsidies, hoping that they would catch up with more developed countries.

The income situation tells many things about the population, because higher income levels allow the inhabitants of cities and villages to spend more on commodities, they can afford higher level healthcare and education services, and many other opportunities open up for people. In other words, it empowers the individuals and makes them feeling more secure, and in this way, they can live more meaningful and satisfying lives. Raising income levels, therefore, is not only beneficial for the economy (by boosting trade), but also by allowing people to spend their money on activities and goals, which they could not before.

The income situation is a basic indicator that tells much about the opportunities of the population; therefore, the data required for their investigation are collected regularly and precisely by central governments. In Hungary it is collected by the Hungarian Central Statistical Office (KSH); some of their international counterparts are the United States Census Bureau in the US, the National Statistics Office (ONS) in the United Kingdom, the Federal Statistical Office (Destatis) in Germany. They collect data on the income levels of their respective countries. For European and international levels, the European Committee (Eurostat) and the OECD are analyzing the most user-friendly and organized country (and sometimes regional) level records available to users. The most common indicator of income levels in the above-mentioned statistical systems is the household income level.

However, it is not sufficient to analyse only the households if we are to conduct a research from economic- and rural development approaches. Regional analyses must take into account many historical, economic and social theories and factors related to the topic of the investigation. When analysing the income levels, we must discuss the origin of differences between settlements (and settlement types), the urbanisation processes, competitiveness, business location theories, well-being, employment, social processes (migration), or even the effects of government support (Káposzta et al, 2014).

The development levels of countries are measured by their GNI, while regions are measured by using GDP (European Commission, 2015). Experts have been debating for decades about the usage and content of GDP, as an indicator measuring economic development. It is clear that it properly represents income levels; however, it cannot be applied for measuring competitiveness or social welfare, due to its lacking nature (Stiglitz et al, 2010).

Social Progress Index, published in 2015, is a suitable alternative to measure well-being (Csath, 2016; Porter et al, 2015). It investigates several indicators (e.g. ones related to basic services, health-care and human rights) within three categories (basic human needs, the bases of well-being and opportunities), which are beyond indicators illustrating economic development. The

content of the index was changed (expanded) in 2016; therefore, now it examines even more countries with more indicators (Social Progress Imperative, 2016).

We can find new elements of development by approaching from country level towards local spaces, and investigating competitiveness using the Regional Competitiveness Index (Csath, 2016; Annoni-Kozovska, 2010). Beside the governmental, infrastructural, macroeconomic and human resources data, we can observe data related to innovation, which contains the technological readiness and innovation abilities of a region. Innovation activity and income levels show positive correlation, which means that in those areas, where intensive knowledge-based activities are carried out, and the proportion of R&D spending is high, we can see higher income levels.

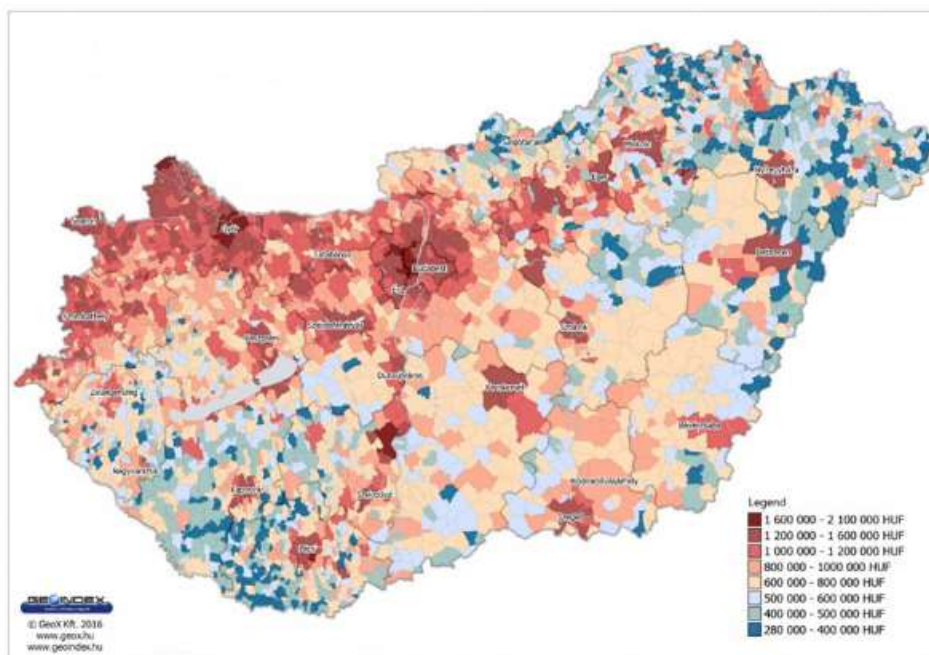
The increasing R&D spending and the expansion of innovation is generally more common in regions where we can find institutions of higher educations, or the concentration of companies (business clusters, business incubators, etc.). Companies provide 80-90% of the jobs in the developing countries; furthermore, they produce approximately 60% of the GDP. These proportions are very similar in Hungary, because the territorial inequalities (resulted by the first large wave of urbanisation) increased after the political transition in 1989-1990. The seven statistical regions created as a requirement for the accession to the EU do not cover homogenous territories, and that is one of the reasons why the development level of the capital city distorts the development data of the Central-Hungarian region in a positive way (Budapest produces approximately 40% of the Hungarian GDP¹). In this case, despite the criticism mentioned before, GDP is a very meaningful indicator; Budapest would belong to the 25 best-performing regions in the European Union. The high level of regional disparities is well-shown by the fact, that four regions out of the seven belong to the 20 poorest regions of the EU: Northern-Hungary, Northern Great Plain, Southern Great Plain, Southern Transdanubia (Tóth, 2016).

Purchasing power is a sufficient indicator for the economic development and income level of a region' population. As an example (or motivation) we use one of the works of GeoX Kft., a company dealing with regional data collection and processing created a map about the purchasing power of the Hungarian settlements, using data from 2014 which year is the closest date to our analysis when this map is existing (Figure 1.). The Települési Vásárlóerő Adatbázis (Settlement-level Purchasing Power Database) contains and applies basic data and calculated indicators for the income situation (income from work, social income, calculated gross and net income) and for consumption spending (e.g. food, clothing, home maintenance, transportation, health care, education, etc.) per capita, in Hungarian Forint (HUF), for every settlement, in a unified way (GeoIndex, 2016).

This paper discusses an index created by utilising knowledge from literature review and own experience, which is, similarly to the settlement level purchasing power, able to illustrate the income potential of Hungarian cities and towns in a graphical way.

---

¹ Due to the differences in development levels, the Council of Pest county voted for the separation of Budapest and the rest of Pest county in January 29th, 2016.

Figure 1: Settlement level purchasing power 2014

Source: Települési vásárlóerő adatbázis, 2016

Material and methods

As a first step, we chose datasets based on literature and on our own experience, and then they were selected based on their relevancy to the research topic. After the data-gathering process, the result was a dataset consisting of 30 indicators, which were collected from all years between 2007 and 2013. Due to the lack of data before 2009 and after 2013 we experienced in the case of some indicators, the analysed time period was decreased to the years between 2009 and 2013. The chosen territorial unit for our investigation was the settlements in Hungary, which fall into the category of cities and towns, according to Hungarian laws. We intended to prove the applicability of our methodology and the need to establish an information system to support it. As a result of our efforts, we collected 30 (standardised) indicators for 346 cities and towns and for 5 years.

After collecting the data, correlation analyses were conducted, focusing on the years investigated, in order to observe the relationship between income levels and other indicators (and if there are any, how strong they are), and to see whether the correlation can be observed in every year, or not.

Based on the values of the correlation the type of the linear relationship was categorised into a five-level scale, based on Huzsvai and Vincze, which categorisation is illustrated on Table 1.

Table 1: The type of linear correlation between variables

The strength of the correlation	The value of r
There is no correlation between the variables	$-0,25 < r < 0,25$
Weak stochastic correlation	$-0,5 < r < -0,25$ or $0,25 < r < 0,5$
Moderate stochastic correlation	$-0,75 < r < -0,5$ or $0,5 < r < 0,75$
Strong stochastic correlation	$-1 < r < -0,75$ or $0,75 < r < 1$
Perfect correlation	$r = -1$ or $r = 1$

Source: The authors' own editing based on Huzsvai et.al (2012)

Since the direction of the relationship does not indicate the direction of dependent and independent variables, but the direction of the correlation, the classification of Huzsvai and Vince was used.

In order to expand the research, an index was created during the correlation analysis from the data - indicators - showing strong and moderate stochastic correlation, to find out which indicators influence the income levels in the districts. This index was called 'Income Potential Index'. During the creation of this index a simple indexing method, the minmax normalisation, during which the indicators are weighted by their correlation values. During the minmax normalisation different indicators with different units of measure are transformed to a certain range (*during which the distribution remains the same*). The following formula was used:

$$X'_i = \frac{\sum_{i=1}^N r_x * \frac{x_i * \min_x}{\max_x * \min_x}}{\sum_{i=1}^N r_x} * 100$$

where the $\min_x$ is the lowest, while $\max_x$ is the highest value of the indicator, and r_x marks the correlation value of income levels and the selected indicator.

The data gained by the analyses were illustrated on maps by using the QGIS software.

Results

The results of the most important (moderate- or strong stochastic) correlations are illustrated by Table 2. As seen on the table, there is one strong (knowledge-intensive services), two strongly moderate (number of operating enterprises, number of unemployed people), two moderate (local taxes, the length of the fastest way connecting the settlement with the capital) and three weak (gross value added, high-tech processing industry, medium high-tech processing industry) kinds of stochastic correlation was found between the income levels and the other 29 indicators.

Table 2: The values of coefficients resulted by the correlation analysis

	2009	2010	2011	2012	2013
Gross value added	0,447	0,487	0,445	0,436	0,453
The length of the fastest way connecting the settlement with the capital	-0,495	-0,498	-0,554	-0,544	-0,538
Local taxes	0,569	0,577	0,582	0,579	0,573
High-tech processing industry	0,508	0,482	0,492	0,424	0,379
Medium high-tech processing industry	0,403	0,384	0,446	0,419	0,414
Knowledge intensive services	0,370	0,763	0,767	0,738	0,720
Number of operating enterprises	0,716	0,699	0,699	0,666	0,641
The number of registered unemployed people	-0,697	-0,712	-0,720	-0,711	-0,668

Source: The authors' own editing based on own analysis

As we can see in the table, indicators show different levels of stochastic relationship with income, with a fluctuation between them in different years. Therefore, we partly accept the basic hypothesis of our research; namely, that income levels show close correlation with many other indicators, and this correlation remains the same in later years. From the abovementioned 8 indicators we received normalised data weighted by their correlation value for city and town levels, by using the methodology discussed above. Based on the methodology the values could be varied on a scale from 0-100, which values can be categorised into five groups (Table 3).

Table 3: The categorisation of normalised data weighted by correlation values

Colour code	Name	Value
	Very low	0-14,99
	Low	15-29,99
	Average	30-44,99
	High	45-59,99
	Very high	60-100

Source: The authors' own editing based on own analysis

The results are illustrated on maps for every investigated year (Figure 2).

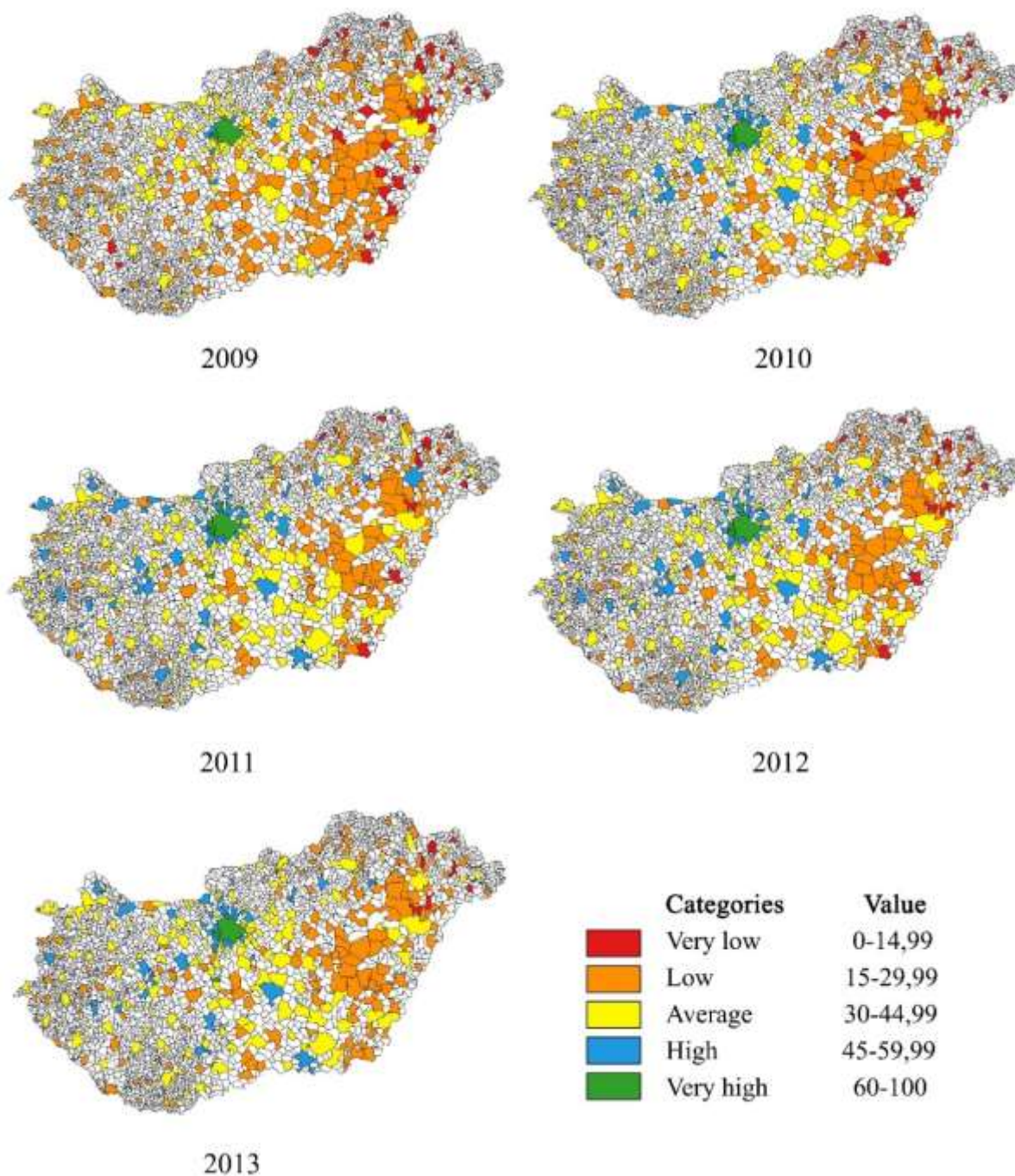
It was found, that there was significantly positive change in 48 cities, positive change in 256, slight change in 37, negative change in 3 and significantly negative change in 2 cities in the investigated time period. The research found the urban areas with the worst income potential in Northern-Hungary (Nagyecsed), but we found one of the best value in this region (Mátészalka) as well. The other high income potential level values are typical in Central-Hungary. There was almost 63 index point difference between Budapest, the one with the best values and Nagyecsed, the one with the worst values. This result well illustrates that there are significant regional differences in Hungary regarding to the factors affecting income levels.

We discovered the following main results by analysing the maps and the datasets behind them.

It is striking that only three settlements (Budapest and its immediate west agglomeration neighbours, Budaörs and Törökbálint) fell in the very high-income category in all five years. It can be seen that from 2009 to 2010, the number of high-income cities has increased (from 7 to 44), which is most noticeable in the wider urban agglomeration. This trend continued to increase for 2011 (51); Cities and towns with high income potentials were situated mainly in the western part of the country. At the same time, it can be noticed that some of the larger cities and towns have also developed in the north-eastern, southern and south-western parts of the country.

In 2012 (47) and in 2013 (42), we noticed a slight decline in the number of high-income cities and towns. The year 2009 stands out for settlements with the lowest and low income potential, since they had the highest number in the year under review. Over the next few years a similar trend may be observed in the case of high income cities, but with a larger volume. In other words, this means that in 2009 35 settlements were the lowest and 203 settlements in the low income category in 2010 were 27 in the former and 146 in the latter group. In 2011, the lowest values were generated by 15 settlements, with 136 cities with low incomes, falling again to 14 in the worst category by 2012, and 141 worst in the worst category.

In the last investigated year, 11 very low potential and 147 low-income settlements were added to the map. From year to year, the number of settlements with average income potential increased between 2009 and 2013. The average number of 98 average income-averaged cities in the first year under review grew to 128 in 2010, 139 in 2011, followed by a slight decrease of 135 (135) in 2012, to 144 in 2013.

Figure 2: The trends of the Income Potential Index throughout the investigated years
Source: the authors' own editing based on own analysis by using QGIS

Conclusion

We can draw several conclusions by examining trends in the number of cities with the lowest and highest income potentials. The results of 2009 are likely to indicate the effects of the economic crisis. As of 2010, the growth observed in the number of average and high-income cities, and the decrease in the low and lowest categories, indicated a shift in the east-west direction. This means that the number of areas with high potential in the western part of the

country has increased and that the number of low-income areas has decreased more than in the eastern regions. This can be traced back to the historically-occurring West-East disparity already mentioned in the literature. Typically, the map of settlements of low-category settlements is well illustrated by the farm structure of the Great Plain. Its unfavorable situation is also due to historical reasons, but the lack of treatment of the problem hinders the development of the income situation of the lowland towns. High-income settlements (outside the Budapest agglomeration) are typically located along the lines of motorways M1, M3, M5, M7 and Lake Balaton. Based on the results, the absence of significant factors influencing the income potential index that we determined at the beginning of this paper (the presence of knowledge-intensive services, the number of registered unemployed and the number of active enterprises) causes significant differences in the income situation of some cities and towns, so it can be concluded that territorial differences in Hungary occur regarding to the income potential as well, and they do so in such way as determined by literature and by our experience.

However, it is noteworthy that if we look at the changes, that have taken place over the observed five years, the results are different in each settlement. The most striking change is that Budapest is at the end of the line, while a Northern-Hungarian small town, Rétság, took the first place. The reason for this is that, for example, the high values of Budapest, if only slightly, but declined, but the Rétság figures increased considerably compared to the original average value and to itself. This can be observed in a number of settlements that motivate the pursuit of the following research to find out how the development (or decline) of settlements' income levels has evolved in recent years.

A very important finding of the study was that unlike our hypothesis the received subsidies, the taxes paid by local people and the gross value added generated by local enterprises do not show strong correlation with the formation of the income status, but income levels show strong correlation with knowledge-intensive services and strongly moderate correlation with the number of operating enterprises and the number of unemployed people (Table 2.). It means that central and local governments should keep focusing on unemployment, as a cardinal issue, but should concentrate even more on ensuring the creation of more enterprises (for example, by providing good business environment for them). Tourism could be a key sector in Hungary, since the country has significant untapped potential in this field. Domestic tourism however requires a modern management and operating system to be established, since the global trends, the changes of tourism market and the intense competitions (Nagy – Virág, 2014). Tourism has been a dynamically growing sector globally, and it is an way to strengthen the multifunctional nature of rural areas, where agriculture is still a prominent income generating activity, but it has been gradually losing its significance and the competitiveness of this sector is relatively weak (Káposzta et al, 2008).

Also, knowledge-intensive services are of key importance – not only because of the fact that they create high added value, but also because they need highly educated people, who, when settled down in a settlement, can initiate even development programmes as vital members of local communities (Kassai, 2017).

References

1. Annoni P. – Kozovska K. (2010): EU Regional Competitiveness Index 2010. European Commission Joint Research Centre, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 28-47.p., Available at: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC58169>. [Downloaded: 2017.03.12.]

2. Castells M. (1972): *La question urbaine*. Translated by Alan Sheridan in 1977. Edward Arnold Ltd., London, 493 pp.
3. Csath M. (2016): A regionális fejlettség mérése társadalmi-gazdasági mutatók alapján. Pest megyei esettanulmány. In: Csath M. (ed.): *Regionális versenyképességi tanulmányok*. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., 73-107. p.
4. Enyedi Gy. (1984): *Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása, Értekezések-émlékezések*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 14-19. p.
5. Enyedi Gy. (2012): *Városi világ*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 186 pp.
6. European Commission (2015): *Regional Policy – Inforegio: Which regions are affected?* Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/region/index_en.htm. [Downloaded: 2017.03.12.]
7. GeoX Kft. (2016): *GeoIndex, Települési vásárlóerő 2014*. Available at: <http://www.geoindex.hu/adatbazisok/telepulesi-vasarloero/>. [Downloaded: 2017.03.13.]
8. Howard E. (1902): *Garden cities of To-morrow*. London, Swan Sonnenschein & Co., 195 pp.
9. Huzsvai L. – Vincze Sz. (2012): *SPSS-könyv*, Seneca Books Kiadó, 325 pp.
10. Káposzta J. – Nagy A. - Nagy, H. (2014): Efficiency of Hungarian regions in using the development funds for touristic purposes. *Regional Economy. South of Russia*. Vol. 4. No. 6. 33-39. p.
11. Káposzta J. – Tóth T. - Singh M K. (2008): Perspectives on regional economic development policy and strategy. *Management and Behaviour in Organizations*. Vol. 2: Selected Proceedings of the First International Conference on Social Sciences. Izmir, Yasar University, Paper 5. 9 p. (ISBN:978-605-5741-01-3)
12. Kassai Zs (2017): A közösségi aktivitás jellemzői Heves megye két hátrányos helyzetű településén. *Pro Scientia Ruralis*. Vol. 2. No. 1. 35-47. p. Available from: <http://psr.pahru.ro/images/psr/2017I/PRS-17-1-35-47.pdf>. [Downloaded: 2017.02.22.]
13. Le Corbusier (1986): *Towards a New Architecture (Vers une Architecture)*, Translated from the thirteenth edition and with an Introduction by Frederick Etchells. New York, Dover Publications Inc., 318 pp.
14. Nagy A. - Virág Á. (2014): Destination management in Hungary. *Estnik Apk Stavropolya / Agricultura Bulletin of Stavropol Region*. Vol. 1. No. 1., 41-44. p.
15. Péli L. – Neszmélyi GY. I. (2015): Territorial Differences Of Rural Cities And The Development Of Transport Infrastructure In Hungary. *Romanian Review Of Regional Studies: Journal of The Centre For Regional Geography*. Vol 11. No. 2. 69-84. p.
16. Porter M. – Stern S. – Green M. (2015): *Social Progress Index 2015*. Washington, Social Progress Imperative, 158 p., Available at: http://13i8vn49f1bl3go3i12f59gh.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/05/2015-SOCIAL-PROGRESS-INDEX_FINAL.pdf. [Downloaded: 2017.03.10.]
17. Sassen S. (1991): *The Global City: New York, London, Tokyo*. New Jersey, Princeton University Press, 22-34. p.
18. Schuchmann J. – Váradi Zs (2015): A magyar nagyváros-térségek társadalmi-demográfiai szerkezete. In: Szirmai Viktória (ed.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola. 111-130 p.

19. Stiglitz E. J. – Sen A. – Fitoussi J. (2010): Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up. Report by the Commission on the measurement of Economic Performance and Social Progress, Available at: http://library.bsl.org.au/jspui/bitstream/1/1267/1/Measurement_of_economic_performance_and_social_progress.pdf. [Downloaded: 2017.03.11.]
20. Szirmai V. (ed) (2011): Urban Sprawl in Europe: Similarities or Differences? Budapest, Aula Kiadó. 280 p.
21. Tóth R.,(2016): A magyarországi kis- és közepes vállalkozások regionális különbségei. In: Csath M. (ed.): Regionális versenyképességi tanulmányok. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., 143-179. p.

DESZK POZICIONÁLÁSA ÉS FEJLESZTÉSE A SZEGEDI AGGLOMERÁCIÓBAN POSITIONING AND DEVELOPMENT OF DESZK IN THE SZEGED AGGLOMERATION

Balogh Béla Ferenc¹, Koncz Gábor PhD²

¹MSc hallgató, ²főiskolai docens

Eszterházy Károly Egyetem, Agrártudományi és Vidékfejlesztési kar, Vidékfejlesztési és
Tájgazdálkodási Intézet

E-mail: ¹balogh_bela@freemail.hu, ²koncz.gabor@uni-eszterhazy.hu

Összefoglalás

Szakirodalmi információk alapján az a falu lesz képes elsősorban fejlődni, amely karakteres funkcióval rendelkezik, fejlődő, diverzifikált várostérséghez tartozik, és amelynek jó az elérhetősége. A nagyobb városok közelében elhelyezkedő falvakban a tipikus vidéki problémák kevésbé jelentkeznek, azonban a fejlesztések irányai gyakran behatároltak. Kutatásunk megkezdésekor a következő kérdéseket tettük fel: Deszk önállóan fejlődő község marad, vagy Szeged elővárosa lesz? Milyen szuburbanizációs változások történtek a deszki-szegedi térségben? Primer kutatásunk során a településen személyesen kérdeztünk le 165 főt, a 13 kérdéses kérdőív feldolgozása után táblázatos és szöveges formában elemeztük az eredményeket.

Abstract

According to information found in literature, those villages are able to develop which have a characteristic function, belong to a developing, diversified urban area and can be conveniently accessed. The typical rural problems are less common in rural villages near major cities, but the directions of development are often limited. At the beginning of our research we asked the following questions: Will Deszk become a self-developing village or will it remain being the suburb of Szeged? What kind of processes of suburbanization have taken place in the Deszk-Szeged region? During our primary research, we personally interviewed 165 people in the settlement. After the processing of the questionnaire with 13 questions we analyzed the results in table and text form.

Kulcsszavak: fejlődés, szuburbanizáció, költözés, stratégiai fejlesztés, piackutatás

JEL besorolás: R23, R58

LCC: HJ9103-9695

Bevezetés

A szuburbanizáció a városfejlődés négy szakasza közül a másodikat jelenti, dekoncentrációs folyamatok jellemzik, ami a városi lakosok és a gazdasági tevékenységek szétáramlásában egyaránt megnyilvánul (Enyedi, 1988). A lakóhelyi szuburbanizációs folyamatok tömeges jelenséggé válásának számos társadalmi és gazdasági előfeltétele volt, amelyek hiányában a Nyugat-Európában már az 1950-as években látványosan beindult folyamat Magyarországon csak az 1980-as években bontakozott ki a főváros környéki agglomerációs településeken (Dövényi, 2009; Schuchmann, 2013). A szuburbanizáció tudatos lakóhelyválasztás következménye, amikor a város helyett már annak környékét részesítik előnyben. Az elővárosok ezekben az elméletekben olyan ideális lakókörnyezetet testesítenek meg, amelyek

egyaránt magukban foglalják a városok és a falvak előnyeit is, miközben kizárják azok hátrányait (Timár, 1999).

A rendszerváltozást követően a szuburbanizáció vált a településközi belső migráció egyik meghatározó elemévé. Az ország nagyobb városainak közelében elhelyezkedő, kedvezőbb lakókörnyezetet biztosító falvakban egymást követve nyíltak és népesültek be új utcák. A szuburbanizációs kutatások eleinte főként a Budapest környéki agglomerációs településekre fókuszáltak, majd egyre több cikk foglalkozott a vidéki nagyvárosok környékén végbemenő folyamatokkal és azok társadalmi-gazdasági következményeivel. A népesség dekoncentrációja országsszerte mintegy 60 település körül figyelhető meg, ezek teljes körű vizsgálatára nem került sor. Az átfogó kutatások a Központi Statisztikai Hivatal által is nyilvántartott vidéki agglomerációkat érintették, ahol a szuburbanizáció léptéke lehetővé teszi összehasonlító vizsgálatok elvégzését (Bajmócy 2001, 2014).

A településhálózat olyan rendszer, amelyben a települések és azok csoportjai munkamegosztás alapján együttműködnek a feladatok ellátásában, s ugyanakkor versenyeznek is egymással az erőforrásokért. A nagyvárosokra és közvetlen környezetükre kiterjedő agglomerációkban, a funkcionális szempontból egy egységet képező városi térségekben ez a munkamegosztás és verseny egyaránt jobban érvényesülhet a települések közötti interakciók magasabb száma, tömegesebb formában megjelenő társadalmi-gazdasági folyamatok miatt. A szuburbanizációs hatások kiaknázására irányuló településfejlesztési stratégiák tehát a legtöbb esetben igen sikeresnek bizonyultak, azonban a szuburbanizációs folyamatok súlypontja egy-egy várostérségen belül látványosan áthelyeződhet (Faragó 2008, Gergely 2014, Reckien–Luedeke 2014).

Egy város és agglomerációjának fejlődése a spontán (pl. nyugatias, városias életforma terjedése) folyamatok és tervezett beavatkozások (pl. magas státusú társadalmi rétegek bevonása) következménye. Azonban mindkettőre jellemző lehet, hogy az újonnan betelepülő lakosságot teljesen más anyagi és kulturális tőke jellemzi (Csanády–Csizmady, 2002).

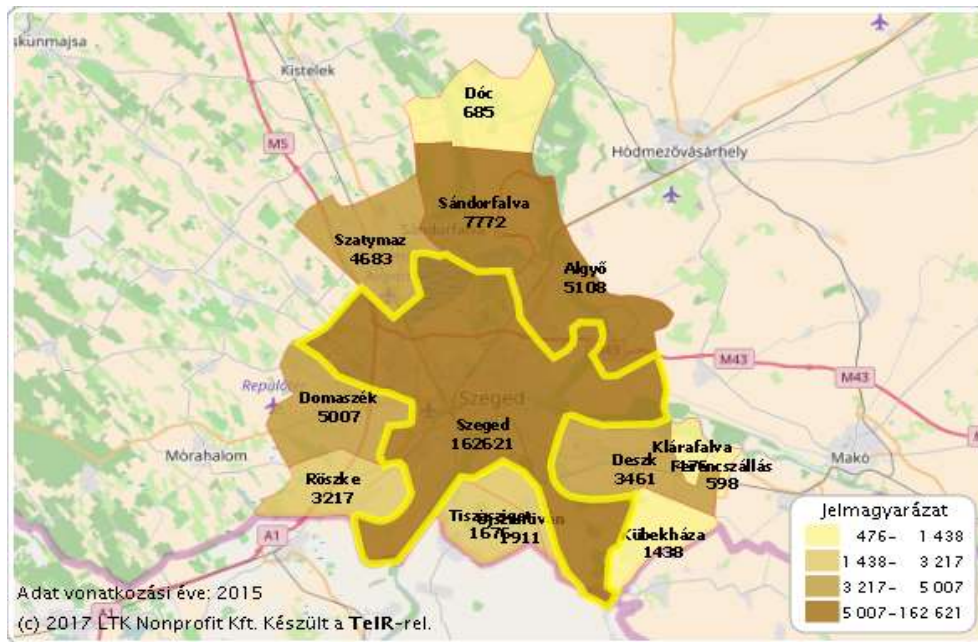
Anyag és módszer

A szegedi nagyvárosi településeggyüttes bemutatása

A Szegedi nagyvárosi településeggyüttes Csongrád megye déli részén, a Tisza alsó folyása mentén helyezkedik el, amelyet Szeged és a szomszédságában található 13 község – Algyő, Bordány, Deszk, Dóc, Domaszék, Ferencszállás, Klárafalva, Kübekháza, Röske, Szatymaz, Tiszasziget, Újszentiván és Zombó –, valamint még egy városi jogállású település, Sándorfalva alkot (Hidas, 2014). 2015-ben a település együttes lakosságának nyolctizede, 162 ezer fő Szegeden élt. A vonzáskörzetben összesen 42 ezren laktak, közülük legtöbben, közel 8 ezren Sándorfalván, a községek átlagos lélekszáma a 2700 főt közelítette. Ez az érték azonban nagy különbségeket takart, hiszen Klárafalva mindössze 470, míg Algyő több mint 5000 főt számlált (1. ábra).

2011-ben a szegedi településeggyüttesben élő mintegy 86,5 ezer foglalkoztatott alig 20%-a kényszerült lakóhelyétől eltérő településen munkát vállalni, aminél kisebb arányban csak a kecskeméti településeggyüttes foglalkoztatottai ingáztak az országban. Ez a központi településen lakók igen magas, 80%-os arányának köszönhető, mivel az ott lakók könnyebben találnak helyben munkát, mint a vonzáskörzetben élők. A megyeszékhely kedvező munkaerő-felvevő pozíciójából adódóan a szegediek kevesebb, mint 10%-a járt át más településre dolgozni. A településeggyüttes gyűrűjében lakó, valamivel több mint 17 ezer foglalkoztatott 49%-ának a munkahelye szintén a térség központjában volt. 2011-ben a térség települései között naponta ingázó 10,8 ezer fő 78%-a Szegedre járt át.

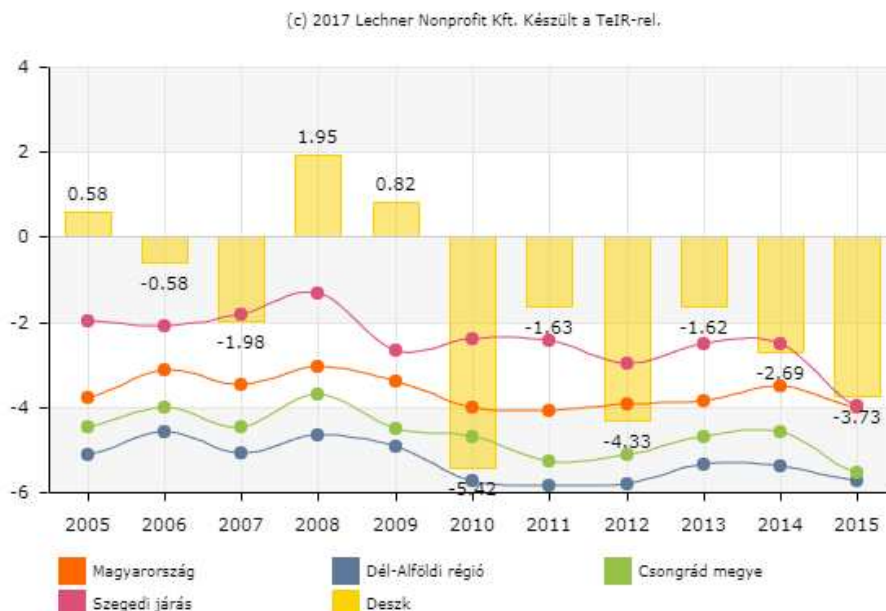

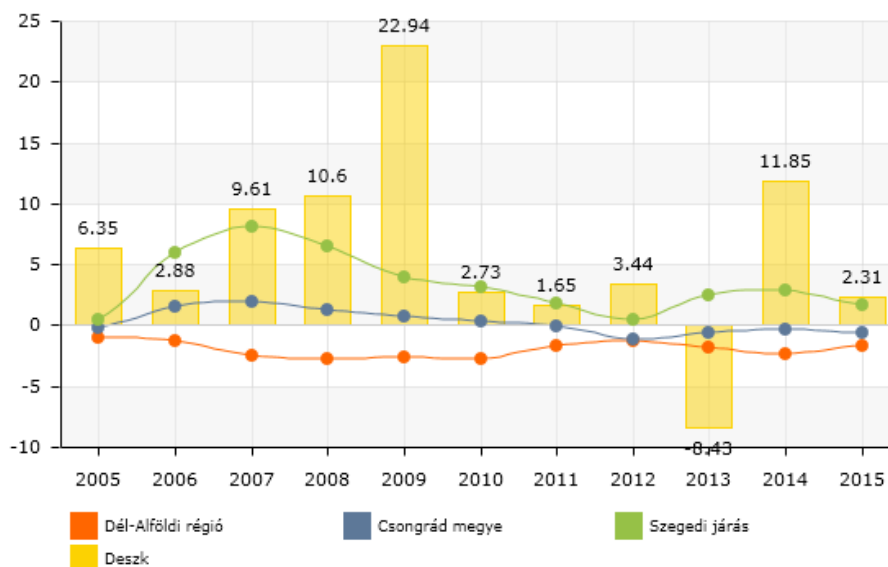
1. ábra: A Szegedi nagyvárosi településgyűttes településeinek lakosság száma (2015), fő
 Forrás: LTK Nonprofit Kft. (2017).

Deszk község bemutatása

Deszk lakosainak száma 3461 fő volt 2015-ben, amelynek 4%-a szerb nemzetiségű. A település népességszáma az elmúlt évtizedben összességében dinamikus fejlődést mutatott. Néhány év kivételével (2005, 2008, 2009) a települést a természetes fogyás jellemezte (2. ábra), aminek mértéke azonban a magasabb regionális szintek átlagánál jellemzően kisebb mértékű volt. Hosszabb távon ezt a bevándorlás ellensúlyozni tudta, Szeged közelségének köszönhetően. A vándorlási egyenleg értéke kizárólag 2013-ban tükrözött veszteséget (3. ábra).

2. ábra: A természetes szaporodás/fogyás értéke Deszken regionális és országos összehasonlításban (2005-2015), ‰
 Forrás: Lechner Nonprofit Kft. (2017) TeIR adatbázis (2005-2015) alapján.

3. ábra: A vándorlási egyenleg értéke Deszken és az azt magukban foglaló régiókban (2005-2015), %

Forrás: TeIR adatbázis (2005-2015) alapján saját szerkesztés.

A település hagyományosan sokat fordít a kultúrára. Hat magyar és két szerb néptáncsoport, népdalénekesek, díjazott előadók élnek a településen. Közel 300 vállalkozás, szálláshely, 15 civil szervezet található. Ez utóbbiak nagy szerepet játszanak a közösségi élet fellendítésében, és a község népességmegtartó erejének növelésében. A község központi szerepkörű intézménye a Csongrád Megyei Mellkasi Betegségek Szakkórháza.

A 2007-2013-as programozási ciklusban az Új Magyarország Fejlesztési Terv, majd Új Széchenyi Terv támogatásával 37 projekt valósult meg a településen, amelyek közül a legnagyobb értékű beruházások a közintézményeket (pl. kórház, általános iskola, művelődési ház fejlesztése és energetikai korszerűsítés) érintették. A civil szervezetek mellett a település néhány vállalkozása is sikeresen szerepelt a pályázatokon. Emellett a LEADER program is számos településfejlesztési problémára igyekezett választ adni 11 projekt megvalósításával.

Deszken az egy főre jutó belföldi jövedelem összege kevéssel meghaladja az országos átlagos, ami enyhe növekedést mutatott a 2005 (102,4%) és a 2015 (104,6%) közötti egy évtizedben. Mindez úgy következett be, hogy ugyanebben az időszakban Szeged azonos mutatója 113,5%-ról 102,4%-ra csökkent. A térség többi, hasonló méretű települése pedig messze elmarad mögötte.

Kérdőíves felmérés

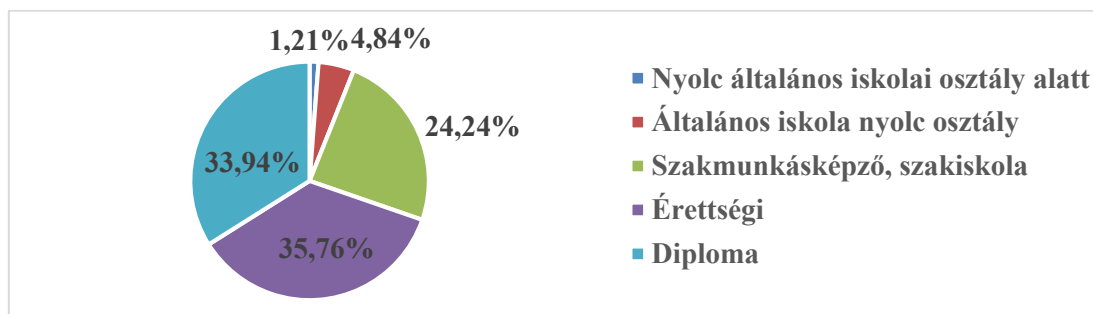
Ahhoz, hogy átlátható és korrekt képet kapjunk Deszk gazdasági állapotáról és a szuburbanizációs folyamatokról fontosnak tartottuk megkérdezni az itt élők véleményét. Éppen ezért 165 véletlenszerűen kiválasztott deszki lakossal töltöttük ki a kérdőívet véletlenszerű mintavétellel és személyes kérdőívvel. A mintavétel Deszk község belterületén 2016. augusztusában volt, amely során törekedtünk a reprezentativitásra életkor, nem, iskolai végzettség tekintetében. A kérdőívben igyekeztünk érthetően és lényegre törően fogalmazni, mind a kérdezetteket érintő személyes kérdéseinkre, mind pedig a településsel kapcsolatos kérdéseinkre vonatkozóan, összesen 13 kérdésbe (zárt, skálás és feleltválasztós) sűrítve. A kapott válaszokat Excel táblázatban rögzítettük, majd grafikonos/táblázatos és szöveges kiértékelést végeztünk. A változók között IBM SPSS Statistics 20 program segítségével

kapcsolatokat tártunk fel (keresztábra elemzés, varianciaanalízis) a települést érintő társadalmi-gazdasági kérdések pontosabb feltárása érdekében.

Eredmények és értékelésük

A kérdőívet kitöltők bemutatása, megoszlása

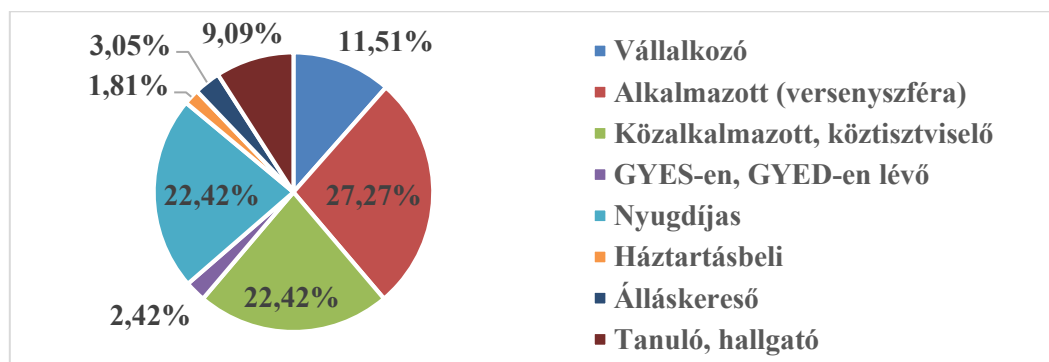
A válaszadók között közel azonos arányban fordultak elő mindkét nem képviselői, 55,15% nő és 44,85% férfi. A koreloszlás a következő volt: 18-30 éves 39 fő, 31-45 éves 51 fő, 46-60 éves 38 fő, 60 év feletti 37 fő. A kérdőívet kitöltők legmagasabb iskolai végzettségét tekintve az érettségi, majd a diploma fordult elő a legmagasabb arányban (4. ábra).

4. ábra: A válaszadók legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat adatai (2016) alapján saját szerkesztés (2017).

Foglalkozás alapján a legtöbben a versenyszférában dolgoznak alkalmazottként (27,27%), amit a közalkalmazottak és köztisztviselők csoportja (22,42%) és a nyugdíjas státuszúak követnek azonos részesedéssel. A vállalkozók részaránya (11,51%) alig magasabb a tanulók és hallgatók (9,09%) csoportjánál a mintában. Az álláskereső, GYES-en és GYED-en lévők, valamint a háztartásbeliek aránya pedig már 5% alatti (5. ábra).

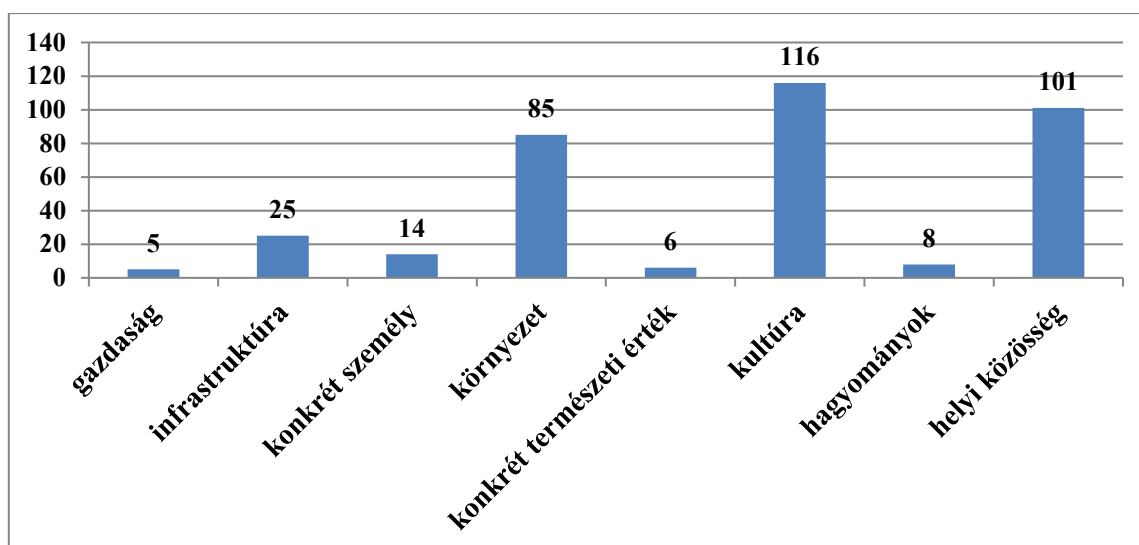

5. ábra: A megkérdezettek foglalkozás szerinti megoszlása (%)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat adatai (2016) alapján saját szerkesztés (2017).

A primer kutatás értékelése

A megkérdezettek igen eltérő válaszokat adtak arra vonatkozóan, hogy ki mire büszke a településen. A feleletválasztós kérdésre több választ is adhattak, de maximum három volt megjelölhető. Leginkább a hagyományok ápolása és a kultúra, a helyi közösség, és a környezet tisztasága, szépsége, amire büszkék, ami miatt szerintük jó Deszken élni. A helyi hagyományok megőrzése, a kulturális örökség ápolása valamint a helyi közösség összetartó ereje éppen olyan értékek lehetnek, amelyeket egy nagyobb arányú betelepülés veszélyeztethet a településen. Meglehetősen alacsony értékeket kaptunk a gazdaság, a konkrét természeti érték és a műemlékek kategóriákban (6. ábra).

6. ábra: Mire büszke a településen? (említésszám)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat adatai (2016) alapján saját szerkesztés (2017).

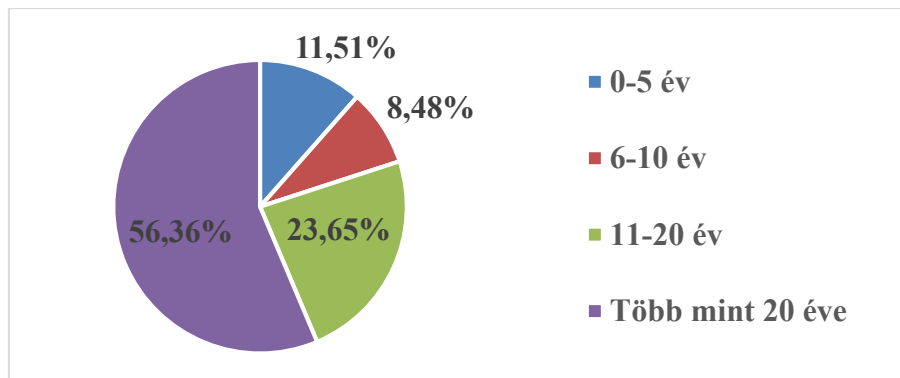
Különböző bontásban vizsgálva a válaszadókat, egyedül a település hagyományainak és kulturális örökségének megítélésében mutatkozott különbség a válaszadók nemének tekintetében. A nők sokkal inkább büszkéek voltak a településnek ezekre az értékeire, amit a Khí-négyzet próba szignifikancia szintje is alátámasztott ($\alpha=0,006$), a kapcsolat erőssége azonban ebben az esetben is csak gyenge.

A közműszolgáltatások és infrastruktúrák színvonalát tekintve alapvetően pozitív véleménnyel voltak a megkérdezett lakosok. Voltak páran, akik nem nyilatkoztak, és néhány negatív visszajelzés is érkezett a víz-villany-gáz-kábel TV vonatkozásában, de összességében elmondható, hogy Deszk mind a víz, villany, gáz, telefon, kábel TV, internet szolgáltatások mind pedig az utak, járdák állapota, a közúti tömegközlekedés, a közvilágítás, csapadékvíz elvezetés, a közterületek állapota, kommunális hulladék elszállítása, valamint a temető rendezettsége tekintetében is jónak minősíthető.

Elégedettségi vizsgálatot folytattunk az egészségügyi ellátás, szociális ellátás, oktatás, sport, szórakozás, kultúra, közhivatali ügyintézés, üzletek, szolgáltató száma és színvonala, valamint a közbiztonság tekintetében. Az egytől ötig terjedő skálán a megkérdezettek leginkább a kulturális élettel (átlagérték=4,45) elégedettek a településen, ezt követi a közbiztonság (4,16) és a közhivatali ügyintézés (4,07). Legrosszabbnak pedig a szórakozási lehetőségek (3,41) bizonyultak, ebben a tekintetben a helyi lakosság sokkal inkább a megyeszékhely nyújtotta szolgáltatásokra van utalva. A varianciaanalízis vizsgálatok során a megkérdezettek neme alapján a kultúra ($\alpha=0,009$), a közhivatali ($\alpha=0,017$) és a szociális ügyintézés ($\alpha=0,025$) tekintetében mutatkozott jelentősebb különbség a válaszadók között, ezeknek a minőségét a nők egyértelműen jobbnak ítélték meg a férfiaknál.

Választ kerestünk arra a kérdésre, hogy mennyire tartják Deszket fejlettnak a lakosai a szomszédos településekhez képest. A 165 megkérdezettből 81 úgy vélte, hogy az átlagosnál fejlettebb, 45 szerint a fejlettsége kiemelkedő, és egy sem gondolta úgy, hogy nagyon elmaradott lenne a többi közeli faluhoz, városhoz viszonyítva.

Fontosnak tartottuk azt is megkérdezni, hogy a válaszadók mióta élnek a településen. Külön kitértünk arra egy alkérdésen belül, hogy ha kevesebb, mint 10 éve élnek Deszken, akkor melyik településről költöztek ide. A megkérdezettek fele már több mint 20 éve Deszken él, és igen sokan vannak, akik a 10 és 20 év időszakot jelölték be (23,65%) (7. ábra).

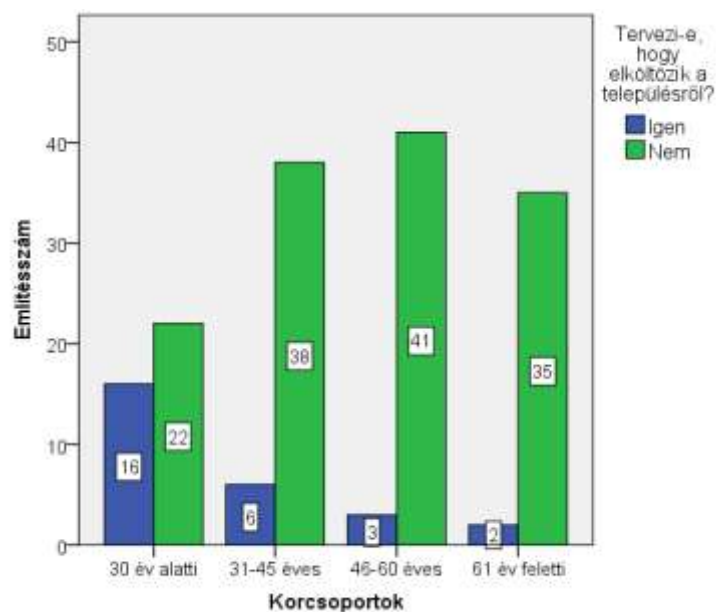
7. ábra: A településre való beköltözés időtartama szerinti megoszlás (%)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat adatai (2016) alapján saját szerkesztés (2017).

A 0-5 éve és az 5-10 éve itt élőket megkérdeztük, hogy melyik településről költöztek a községbe. A legtöbben Szegedről költöztek Deszkre, de előfordult a válaszok között Kiszombor, Sándorfalva, Kisvárda, Klárafalva és Földeák neve is.

Kérdéseink között szerepelt az esetleges elköltözésre vonatkozó is, miszerint elköltözne-e és ha igen annak, mi az elsődleges oka. A válaszadók 83%-a nyilatkozta, hogy nem költözne el, és csupán 17%-a jelölte be az elköltözne lehetőséget. Ebből a 17%-ból 18 lakos gondolta úgy, hogy ha elköltözne, akkor azt mindenképpen magánéleti okokból tenné és öt fő vélte úgy, hogy a munkalehetőség hiánya miatt menne el. Senki nem hivatkozott a szolgáltatások hiányára, hiányosságaira.

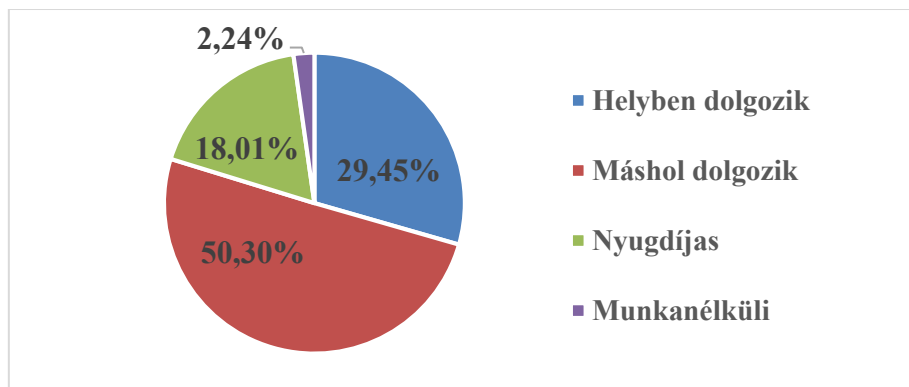
Keresztábra elemzés segítségével megvizsgáltuk, hogy az elköltözési szándékot mennyiben befolyásolja a válaszadók életkora. Előzetesen feltételeztük azt, hogy a fiatalabb korosztályokban magasabb lehet ez az arány, hiszen ők még könnyebben tudnak másik településen (vagy akár másik országban) új életet kezdeni. A megkérdezettek életkorának csökkenésével egyértelműen nőtt az elköltözési szándék, amit a Khí-négyzet próba is alátámasztott ($\alpha=0,000$), a változók között közepes erősséget mutatott a Cramer-féle V próba (0,388). A 30 év alattiak körében 42%-os volt azok aránya, akiknél tervben van az elköltözés a településről (8. ábra).

8. ábra: Az elköltözési szándék és az életkor közötti összefüggés

Forrás: Kérdőíves vizsgálat adatai (2016) alapján saját szerkesztés (2017).

A megkérdezettek munkaerő-piaci helyzetével kapcsolatban azt is szeretnénk volna megtudni, hogy helyben vagy más településen tudtak-e munkát vállalni az itt élők. A válaszadók mindössze 29,45%-a dolgozik helyben, voltak akik nem nyilatkoztak, vagy munkanélküliek, illetve nyugdíjasok. A válaszadók mintegy fele más településen dolgozik (ami az aktívoknak a 63%-át jelenti), legtöbbször Szegeden (68 személy), illetve a közeli településeken, de akadt olyan is, akit a fővárosban vagy Romániában foglalkoztatnak (9. ábra).

9. ábra: Gazdasági aktivitás és az ingázók aránya (%)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat adatai (2016) alapján saját szerkesztés (2017).

A turizmussal, falusi turizmussal kapcsolatban Deszk község lehetőségeire vártunk válaszokat. Nyolc lehetséges választ jelöltünk meg, többszörös (de maximum 3) választási lehetőséggel. 81 válaszadó vélte úgy, hogy a programturizmusban lát lehetőségeket, ezt követte a települési emlékekre épülő turizmus 58, lovas turizmus 56, és a kerékpáros turizmus 54 jelöléssel. Ezek mögött mögöttük elmaradtak a gasztroturizmus, vadászturizmus, strand-fürdő-wellness-, és legkevésbé az ökoturizmusban láttak fantáziát.

Mivel Deszk határ menti település (Szerbiával és Romániával egyaránt határos), így a kérdőív utolsó kérdésében a kishatárforgalomra tértünk ki, igénybe veszik-e és ha igen milyen céllal. A megkérdezettek 65,46%-a nyilatkozott úgy, hogy nem veszi igénybe a kishatárforgalmat, 0,60%-a nem adott választ, 33,93% használja a kishatár-átkelőt. Azok közül, akik igénybe veszik a kishatárforgalmi lehetőségeket leginkább a szabadidős programokat és az „egyéb” célokat jelölték meg, ezen kívül 15-en rokonlátogatás céljából, 13-an pedig üzleti céllal utaznak a határon túlra.

A következő öt év legfontosabb fejlesztései között a megkérdezettek egy választ jelölhettek meg. A 165 válaszadó közül a legtöbbször az infrastruktúra fejlesztését emelték ki az első helyen (33,93%), amit jóval kisebb arányban a kultúra és hagyományok (15,15%), majd a szolgáltatások (12,12%) és a szállásférőhelyek kiépítése (10,30%). A konkrét gazdasági ágazatokra irányuló javaslatok egyenlő arányban, de csak 5-6%-os részesedéssel jelentek meg.

Következtetések

A Szegedi agglomeráció településein a vidéki átlagnál kedvezőbb gazdasági-társadalmi folyamatok figyelhetők meg, köszönhetően a régióközpontból a városkörnyékre kiköltöző lakosságnak, akiket kedvező korstruktúra magasabb gazdasági teljesítmény jelleméz. Szegeden ennek egyértelműen a negatív hatásai regisztrálhatók, miszerint a szomszédos települések folyamatosan zárkoznak a korábban kimagasló mutatókkal rendelkező városra.

Annak ellenére, hogy a szuburbanizációs folyamatokban igen erős periodicitás és fokozódó verseny figyelhető meg a térségben, Deszk több szempontból is tartani tudja vezető pozícióját

az agglomerációs településeken belül, növekvő népességszámmal és javuló jövedelmi viszonyokkal.

Kérdőíves vizsgálatunk eredményei szerint a betelepülők számos előnyét élvezik a helyi lakókörnyezetnek társadalmi, infrastrukturális és környezeti szempontból egyaránt. A válaszok egyértelműen a település lakófunkciójának meghatározó szerepére utalnak. Miközben a megkérdezett munkavállalók több mint 60%-a ingázott, a fejlesztések kapcsán nem a munkahelyteremtő beruházásokat, hanem az egyébként jól kiépített kommunális infrastruktúra további fejlesztését jelölték meg nagyobb arányban célkitűzésül. A községnek sokkal inkább a kulturális örökség és a hagyományok ápolása ad karaktert, mint a gazdasági szervezetek jelenléte. Éppen emiatt egyelőre nem veszélyeztetik komolyabban a települést a szuburbanizációnak a helyi közösségekre gyakorolt negatív hatásai. A gazdaságfejlesztésben egy-egy térségi funkció felvállalása mellett a turizmus kiépítésének lehetősége kapott szerepet. Deszk stratégiai fejlesztése kapcsán nem hagyható figyelmen kívül Szeged és a többi agglomerációs település. Rövid távon a község biztosan nem válik a térség meghatározó foglalkoztató központjává, ugyanakkor a településfejlesztés egyéb területei által megőrizheti egyediségét és megerősítheti identitását.

Irodalomjegyzék

1. Bajmócy P. (2001): A szuburbanizáció motivációi Magyarországon. In: Domány G.–Kovács F.–Péti M.–Rakonczi J. (szerk.) A földrajz eredményei az új évezred küszöbén. A Magyar Földrajzi Konferencia Tudományos Közleményei (CD-ROM). SZTE TTK Természeti Földrajzi Tanszék, 8 p. <http://docplayer.hu/4089263-A-szuburbanizacio-motivacioi-magyarorszagon-bajmocy-peter-1.html>
2. Bajmócy P. (2014): A szuburbanizáció két évtizede Magyarországon. = Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 11(2), pp. 6-17. http://www.strategiaifuzetek.hu/files/76/374z_2014_2.pdf
3. Csanádi G. – Csizmady A. (2002): Szuburbanizáció és társadalom. = Tér és Társadalom 16 (3), pp. 27-55. efolyoirat.oszk.hu/02200/02251/00009/pdf/EPA02251_Ter_es_tarsadalom3769.pdf
4. Dövényi Z. (2009): A belső vándormozgalom Magyarországon: folyamatok és struktúrák. = Statisztikai Szemle, 87(7-8), pp. 748-762. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2009/2009_07-08/2009_07-08_748.pdf
5. Enyedi Gy. (1988): A városnövekedés szakaszai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 115 p.
6. Faragó L. (2008): A funkcionális városi térségekre alapozott településhálózat fejlesztés normatív koncepciója. = Falu, Város, Régió, 2008/3, pp. 26-31.
7. Gergely J. (2014): Településvezetés és szuburbanizáció. = Tér és Társadalom 28(4), p. 138-155. tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/download/2627/4772
8. Hidas Zs. (szerk.) (2014): Magyarország településhálózata 1. – Agglomerációk, településegységek. KSH, Budapest, 255 p. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo_telepuleshalozata/agglomeracio.pdf
9. Reckien, D. – Luedeke, M. K. B. (2014): The social dynamics of suburbanization: insights from a qualitative model. = Environment and Planning 46(4), pp. 980-1000. http://www.pik-potsdam.de/~luedeke/lit/EPA_DR_ML_13_man.pdf
10. Schuchmann J. (2013): Lakóhelyi szuburbanizációs folyamatok a Budapesti agglomerációban. Doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem, 204 p. www.rkk.hu/rkk/publications/phd/schuchmann_ertekezes.pdf
11. Timár J. (1999): Elméleti kérdések a szuburbanizációról. = Földrajzi Értesítő 48(1-2), pp. 7-32. http://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/FE1999/FE19991-2_7-31.pdf

**URBANIZÁCIÓ ÉS KÖRNYEZETI FENNTARTHATÓSÁG, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL A VÍZGAZDÁLKODÁSRA**
URBANISATION AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY IN THE POINT OF
WATER MANAGEMENT

Czikkely Márton

tanársegéd

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és
Vidékfejlesztési Intézet

E-mail: czikkely.marton@gtk.szie.hu

Összefoglalás

A városiasodás az ipari forradalmak nyomán indult meg. Ez nemcsak a városok számának növekedését, de a népesség területi tömörülését is jelentette. Az áramlási folyamat velejárói az infrastruktúra, út- és közlekedéshálózatok, közműszolgáltatás fejlődése egyszersmind környezeti forrásaink apadását is jelentik. Széles értelemben véve, az urbanizáció globálissá váló méretei jelenleg rendelkezésre álló természeti erőforrás-felhasználások fenntarthatóságát kérdőjelezi meg. A természeti erőforrásokkal való ésszerűbb gazdálkodás, és a termelés-fogyasztás egyensúly megtartása, a jövő városiasodásának egyik alappillére lehet. Biztosítani kell a környezet ökológiai egyensúlyának feltételeit, de ehhez a meglévő városok mechanizmusának minőségi megújulására van szükség.

Abstract

The urbanisation started by industrial revolutions. That means increasing the number of cities and the population growing also. Developing of infrastructure, roads, transport networks and public utility service could degrade natural resources. Growing of global urbanisation could questioning the sustainable natural resources using. The keeping of production and consumption balance will be the base stone of future urbanisation. The developing of urbanisation mechanism could determine the condition of ecological balance of natural environment.

Kulcsszavak: fenntartható környezet, településfejlesztés, vízgazdálkodás, vízellátás

JEL besorolás: Q01, Q25, Q57, R10

LCC: H1-99, HN41-46

Bevezetés

A városi légszennyezettség romlása folyamatos humán-egészségügyi kockázatot jelent. A szmogosodást jól jellemzik az ún. szürke és sárgás-barnás légszennyezettségű városok. (a kén-dioxid, szén-monoxid, szén-dioxid, nitrogén-dioxid, ózon tartalom hatására stb.). A lakossági vízfelhasználás eredményeképpen a csatornahálózatban megnövekedett a lakosság által produkált kommunális szennyvíz mennyisége. Jellemzői a zavaros, sárgás-szürkés elszíneződés, ami a szervesanyag tartalom bomlásának következtében barnás-fekete színű is lehet, valamint az erőteljes szag és a humán-egészségügyi kockázatot jelentő fertőzésveszély.

Napjainkban, az EU tagság tekintetében is, egyre fokozódó figyelem kíséri a környezettudatos életmód elterjedését és a környezetvédelem fejlődését. A korábbi fosszilis energiaforrások helyett, alternatív/megújuló energianyerő lehetőségeket használunk fel. A fokozatosan szigorodó jogszabályi előírásoknak köszönhetően, a preventív környezetvédelmi technikák is

folyamatos fejlődésben vannak. Az egyik ilyen terület a szennyvíztisztítás. Ez a ma már elterjedt módszer, mind lakossági, mind ipari szinten történő tisztítás tekintetében is fejlettnak tekinthető. Európai Unió összehasonlításban nézve, hazánk folyamatosan követi a nemzetközi szennyvíztisztítási technológiai fejlesztéseket.

Urbanizációs tendenciák

Urbanizáció alatt a városiasodást, vagyis a városok térbeli és népességbeli változását (növekedését) értjük. Az urbanizáció során gyakran a természeti környezet helyett egy mesterségesen kialakult (kialakított) környezet jön létre, ami magában foglalja mindazon körülményeket, amik a városi életformát, az ahhoz kapcsolódó kiszolgáló létesítményeket, ipari területeket, lakó- és pihenővezeteket, oktatási intézményeket, stb. kialakulásához szükségesek (ZHANG, 2016).

Az urbanizáció folyamata a 19. és a 20. században felgyorsult. Érdeemes megfigyelni, hogy 1800-ban egyedül London volt az a nagyváros a világon, aminek egymilliónál több lakosa volt. Napjainkban több mint 50 olyan nagyváros van szerte a világon, ahol 10 milliónál is több ember él (ebből 40 nagyváros a harmadik világ országáiban (RICZ J., 2007; ZHANG, 2016) (1. ábra).

Figure 1.3 Global patterns of urbanization, 2015

Source: *World Urbanization Prospects, 2014*

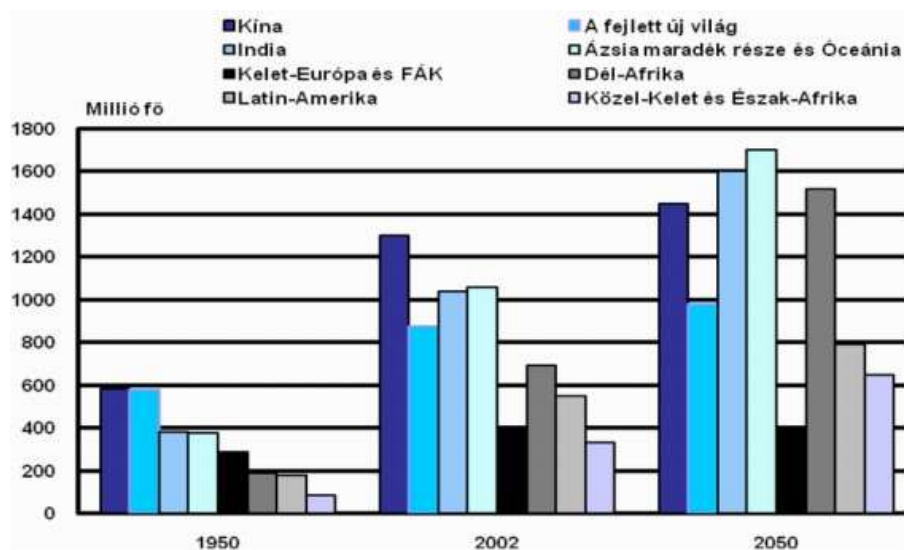
1. Ábra: A világ nagyvárosainak elhelyezkedése és mérete 2015-ben, az egyes kontinensek és országok tekintetében

Forrás: GRIFFITHS, LAMBERT, 2013

A fenti adatok alapján egyértelműsíthető az a folyamat, hogy az emberek a nagyvárosokba költöznek a jobb életfeltételek reményében, a munkalehetőségek, az iskoláztatás feltételeinek alakulása miatt. Egyes előrejelzések alapján, 2025-re a világ népességének mintegy fele nagyvárosokban fog élni (BAJI, 2017). Az urbanizációval párhuzamosan, egy másik tendencia is megfigyelhető. A nagyvárosokban élők számára nem minden esetben van megfelelő számú és minőségű munkalehetőség, így a többmillió városokban (főleg a harmadik világokban) nyomornegyedek alakulnak ki. Ezekben a területeken nem csupán az életkörülmények és életfeltételek elégtelenek, hanem sok esetben a közegészségügyi állapotok is aggodalomra adnak okot. A nyomornegyedekben élők száma 2025-re a 2 milliárd főt is meghaladhatja (MEGGYESI, 2006).

Láthatjuk, hogy a Földön élő 7 milliárd emberből ez a szám hatalmas, főleg ha hozzávesszük a világ demográfiai növekedésének előrejelzéseit (2. ábra). E szerint 2002. évhez képest 2050-re

az Ázsiai-térség és Óceánia lakossága kiugró mértékben fog növekedni. A várható legkisebb növekedést Kelet-Európa és a volt FÁK államai fogják produkálni.

2. Ábra: A Föld lakosságának demográfiai prognózisa 2050-re, a különböző földrészek tekintetében

Forrás: GRIFFITHS, LAMBERT, 2013

Az urbanizáció folyamatát négy fő szakaszra lehet bontani. Az első szakasz a városrobbanás fázisa, a második szakasz a decentralizáció, a harmadik a dezurbanizáció, a negyedik szakasz pedig a reurbanizáció fázisa (ZHANG, 2016; MILLER, HUTCHINS, 2017).

A városrobbanás fázisában rohamos városnövekedés következik be. Ez jellemzően a város területének, közigazgatási területének növekedését jelenti, ugyanakkor ezzel párhuzamosan a beköltöző népesség koncentrációja is bekövetkezik (ZHANG, 2016). A folyamat összekapcsolódik a modern gazdaság és az ipar fejlődésével, mely munkahelyek, lakások, és az erre építő szolgáltatóipar létrejöttét jelenti. A fejlődő országok a 21. századra léptek a rohamos városnövekedés útjára, ami négyszer gyorsabb növekedési ütemet mutat, mint a világ fejlett országaiban (RICZ, 2007). Kiemelten fontos jelenség, hogy a városrobbanás fázisában jelentkező népességnövekedés egy idő után csupán a lakosság számában nyilvánul meg, és nem kapcsolódik ehhez a megfelelő ellátás, munkahely, lakhatás és egészségügy. A lakosságnövekedés végső fázisában a nagyvárosokba költözők között egyre többen vannak olyanok, akik sokszor lehetőségek nélkül, az életfeltételek hiányában is a városi életet választják. A városi társadalom peremére szorult emberek koncentrálnak, jellemzően a szerényebb életkörülményeket mutató külvárosi régiókban. Ez súlyos társadalmi problémát jelen, mivel a gettósodás folyamata egy idő után felgyorsul, ezeken a területeken megnő a bűnözés, utcán csellengő gyerekek és ellátás illetve munka nélkül tengődő emberek alkotják ezt a mikro társadalmat (ZHANG, 2016). Ne feledkezzünk meg róla, hogy a nagyvárosok kialakulásával és a városrobbanással párhuzamosan, növekszik a környezetszennyezés veszélye, és a gettósodásnak kitett területeken a közegészségügyi állapotok is rohamosan romlanak (RICZ, 2007).

A decentralizáció alapvetően ellentétes irányú népességmozgást jelent a városrobbanás népességnövekedéséhez képest. Ebben a fázisban még mindig a városba költözők aránya magasabb, ugyanakkor megfigyelhető, hogy sokan a belvárosi életforma helyett a külvárosi, vagy épp kertvárosi életet választják. A nagyváros növekedése mellett, a város vonzáskörzetében található települések növekedése is megindul. Egy idő után a nagyváros növekedésének mértékét meg fogja haladni az agglomerációs települések növekedésének

mértékét. A folyamat végén a központi területekről a népesség növekedése egyértelműen áttevődik az elővárosokba, illetve az agglomerációba. Véleményem szerint, Budapesten jelenleg ennek a folyamatnak egyes jelei biztosan mutatkoznak, hiszen sokan költöznek a belső kerületekből az agglomerációba, mert a (korábban még) olcsó telekárak, a fejlődő infrastruktúra, a közlekedési lehetőségek kedvező alakulása következtében a könnyű munkába járás lehetősége is vonzó. Nem beszélve arról, hogy a szmog és más légszennyező anyagok a külvárosokban sokkal kisebb koncentrációban vannak jelen a levegőben, ezért egészségesebb életfeltételek vannak.

A fejlődő és a fejlett országok urbanizációs jellemzői közti különbségek

A világ adatokhoz viszonyítva, eltéréseket tapasztalhatunk a fejlődő és a fejlett országok városainak száma, a városi népesség változása, valamint a városi népesség százalékos arányának tekintetében (ezt mutatja be az 1. Táblázat). Az adatsorok 1975, 2000 valamint 2015. évi értékeket jelenítenek meg. Az évtizedek alatt a világon a több mint 10 millió fős lakosságú városok száma, és a városi népesség is folyamatosan növekedett. 1975 és 2015 között a világ városi népessége 2,5%-al növekedett. A csak a metropoliszok, a 10 milliónál nagyobb népességű városokban élők száma még ennél is nagyobb ütemben nőtt. Míg 1975-ben csupán 4 olyan város volt a világon, ahol több mint 10 millió fő lakott (összesen 53 millió fő), addig 2015-ben már 22 ilyen nagyváros volt a világon, ezek 359 millió főnek adtak otthont. Ez a világ összes városi népességének majdnem 10%-a volt. 2015-ben a kevesebb, mint 500 ezer fős városokban közel 2 milliárd ember élt.

A táblázat adataiból látható, hogy a világ városainak száma a város méretével fordítottan arányos. Vagyis számszerűleg, a legkevesebb a 10 milliónál nagyobb városokból van, a legtöbb pedig az 500 ezer és a 1 millió fő közötti városokból.

1. Táblázat: A városok számának, valamint a népesség eloszlásának változása, a városok mérete szerint (világátlagban, illetve a fejlődő és a fejlett országokra lebontva)

	Városok mérete (lakosságszám alapján)	Városok száma [db]			Népességszám [millió fő]			Eloszlás a városi népesség arányában [%]		
		1975	2000	2015	1975	2000	2015	1975	2000	2015
Világ	Több mint 10 millió	4	18	22	53	240	359	3,5	8,4	9,4
	5 és 10 millió között	17	24	39	117	194	273	7,7	6,8	7,1
	1 és 5 millió között	174	345	480	317	636	910	20,9	22,4	23,8
	500 ezer és 1 millió között	252	419	510	170	278	347	11,2	9,8	9,1
	Kevesebb, mint 500 ezer	-	-	-	859	1497	1930	56,6	52,6	50,5
Fejlődő országok	Több mint 10 millió	2	13	16	22	154	268	1,3	7,8	9,3
	5 és 10 millió között	9	17	29	68	152	206	8,3	7,7	7,2
	1 és 5 millió között	99	242	371	180	444	710	22,1	22,5	24,7

	500 ezer és 1 millió között	153	308	391	97	199	260	11,9	10,1	9,0
	Kevesebb, mint 500 ezer	-	-	-	460	1021	1430	56,5	51,8	49,8
Fejlett országok	Több mint 10 millió	2	5	6	42	85	91	6,1	9,8	9,6
	5 és 10 millió között	8	7	10	50	42	67	7,1	4,8	7,1
	1 és 5 millió között	75	103	109	137	192	200	19,5	21,9	21,2
	500 ezer és 1 millió között	99	111	119	73	79	87	10,5	9,0	9,2
	Kevesebb, mint 500 ezer	-	-	-	398	476	500	56,9	54,5	52,9

Forrás: HUSTON et al., 2015 nyomán, saját szerkesztés

Érdeemes külön vizsgálni a 2015. évi adatokat. Ebben az évben a világon 359 millió fő lakott 10 milliónál nagyobb városban, és 910 millió fő az 1 és 5 millió fő közötti városokban. A számok több mint kétszeres különbséget mutatnak. Az urbanizációs folyamatokra vonatkozóan fontos következtetést lehet levonni. A világban 2015-ben jellemző urbanizációs tendencia a nagyvárosokból való kiköltözés a kisebb népességű városokba. Másképp fogalmazva, ezek a számok a dezurbanizációs tendenciát támasztják alá.

A világ nagyvárosai után, a fejlődő országok nagyvárosaira szűkítve a kört, az adatok elemzéséből fontos információkat kaphatunk. Míg 1975-ben csupán 2 olyan nagyváros volt a fejlődő országokban, melyek népessége meghaladta a 10 millió főt (összslakosság szám 22 millió főt jelentett), addig 2000-ben már 13 ilyen nagyváros volt, 154 millió fővel. 2015-ben 16 nagyváros volt a fejlődő országokban, összesen 268 millió fővel. Vagyis a tendencia egyértelmű: folyamatosan növekedett a több mint 10 milliós nagyvárosok száma, ezzel párhuzamosan a lakosság szám is, vagyis ez egyértelműen a városrobbanás szakaszát mutatja. Ha ezt azonban összehasonlítjuk azzal a szakirodalomban is rögzített tendenciával, hogy a világban egy jelentős dezurbanizációs folyamat megy végbe (ZHANG et al., 2016), akkor első megközelítésben ellentmondást fedezhetünk fel. A fejlődő országok nagyvárosainak többsége, a társadalmi folyamatokat tekintve nem ugyanabban az urbanizációs szakaszban tartanak, mint a fejlett országok nagyvárosai. 1975 óta folyamatos eltolódás figyelhető meg a fejlődő világ városi struktúrájában, vagyis a városi népesség lassú, de biztos eltolódása az egyre nagyobb városok irányába. A nagyvárosokban történő népesség-koncentráció a fejlődő világra jellemző, míg a fejlett világ városi struktúrájában már más folyamatok figyelhetők meg. A világ 20 legnagyobb városából 15, a fejlődő világ országaiban található (pl. Jakarta, Delhi, Lagos). A fejlődő országokban a nagyvárosi életfeltételek egyelőre alkalmasabbnak bizonyulnak a lakosság igényeinek kielégítésére, mint a vidéki életfeltételek, főleg ha a munkalehetőségeket, a szolgáltatásokat, a lakhatást, a közlekedést vagy az egészségügyi ellátórendszert nézzük.

Külön szempont a környezeti fenntarthatóság, a levegő- és vízminőség, az ivóvíz-ellátás kérdése. A fejlődő országok nagyvárosainak egyes részeiben nem elégségesek a közegészségügyi feltételek, pl. az ivóvíz-ellátás problémás (nem minden lakos jut hozzá naponta friss és tiszta ivóvízhez), illetve aggasztó a környezet általános szennyezettségi állapota is. Ugyanakkor elmondható, hogy a környezeti állapottól eltekintve, a nagyvárosokban minden rendelkezésre áll a lakosság számára, nem úgy, mint a vidéki kistelepülések döntő többségében.

A fejlődő és a fejlett világ közti urbanizációs különbségeknek elsősorban az időbeni eltérés az oka. A fejlett világban az urbanizáció városrobbanási szakasza jellemzően a 19. században

kezdődött, és a 20. század első harmadában érte el tetőpontját (elég, ha csak az amerikai nagyvárosokra, New Yorkra, San Franciscora, vagy épp Chicagora gondolunk, melyek a 20. század elején történő milliós – többek között munkaerő – kivándorlásnak köszönhetően ugrásszerűen növekedtek). A fejlődő országokban a városrobbanás szakasza a 20. század második felére tehető, mely tendencia a mai napig tart. Ezt adatok is alátámasztják. A globalizáció, valamint az infokommunikációs forradalom eltérő lehetőséget jelentenek a fejlődő világ nagyvárosai számára, és ez tükröződik a városok térbeli mintázatában, a népesség koncentrációjában.

Okos városok (smart cities), mint a fenntartható városi környezet zálogai

Az okos városok (smart cities) kérdése a legújabb társadalom- és környezettudományi kutatási területek egyike. Az okos város fogalma annyit jelent, hogy a városok jövőbeni fejlesztésének irányvonalait összekapcsolják olyan kiemelt részterületekkel, mint az ökológiai fenntarthatóság kérdése és a városi vízgazdálkodás optimalizálása, technológiai (IT) korszerűsítés, illetve a városfejlesztések társadalmi aspektusai (BATTY et al., 2012).

A városfejlesztési koncepciók urbanizációs értelemben véve kiemelten fontos kérdések. A modern nagyvárosok 21. századi változásait szükségszerűen követnie kell az ehhez igazodó fejlesztési elképzeléseknek. Ma már a technológiai fejlesztéseket, az ipari modernizációkat, a környezettudatosságot, a megújuló és alternatív energiaforrások használatát nem lehet figyelmen kívül hagyni, mint ahogy azt sem, hogy ezeknek jelentős geográfiai, szociológiai vonatkozásai vannak. A jövő az okos városoké, vagyis azon modern és élhető nagyvárosoké, ahol a folyamatos technológiai fejlesztéseket (pl. szennyvíztisztítási, ivóvíz-tisztítási technológiai fejlesztéseket), a környezeti (ökológiai) fenntarthatóságot összhangba hozzák a társadalmi igényekkel, a munkahelyteremtéssel, a szociális ellátórendszer fejlesztésével, a közlekedés modernizációjával, a mindenkor jog- és normarendszerrel (BATTY et al., 2012).

ANGELIDOU (2015) tanulmányában érinti azokat a legfontosabb történeti tényezőket is, melyek a mai (illetve bizonyos értelemben a jövőbeni) okos városok kialakulásához vezettek. Az ipari forradalommal robbanásszerűen meginduló, és azóta is tartó technológiai fejlődés velejárója, hogy a városfejlesztési koncepciók mindig az adott kor csúcstechnológiáinak a hétköznapi életbe történő átmenetével kívánják kiépíteni a jövő városát. A második világháborút követően, a rendelkezésre álló akkori csúcstechnológiák alkalmazása mellett, a nagyvárosok élhetősége is hangsúlyos kérdéssé vált. Egyre inkább előtérbe került az egyén, a közösségek és a városi lakosság boldogulása, a minél jobb életkörülmények biztosítása. Az 1960-as években megjelent az „elektronikus urbanizáció” irányvonala (BATTY et al., 2012), vagyis az információs rendszerek fejlődéséből eredő telekommunikációs modell. Ebben helyet kapott a városi munkahely és a távmunka, valamint a szolgáltatások és az oktatás modernizálásának kérdése.

Az okos városok kialakításának fontos eleme a társadalomban végbemenő változások nyomon követése (ANGELIDOU, 2015). A 21. században zajló technológiai és információs forradalom minden szegmense szoros kapcsolatban van, visszahat a társadalomra. Napjainkban teret nyer a tudás- és innovációalapú gazdaság. A tudásalapú gazdaság előre törésével, valamint az információs társadalom kialakulásával párhuzamosan, elő kell segíteni az informatikai rendszerek integrációját az okos városok gazdasági életébe. Egyre több ipari technológiai folyamatot szoftverek irányítanak, átvéve az ember szerepét, ugyanakkor a szoftverek kezeléséhez és fejlesztéséhez elengedhetetlen a humán erőforrás. Vagyis a jövő okos városaiban egyrészt a technológiai és informatikai innovációt kell ösztönözni, de ezzel párhuzamosan az oktatást, a szakképzést, és a felsőfokú képzést is fejleszteni kell (itt van többek között az a pont, ahol láthatóvá válik a technológia-innováció visszahatása a társadalomra)

(HUSTON et al., 2015). Az okos városok fejlesztésének másik kiemelten fontos aspektusa a környezetvédelem, a környezeti fenntarthatóság kérdése (KÁPOSZTA, 2016). Ebben a megközelítésben ötvöződik a társadalmi és a „zöld” nézőpont, mivel az okos és zöld fejlesztéseket, zöld technológiákat a társadalmi szükségesség és hasznosság szempontjából kell megközelíteni. Másik fontos kérdés, hogy mindez műszakilag miként kivitelezhető (NAVARRO et al., 2015). Megjelenik a fenntartható fejlődés és a műszaki fejlesztés összefüggésének kérdése, és ezzel kapcsolatban az emberi életminőség fejlesztésének lehetősége (úgy, mint „smart environment”, „smart energy”) (MATTONI et al., 2015).

Fentieket összefoglalva, az okos városok alrendszereit a mérnöki szemponttól, a környezetvédelmi fenntarthatóságon keresztül egészen a társadalmi vonatkozásokat is felölelő pontokba lehet foglalni (NEIROTTI et al., 2014), melyeket a 2. táblázat tartalmaz.

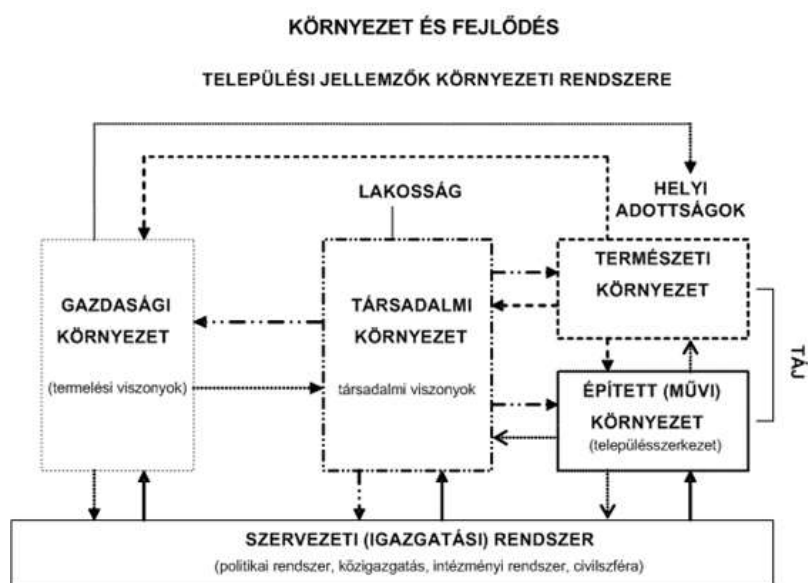
2. Táblázat: Az okos városok alrendszerei, valamint a fő fejlesztési célok összefoglalása

SMART ALRENDSZEREK	CITY	FŐ FEJLESZTÉSI CÉLOK
<i>Műszaki, környezetvédelmi alrendszer</i>		
Energiahálózatok, energiagazdálkodás		Automatizált energiahálózatok kialakítása, információcsere a fogyasztók és a szolgáltatók között az energiafogyasztás költségcsökkentésének céljából
Természeti erőforrások, vízgazdálkodás		Megújuló erőforrások kihasználása, integrálása az energiaellátásba
Hulladékgazdálkodás, hulladékkezelés		Technológiafejlesztés és innováció a települési szilárd és folyékony hulladékok gyűjtésében, kezelésében. A hulladékok újrahasznosításának fejlesztése
Ökológiai állapot megőrzése		Technológiafejlesztés, kutatás-fejlesztés. Károsanyag-kibocsátás mérséklése, talaj-, víz- és levegőszennyezések megelőzése, szennyezés kárelhárítás. Kockázatelemzés, kockázatbecslés, kockázatértékelés
Közlekedés, logisztika	mobilitás,	A közösségi közlekedés és az áruszállítás optimalizálása, az energiahatékonysági szempontok figyelembe vétele. Fenntartható közlekedés, környezetbarát módszerek
Humán egészségvédelem		Humán kockázatbecslési módszerek fejlesztése. Munkahelyi egészségvédelem. Távmedicina. Kórházfejlesztés, innováció, modernizáció
<i>Társadalmi alrendszer</i>		
Oktatás		Az infokommunikációs technikák elterjedésével (és hozzáférhetőségének biztosításával) az oktatástechnika modernizálása.
Kultúra, közművelődés		Kulturális programok biztosítása, a kulturális értékek megismerésére irányuló törekvések támogatása
Társadalmi jólét		Életminőség-javítás, integráció, közösségi szerveződések támogatása, a társadalmi változásokra érzékeny adó- és járulékrendszer kidolgozása, fizetések vásárlóértékének növelése,

Forrás: NEIROTTI et al., 2014 nyomán, saját szerkesztés

Kulcskérdés a nagyvárosok energiagazdálkodása és a megfelelő energiaellátás biztosítása. Az okos városok energiagazdálkodásának egyik alapja a fenntartható energiafelhasználás (mind az

üzemi, mind a lakossági fogyasztók részéről). Az energiafelhasználás változása pontosan követhető (monitoringozható) folyamat, és ennek a monitoring-rendszernek a fejlesztésével akár az energiaárak is változtathatók az egyes időszakokban (MUNKÁCSY et al., 2015). A természeti erőforrások kezelése, valamint a vízgazdálkodás a modern nagyvárosokban, okos városokban azért fontos kérdés, mert a megfelelő minőségű ivóvíz, a természeti és az épített környezet egyensúlya, nagyban meghatározza a társadalom jóléti érzetét. Ez az egészségmegőrzés, és az egészségügy szempontjából is pozitív hatású. Ugyanakkor, az okos városok fejlesztési koncepciója a természeti erőforrás-gazdálkodás, valamint a vízgazdálkodás kérdését nem elsősorban a társadalom, hanem inkább a városüzemeltetés oldaláról közelíti meg (NEIROTTI et al., 2014). A települési jellemzők környezeti rendszerét foglalja össze a 3. ábra, mely kicsit más megközelítésből ad választ a településfejlesztés és a környezeti fenntarthatóság kapcsolatára.

3. Ábra: A települések és a környezeti fenntarthatóság kapcsolata

Forrás: BAJI et al., 2017

A környezeti fenntarthatóság vízgazdálkodási oldalának két fontos területe az ivóvíz-ellátás (-kezelés), valamint a szennyvíztisztítás (MUNKÁCSY et al., 2015). Az okos (IT) technológiák segítséget jelentenek a nagyvárosok vízgazdálkodásának optimalizálásában, többek között a naponta keletkező kommunális és ipari szennyvizek mennyiségének előrejelzésében, a szennyvíztisztító telepek tervezésében, a kialakuló vízszennyezések terjedési modellezésében, az árvízkezelésben (árvízi dinamika nyomon követése, legkisebb és legnagyobb árvízszint előrejelzésében), valamint az ivóvíz-hálózatok, csővezetékek állapotfelmérésében (BAJI et al., 2017). Fontos önkormányzati feladat lehet továbbá, hogy a lakossági vízfogyasztási adatokat ne csak begyűjtse, hanem az esetleges radikálisabb változásokat nyomon követhesse, a változások okait feltárhassa, akár egyedi vízfogyasztási helyekre vonatkoztatva is, illetve meghatározza a vízfogyasztási egyenlőtlenségek társadalmi és térbeli okait (NAVARRO et al., 2015).

Az „érzékelés és cselekvés” (sense and act) rendszer kidolgozásával, melyben az IT fejlesztések kiemelt jelentőséggel bírnak, kimutatható a környezetszennyezések- és terhelések pontos helye, így a környezeti kármentesítésekre fordított összegek csökkenthetők (TIWARI et al., 2011). Ennek egyik alapfeltétele a környezeti monitoring hálózatok szélesítése és fejlesztése, amivel lehetőség van a szennyezések azonnali észlelésére.

A fenntartható környezetgazdálkodással kapcsolatos másik fontos részterület a városi hulladékgazdálkodás és hulladékkezelés (BAJI et al., 2017). A nagyvárosi életforma, a lakosság részéről is egyre növekvő mennyiségű és folyamatosan változó összetételű hulladéktermeléssel jár. A cégek és szolgáltatók részéről is változó mennyiségű és minőségű hulladék kerül a gyűjtőpontokra. A városi hulladékgazdálkodás kiemelt pontja a keletkezett hulladékok összegyűjtésének és kezelésének, újrahasznosításának innovatív megszervezése. A városi lakosság hulladékgazdálkodással kapcsolatos attitűdjei jól lemérhetők a hulladékkezelő vállalatoknál megrendelt szolgáltatásokból. Az adatok feldolgozásával pontos képet kaphatunk a lakosság hulladéktermelési- és újrahasznosítási szokásairól.

A modern nagyvárosokban elterjedt módszer a szelektív hulladékgyűjtés, mely alapján a hulladékkezelés is folyamatosan fejleszhető, hiszen a hulladéktípusok alapján elkülönített gyűjtéssel elválasztható egymástól a hasznosításra alkalmas és a kezelésre szánt hulladék típus (TIWARI et al., 2011).

Összefoglalás

Földünk, az ökoszisztéma védelme mindannyiunk közös feladata és felelőssége. A környezeti fenntarthatóság kérdése egyre fontosabb terület az urbanizációs folyamatok elemzése szempontjából is. Az energiaforrásokkal való hatékony és fenntartható gazdálkodás, a jó gyakorlatok kidolgozása eltérő igényeket rejtenek a fejlődő és a fejlett világ országaiban, nagyvárosaiban. Más és más földrajzi, meteorológiai, környezeti adottságok jellemzők, így helyileg, egyedileg kell a környezeti fenntarthatóságot és az urbanizációt összehangolni. A modern, XXI. századi nagyvárosok népessége exponenciálisan növekszik, így a népsűrűség is közelíti azt a kritikus szintet, mely felett már közegészségügyi és környezeti problémákról beszélhetünk.

A városok jelene és jövője szempontjából egyáltalán nem hagyható figyelmen kívül a természeti környezet átalakulása. Tudjuk, hogy az ember az a faj a Földön, amelyik képes saját környezetét akár teljesen elpusztítani. Ennek jeleivel sok helyen találkozhatunk. A városok mindennapjainak eredményeként felborul az ökológiai egyensúly a Földön, állat- és növényfajok kerülnek a kihalás szélére, vagy tűnnek el örökre, mindennaposak a talaj-, levegő- és vízszennyezések (COBBINAH et al., 2015). Emberek milliói nem jutnak minden nap egészséges, megfelelő minőségű ivóvízhez, illetve hiányos vagy egyáltalán nem megoldott ezeken a területeken a vízellátás, a csatornázás, a szennyvíz összegyűjtés. Éppen ezért, a Nemzetközi Vízgazdálkodási Szövetség (International Water Association – IWA) 2017-ben meghirdette cselekvési tervét, miszerint a következő 7 évben legalább 7 millió embernek kell megoldani a vízellátási, csatornázási problémáit világszerte (HTTP1). Megállapíthatjuk, hogy a 7 millió ember világviszonylatban nem sok, ugyanakkor, ha azt vesszük, hogy ezen emberek többsége a harmadik világ nagyvárosaiban él, akkor már láthatjuk, hogy a cselekvési terv a világ legelmaradottabb területeire fókuszál (WILLIAMS et al., 2015).

A természeti erőforrásokkal való gazdálkodásnak mindenkor összhangban kell lennie a környezet fenntartóképességével, a termelésnek és a fogyasztásnak környezetünk ökológiai egyensúlyával kell alkotnia egy minőségileg is megújult fenntartható városi modellt (RECHNITZER et al., 2014; FODOR et al., 2016).

Irodalomjegyzék

1. ANGELIDOU M. (2015): Smart cities: A conjuncture of four forces. *Cities* 47: 95–106 p.

2. BAJI P. (2017): Okos városok és alrendszereik – Kihívások a jövő városkutatói számára? *Tér és Társadalom* 31 (1): 89-105 p.
3. BATTY M., AXHAUSEN K.W., GIANNOTTI F., POZDNOUKHOV A., BAZZANI A., WACHOWICZ M., OUZOUNIS G., PORTUGALI Y. (2012): Smart cities of the future. *The European Physical Journal Special Topics* 214: 481–518 p.
4. COBBINAH P.B., ERDIAW-KWASIE M.O., AMOATENG P. (2015): Africa's urbanisation: Implications for sustainable development. *Cities* 47: 62-72 p.
5. FODOR L., BARTA A., FÓNAI M., BÁNYAI O. (2016): Települési környezetvédelem Magyarországon: Egy kutatás előfelvetései. *Tér és Társadalom* 30 (3): 19-39 p.
6. GRIFFITHS J., LAMBERT R. (2013): Free flow. Reaching water security through cooperation. Paris: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. UNESCO Publishing. 40-96 p.
7. HTTP: S. PERRIELLO (2017): Sanitation for 7 million people in the next 7 years. <http://www.iwa-network.org/sanitation-for-7-million-people-in-the-next-7-years>
8. HUSTON S., RAHIMZAD R., PARSA A. (2015): 'Smart' sustainable urban regeneration: Institutions, quality and financial innovation. *Cities* 48: 66–75 p.
9. KÁPOSZTA J. (2016): Regionális összefüggések a vidékgazdaság fejlesztésében. *Studia Mundi – Economica* 3 (1): 52-61. p.
10. MATTONI B., GUGLIERMETTI F., BISEGNA F. (2015): A multilevel method to assess and design the renovation and integration of smart cities. *Sustainable Cities and Society* 15: 105–119 p.
11. MEGGYESI T. (2006): Településfejlesztés. Egyetemi jegyzet a BMGE Építőmérnök Kar hallgatói részére. BMGE Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006.
12. MILLER J.D., HUTCHINS M. (2017): The impacts of urbanisation and climate change on urban flooding and urban water quality: A review of the evidence concerning the United Kingdom. *Journal of Hydrology: Regional Studies* 12: 345-362. p.
13. MUNKÁCSY B., HAVAS M., HRENKÓ I., SZŰCS P.N. (2015): A smart city koncepció a Salzburg térségében folyó projektek tanulságának tükrében. In: Szalkó A. (szerk.): *10. Jubileumi Óbudai Energetikai Konferencia – Smart Cities*. Óbudai Egyetem Budapest 77–96 p.
14. NAVARRO C., ROCA-RIU M., FURIÓ S., ESTRADA M. (2015): Designing new models for energy efficiency in urban freight transport for smart cities and its application to the Spanish case. *Transportation Research Procedia* 12: 314–324 p.
15. NEIROTTI P., DE MARCO A., CAGLIANO A.C., MANGANO G., SCORRANO F. (2014): Current trends in smart city initiatives: Some stylised facts. *Cities* 38: 25–36 p.
16. RECHNITZER J., PÁTHY Á., BERKES J. (2014): A magyar városhálózat stabilitása és változása. *Tér és Társadalom* 28: 105-127. p.
17. RICZ J. (2007): Urbanizáció a fejlődő országokban: Trendek, dimenziók és kihívások. *Tér és Társadalom* 21 (3): 167-186. p.
18. TIWARI R., CERVERO R., SCHIPPER L. (2011): Driving CO₂ reduction by integrating transport and urban design strategy. *Cities* 5: 394–405 p.
19. WILLIAMS N.S.G., HAHS A.K., VESK P.A. (2015): Urbanisation, plant traits and the composition of urban floras. *Perspectives in Plant Ecology, Evolution and Systematics* 17 (1): 78-86. p.
20. ZHANG X.Q. (2016): The trends, promises and challenges of urbanisation in the world. *Habitat International* 54 (3): 241-252. p.

**PENSION POLICY CHALLENGES AND COMMUNICATION POSSIBILITIES -
EMPIRICAL STUDY OF HUNGARIAN UNIVERSITY STUDENTS**
NYUGDÍJPOLITIKAI KIHÍVÁSOK ÉS KOMMUNIKÁCIÓS LEHETŐSÉGEK - *MAGYAR
EGYETEMI HALLGATÓK EMPÍRIKUS VIZSGÁLATA*

Nándor Komáromi PhD¹, Nikolett Mihály PhD²

¹Assistant Professor, ²Associate Professor

^{1,2}Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences

E-mail: ¹Komaromi.Nandor@gtk.szie.hu, ²Mihaly.Nikolett@gtk.szie.hu

Abstract

The most important question of our study is to find out what pension policy procedures are necessary to respond effectively to the challenges of an aging population as well as changes in the composition of employees. We examine the characteristics and communication practices of pension reforms in international literature (secondary research). The main issue of our paper is how pension policy can effectively respond to changes of demographical transition. It is very important to examine whether changes to pension policy are adapted to groups in society and if so, which kind of communication should be used. We measured university students regarding of age and gender specialties in financial attitudes and preparing for retirement. We tried to prepare persuasion strategies that reinforce the retirement saving motivation. Our research is therefore a search for a major project.

Összefoglalás

Tanulmányunk legfontosabb kérdése, hogy milyen nyugdíjpolitikai eljárásokkal lehet hatékonyan reagálni egy előregedő társadalom kihívásaira, a munkavállalók összetételének változásaira. Munkánk megalapozásaként nemzetközi nyugdíjreformok jellegzetességeit és gyakorlatait gyűjtöttük össze irodalmi elemzés és összehasonlító munka segítségével. Kiemelt hangsúlyt kapott annak vizsgálata, hogy a lehetséges nyugdíjpolitikai szabályozásoknak milyen társadalmi beágyazhatósága van, illetve az esetleges változásokat hogyan érdemes kommunikálni. Egyetemi hallgatók mintáján vizsgáltuk, hogy a pénzügyi attitűdrendszer és a nyugdíjas idősakra való felkészülés milyen jellemző életkorbeli és nemek közötti különbségeket mutat. Ezzel próbáltuk azokat a meggyőzőségi stratégiákat előkészíteni, melyek a nyugdíj előtakarékosági hajlandóságot erősítik. Kutatásunk tehát egy nagyobb projekt előkutatásának minősül.

Keywords: management, pension policy, innovation

JEL classification: E02, H55, H75

LCC: JN 1601-2192; H1-99

Introduction

The basic question of the economic, social, political (and other) stability of a country is how it works and how the generally introduced and accepted pension system (if any) is regulated. The fact what the breakdown of state-owned, employment-based (corporate) and individual savings looks like is primarily a macroeconomic, business mathematical issue. However, it is also evident that the traditions of regulations and the impacts of the previous successful/unsuccessful reforms will certainly effect on social acceptance and the reaction of different social groups.

Before shaping pension systems and pension reforms it is essential that some insights should be gained about the possible acceptance of the system. The attitudes and competencies of the different social strata and groups related to pension must be revealed.

As the general feature is the changing demographic structure of societies, i.e. typically ageing, that is why the issue of altering the pension system is undoubtedly important and timely. First, we examine how the possible pension policy regulations are socially accepted and what communication tools we can use for these changes. Our research serves as a pilot to a greater scale future project.

The methodology of the research follows the traditional structure. Secondary research is carried out as the first step. The international and national literature on the topic is reviewed, synthesised, compared and evaluated. As the second step, preliminary qualitative research is carried out on a selected target group, who are, in this case, the students of the Faculty of Economics and Social Sciences at Szent István University. The method was personal interview. When choosing the target group not only accessibility was important but also other facts, i.e. we were very curious who the persons that are going to be pensioners in the far future are like, how knowledgeable they are in the topic, what expectations they have, to what extent they are aware of their behaviour and what forms of communication they accept, were considered. As the third step quantitative research (questionnaire) was planned. The target audience here was also the students of SZIU Faculty of Economics and Social Sciences but on a greater sample and also the results were statistically evaluated.

The previously mentioned greater-scope project for the future means the extension of the current one regarding both demographic characteristics and sample size. We hope that we can ensure the necessary sources by making use of the experience gained.

Literature review – pension systems, communication and financial consciousness

Literature review right at the beginning resulted in two surprising facts.

- The literature on the topic is extremely rich regarding both international and Hungarian sources. The World Bank, OECD, IMF, the European Union, the statistical offices and other organisations of the countries and, of course, universities and research institutes among others, deal with the operation and reforms of pension systems. On a national level the Central Statistical Office (KSH), the National Bank of Hungary (MNB), business and other research institutes, universities and products of the business press could be mentioned but here the list could also be longer. (Of course, we think of scientific and reliable sources and not the short and sometimes 'sensational' articles of everyday papers.)
- The literature on the topic has an almost exclusively economic, business mathematical and statistical nature with some exceptions like the paper of Atkinson et al. (2012) which is an OECD publication summarising principles and case studies about the communication of the pension system reforms.

This paper presents the pension system of Germany, Poland, Sweden and Japan in addition to Hungary. Beyond the limitations in length, our choice is also justified by the facts that the German, Polish and Swedish example is also from the EU; we have a lot in common with Poland; Sweden is often set as an example; the economy of Germany is decisive within the EU and also the Japanese example was carried out under basically different historical, cultural and economic conditions. Table 1. shows a short comparison of the pension systems according some indicators.

Table 1. The key indicators of the pension systems

Indicator	Germany	Poland	Sweden	Japan	Hungary
pension expenditures as of % of GDP	10.6 %	10.8 % (max.)	7.4 % (min.)	10.2 %	10.0 %
life expectancy at birth	80.7 years (max.)	76.3 years	81.7 years	83.5 years	74.5 years (min.)
percentage of the above 65	21.4 %	15.3 % (min.)	20.0 %	26.4 % (max.)	17.6 %

Source: OECD (2015)

As we can see the Sweden system is the most economical, and the biggest reform challenge is in Japan as there is the highest percentage of the above 65. Life expectancy at birth is lowest in Hungary, which means that we have tasks to improve the health care system. In the following parts, we show the different system in details.

Pension system in Germany

In Germany the compulsory state pension system has one pillar and is pay-as-you-go based on salaries. If it is not sufficient for supporting the old, further allowances based on entitlement are distributed from the social support system.

Table 2. The key indicators of the pension system in Germany

Indicator	Value
average salary	45 952 EUR
pension expenditures as of % of GDP	10.6 %
life expectancy at birth	80.7 years
life expectancy above 65	19.4 years
percentage of the above-65	21.4 %

Source: OECD (2015)

Conditions of entitlement to pensions at present include 65 years and 2 months. Pension can be received after paying in at least two years' contributions. In the forthcoming two decades the age limit is expected to continuously be growing to above 67.

The salary-based pension system is based on points. The extent of the contribution depends on how much the person earns (and points are calculated on the basis of this). When reaching the retirement age points are calculated and added for every year going back to the past. Then the accumulated points are multiplied in line with the current pension point value (in 2014 it was 337.68 EUR). The pension point value is applied for those retiring now and also for those who have already retired. The pension point value is set to the current GDP. Moreover, the 'contribution factor' also takes into account the changes in the amount of contributions to state pension scheme and the composition of voluntary pension. The increase in the amount of contribution will reduce adjustment to the pension point value. The 'sustainability factor' measures the changes in the single contributions as of single pensioners, which is also in connection with the possible changes in the point values.

These two factors of the indexing formula can modify the amount of adjustment, which is expected to result in 14% lower increase in pension point value as of GDP in the long term. Furthermore, increasing the ratio of contributions will be limited to 22% from the current 18.9%. This way of calculation slightly differs for the newly settled but the difference will disappear in the long term as salaries will harmonise.

Allowances on social basis can be applied for if the old-age pension sources are not enough. These are to satisfy the 'primarily needs'. The amount of them is set by calculating the difference between individual needs and the income of the household. This 'average need' was 8724 EUR per person in 2012 for those who were entitled to this service.

There is voluntary private pension, as well which can be collected with the help of banks, insurance companies or investment funds. (It is termed as Riester pension). Riester pension is free from taxes and supported by the state. (The model is based on 4% contribution).

Pension scheme in Poland

In Poland the pension system is based on two pillars (NDC and DC system). Since 2014 the system has been voluntary, i.e. the employees can have a say in how their distributions (savings) are shared between the DC and NDC system.

Table 3. The key indicators of the pension system in Poland

Indicator	Value
average salary	42360 PLN
pension expenditures as of % of GDP	10.8 %
life expectancy at birth	76.3 years
life expectancy above 65	17.4 years
percentage of the above-65	15.3 %

Source: OECD (2015)

Conditions of entitlement to pensions in 2014 include 65 years and 3 months for men and 60 years 3 months for women. (For both men and women it is expected to rise to 67; for women by 2040 for men by 2020). Minimum pension can be received after paying in at least twenty one years' contributions (which is also expected to grow in the future).

In the pension system there are two fictitious accounts to set the amount of pensions: 16.6% of the salary is transferred to the individual fictitious account of the person in the form of a contribution. The fictitious interest rate is the equivalent of the growth rate of the salary but it should not be lower than the rate of inflation. (It has been in effect since 2000).

2.9% of the salary is transferred to another sub-account as a contribution in the Social Security Fund /ZUS/). Indexing the contributions on the sub-accounts differs on the basis of the contributions on existing accounts. Moreover, it also takes heritage into account. The fictitious growth rate has been following the growth of nominal GDP in the past five years.

Employers can share 2.92% of their gross salary optimally in the DC system (OFE) (defined by contributions). From February 2014 51.5% of the net assets of private pension funds have been transferred to the Institute of Social Security (ZUS). Moreover, those who opted to stay in private pension funds will gradually be transferred to the state system 10 years before their retirement. In addition to the changes in the operation of private pension funds the ways of calculating assets were established by these funds. The Social Insurance Institute is responsible for calculating and paying DC pensions as well as its combination with NDC.

When the person retires the accumulated fictitious capital is divided by „g” value, which gives pension interest. This „g” value is the mean life expectancy in the year of retirement. This process is similar to annulation. The life expectancy chart of the Central Statistical Office is used for calculating „g”.

The highest value of contributions and earnings is 2.5 times higher than the base average of the previous year. In 2014 the peak was 112 380 PLN. Pension interests are regularly indexed and adjusted to inflation. Indexing covers the pension interests that were collected before indexing.

Indexing comprises all sorts of interests. In certain years calculations may differ (such as in 2012). In 2013 the indexing rate of pensions was 104%; in 2014 it was 101.6%.

In the pay-as-you-go system there is minimum pension. The minimal value of old-age pension was 844.45 PLN in March 2014. In the new pension system the state budget must cover minimum pension and it is paid if the total compulsory old-age pension is lower than the minimum.

Pension system in Sweden

The Swedish pension system consists of a pay-as-you-go (PAYG) system, a defined benefit (DB) system and a defined contribution plan (DC). The operation of the pension system considers both contribution and allowances. The new Swedish pension system was accepted by the Parliament in 1994 and has been in effect since 1999. The new system is compulsory for those born after 1954 (to those born before 1937 the old system applies) while for those between the two are in transition between (Hutvåger, 2013).

Conditions of entitlement to pensions include 61 years in the DC system. Guaranteed pensions are eligible at 65 and at least three years of living in Sweden is necessary. The maximum guaranteed pensions are available only after having been living there and if staying there for shorter, pensions are gradually reduced.

Table 4. The key indicators of the pension system in Sweden

Indicator	Value
average salary	407 974 SEK
pension expenditures as of % of GDP	7.4 %
life expectancy at birth	81.7 years
life expectancy above 65	19.9 years
percentage of the above-65	20.0 %

Source: OECD (2015)

As a pension contribution all employees pay 7% while the employers 10.21% of their salary, respectively, which amounts to 17.21% of gross salary which means 18.5% as of the salary reduced by individual pension contribution 16% of which is transferred to individual accounts and divided evenly between four state pension funds (if pensions are paid from these funds), 2.5% will go to any of the investment funds eligible by the individual where it is invested till retirement and the real interest is accounted. Most of the contributions paid actually finance a defined pension system and the latter one a capital (so-called premium pension). The Swedish pension system is basically self-supporting. So as not to raise the current 16% contribution a balancing mechanism also works to offset certain demographic and economic effects to maintain long-term balance when future expenses are reduced to the same extent as the revenues decrease and in a favourable situation when revenues are on the rise, the opposite holds true.

The Swedish model also contains a minimum pension rule for those who do not have or just have low pensions. They can receive a maximised amount not from the state budget, but from the taxes.

The pension system in Japan

In Japan the pension system is similar to the Hungarian one (employer based pension system – kosei nenkin). Due to the rapid demographic changes in the forthcoming decades government expenditures are expected to rise significantly. If the Consumption Tax covered the increased expenditure, without reforms tax would have to be raised to as high as 48% by 2080 (it was 5% in 2010). According to macroeconomic models increasing the income tax is not viable, either,

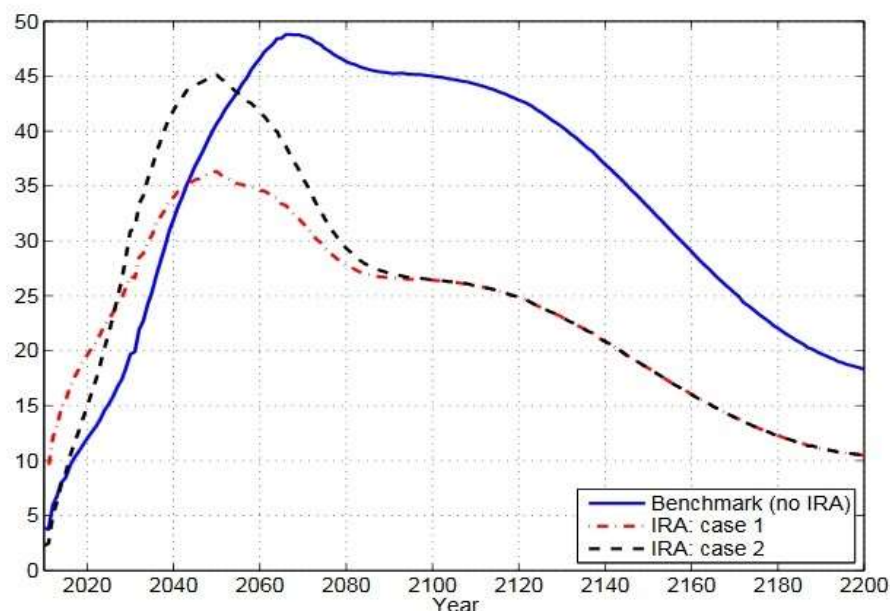
as it would distort the economy and lead to the decrease in the labour supply in the end. Budget deficit can become unmanageable rapidly if covered by loans (Kitao, 2015a, Kitao, 2015b).

Table 5. The key indicators of the pension system in Japan

indicator	value
average salary	4.88 mJPY
pension expenditures as of % of GDP	10.2 %
life expectancy at birth	83.5 years
life expectancy above 65	21.9 years
percentage of the above-65	26.4 %

Source: OECD (2015)

In the case of Japan the results of the extremely important and unavoidable economic analyses are also presented. The model results show that in Japan such a budgetary policy is inevitable that reduces expenditure. A possible solution could be the introduction of the individual retirement system (IRA) when the employees could pay part of their salary on a pension account. This capital would be invested in production, which would enhance economic activity in the long term.

Consumption tax rate 2010-2200: models with and without IRA

Figure 1 The amount of Consumption Tax with and without IRA (Temporary Case 1 and 2)

Source: Kitao (2015a)

The standard of model calculation is the future of keeping the present pension system (without IRA, benchmark). Starting from 2010 equilibrium is modelled during the period of transition. According to the figures Consumption Tax will steeply rise and reaches a peak of 49% in the 2060's. Afterwards, it will decrease, though but for more than 40 years it will remain above 40% (!) till the beginning of 2130's.

The introduction of the individual retirement system would result in the employees' saving and accumulating part of their income on a separate account to cover their expenses after retirement. The assets accumulated on their IRA accounts are invested, and this adds to production in the

form of capital input. The model forecasts a 40-year gradual transition and the pension system consists of two parts, i.e. the basic pension by the government and the payments from their own pension accounts. It is also predicted that gradually growing, 9% of the income will finally be accumulated in IRA. During these 40 years, however, personal income tax will be lowered by 9 percentage points. The budgetary equilibrium is projected to be reached by changing the consumption tax. There are several possible ways to transition of which two are analysed in details. The first case of transition is when the accumulation of pension contributions will be stopped immediately with the introduction of IRA; and in the second case of transition the pension contribution accumulation into the state pension fund is gradually phased out after the introduction of IRA. Figure 1 presents the results of the examination.

Calculations show that the consumption tax rates are higher the beginning of the transitory period in both IRA cases but finally taxes level off at a much lower rate than in the benchmark case without IRA. The introduction of the individual retirement system will have two profound changes. First, individuals feel more motivation to save for their retirement. Savings are channelled into production resulting in higher economic performance, higher wages and higher consumption. Second, the burdens of the state budget will be reduced, which can go along with the significant reduction of the consumption tax by the end of the transition.

The pension system in Hungary

At present most part of the government budget is taken up by pension expenses in the OECD countries. In Hungary it accounted for 10% of the GDP in 2015 and it is expected to grow in the forthcoming years. In an international comparison, it is strikingly high as the OECD average is 7.9%. (OECD, 2015). The deviation is primarily due to the fact that our pension system is laid on one pillar exclusively, i.e. it is a system supervised by the state and financed by a defined pension system from one source for all the citizens. In contrast where pension reforms took place, the system was transformed into a three- or more-pillar pension system, i.e. not only state funds exist (the first pillar) but also employment-based pension (second pillar) and voluntary, private pension (third pillar), as well. (This was first termed by the 1994 publication of the World Bank and most OECD countries are actually using this division) Gál and Simonovits (2012) evaluates the annual interests of the Hungarian pension system. It is obvious that the increasing pensions mean heavier burden for the government so reforms are also inevitable in Hungary.

Table 6. The key indicators of the pension system in Hungary

indicator	value
average salary	3.01 m HUF
pension expenditures as of % of GDP	10.0 %
life expectancy at birth	74.5 years
life expectancy above 65	16.4 years
percentage of the above-65	17.6 %

Source: OECD (2015)

Hablicsekné (2014) presents the demographic analysis of the Hungarian pension system (based on life expectancy) and proves the necessity of reforms. The phenomenon of an ageing society is also a problem in Hungary and lack of pension funds can also be felt now. If we contrast the amount paid from an average salary to the Social Security Fund the missing amount per person per month is more than 40000 HUF.

In Hungary all payments into the private pension funds were suspended in Hungary between 1 November 2010 and 31 December 2011 and all the contributions were directed to the state pension fund. The members had to decide till 31 January 2011 whether to stay in the private

pension fund or transfer to pay-as-you-go state pension fund. The private pension fund member has the opportunity to pay the individual account membership fee (but not contribution) to the private pension fund. So, the second pillar has already been demolished.

Possible means of communication in the transformation of the pension systems

Governments all over the world are paying more and more attention to properly inform and educate consumers so that they could make their financial decisions of improving complexity in a more well-established way. It especially holds true for pensions where pension funds and individual savings are getting more important as a consequence of the reforms.

Given the complexity of the topic the tools of 'relationship marketing' are worth employing in the campaign as it integrates acquiring and maintaining clients. The relationship with the client is due to last for long and it is not only about the transaction. As a consequence, the customer service, the advantages of quality, changes and new services are of high importance during the campaign in contrast with the tricks of advertising. (Little– Marandi, 2005)

The international literature presents several effective models and examples of communication that can assist pension reform campaigns. By experience, the success of the campaign depends on the fact if it can set timely, realistic and measurable objective for the contributors to have the maximum effect by being cost-effective, viable and innovative. Furthermore, communication should also be targeted and contain clear messages. (Atkinson et al, 2012)

As was expressed in the OECD's study on "Recommendation on good practices for financial education relating to private pensions" the main points of pension reforms have to be explained together with the ongoing necessity of self-care and individual savings as a consequence of demographical changes. In the meantime, transparency should be maintained to keep up trust and dedication to the new system.

Typically there are six factors that should be considered and continuously monitored during the campaign. They include

- What change is directed at – if the campaign explains the entire reform or just one/some part(s) of it.
- Target audience: the campaign calls for people in general or those concerned are in sub-groups with specific, segmented communication.
- Who organises the campaign? It is usually performed by a governmental body but often it is passed down to a communication agency. In some cases the main organiser is the National Bank.
- Who are the most important stakeholders? Naturally, negotiations must take place with them on the most important objectives and implementation and possibly also about the form and content of coverages.
- The planned and real duration of the campaign.
- Who covers the costs? In most cases it is the government but sometimes it is the single stakeholders who can take some financial advantages from the changes that can finance.

It is essential to transfer the message to the target audience by using proper press and media. Without giving details about the drawbacks and strong points of the single opportunities the following channels can be mentioned: their own website; other internet surfaces; printed matter; media; billboard; surfaces of public transportation; public areas; social media; mobile phone advertisements.

As mentioned above, it is also important to take into account the properties of the target audience as we formulate the message. For the sake of our subject, it is therefore particularly important to see what financial consciousness and financial attitude the respondents have.

'MAS' (Money Attitude Scale) developed by Yamauchi and Templer is the most frequently used measure in international literature to assess financial attitude. Regarding the fact that one of its modified versions is also used in our examination, the other characteristics of MAS are also presented in details. The research of Yamauchi and Templer is based primarily on the principles of Freud and neo-Freudian theories, which supposed three basic parts in the nature of financial attitude. They are security, retention and power prestige. The authors made 62 such statements that reflect these 3 ranges and afterwards the items were assessed with the help of 300 volunteers by using a seven-grade Likert scale. Of the 62 statements finally a list of 29 items was selected by means of factor analysis. As a result, the following four items of the five categories below were isolated. (The fifth factor was added later by Roberts and Sepulveda.) *Power – Prestige*: according to the statements concerned money can be interpreted as a measure of power and success. The individuals who reach a high number of points in this factor regard money as an instrument of influencing/affecting others. *Retention-Time*: items belonging here are primarily focused on financial planning and taking good care of money. Those with a high number of points plan their future and continuously control their current financial situation. *Mistrust*: who reached a lot of points in this factor are insecure, suspicious and have doubts about themselves concerning money-related situations and the world of money. *Anxiety*: who have high scores of this factor regard money as a source of anxiety/nervousness. *Quality*: the statements belonging here focus on buying good quality products/services. The individuals who scored high here can be characterised by the saying: 'You get what you pay for'. According Mihaly et al (2017) the Hungarian young attribute a greater power-prestige role to the possession of money than their older counterparts but they also feel more insecure in the world of money. There is a slight difference between the responses of the two genders. According their results for men money rather means source of power and prestige and it is typical of them, although the difference is slight, that they make more savings/keep money than women. Women are more money-conscious 'bargain hunters' and they are more anxious about money and also, even to a slight extent, it is more typical of them to be uncertain and not sure in financial matters.

So the three most frequently referred challenges of communication campaigns are: 1. indifference for the issue (especially for the young); 2. the perceived or real complexity of the topic; 3. the low level of financial awareness. (Atkinson et al, 2012)

According the literature review and our experiences our main research hypotheses:

1. Young people are relative uninformed about pension systems;
2. The age influences the opinions (older people are worried more);
3. The gender influences the opinions (women are more worried).

Results of the research

Qualitative achievements

As mentioned in the methodological part, the sample is from the students of Szent István University, Faculty of Economic and Social Sciences (SZIU FESS). Interviews took place in Gödöllő and Budapest (at the Gödöllő and Budapest centre of education) typically in May 2016. Altogether 30 full-time and part-time students were interviewed (16 females and 14 males aged between 21 and 32) and the interviews lasted for 10-15 minutes.

As the respondents were the students of SZIU FESS (in logistics, business and management, marketing) we tried to keep the proportions typical of this multitude when selection was made. Interviews took place in calm environment, typically after or before lectures in a separate room (classroom or teachers' room). The possibility of recording their voice was rejected by most students at the beginning of the research so there also was a minute taker (a PhD student) apart from the interviewee. After an interview the interviewer and the minute taker discussed their

notes. The willingness to response was very different per person (centre of education, BA/MSc, full time/part time) but general acceptance/rejection tendencies could not be detected, though.

The guide of the interview was similar to this.

- Topic objective of the interview, anonymousness, volunteering, confidential data
- What they know about the introduction of pension and the present Hungarian pension system
- If they heard/read something about the problems of Hungary related to pensions and/or internationally
- What future changes are expected
- How aware they are in finance, how they manage money
- From what sources they can imagine living in the future as a pensioner
- Saying thank you and good-bye

In general, the content of the interviews was very similar. With few exceptions most students are not adequately informed; the source of information is usually friend and relatives. The planned sequence of questions was hard to keep as the respondents changed to another subject: either the next or the previous one. No statistical difference could be detected on such sample size and segment (place of education level, time and gender) but it can be seen that correspondent students are more financially aware (as they are older and work in general).

According Yamauchi and Templer's three categories (Retention – Time; Mistrust; Anxiety) were separated. Some typical examples of the categories (what changes they expect, how they can live on, etc.) are quoting below:

Retention-Time (primarily focused on financial planning and taking good care of money): “Hopefully, from my savings in pension funds and other investments”; “I wish to cover the expenses of my old age retirement from my savings”; “Letting private enterprise and invest part of the income coming from there, and support my family from the other part”; “Private pension funds and the state will find out something”; “Presumably from my money earned and set aside abroad (I would like to grow old in Germany or Austria)”.

Typical Mistrust answers (insecure; suspicious; doubts concerning money-related situations): “I do not have any ideas”; “We will not have pensions or savings, either as we do not have a decent salary”; “No more state pension fund existing”; “They say there will be no pensions”; “No more state pension fund existing”; “I guess when I grow old, I will not get pension”. “Our generation will no longer have pension as there will not be producers”.

Typical Anxiety answers (money as a source of anxiety/nervousness): “I just can hope it is not that bad as it is said”; “We will work till death if things go on like this”; “I guess we will not have much pension”; “The age limit will be pushed higher”; “We will not have pensions or savings, either as we do not have a decent salary”. “No how, everybody says they are going to die under a bridge”.

Interviews show that most of the participants deal with the issue, but they do not set aside their retirement. Many are sarcastically concerned with the subject (disillusioned, pessimistic), but at the same time they think they are able to create a calm old age.

Results of the quantitative research

Questionnaires were distributed among the students of Szent István University (Gödöllő). Requests and links (internet-based survey) were sent about how to fill in the questionnaire through the Neptun system to reach nearly 600 active students. In the introductory part of the

questionnaire we informed the participants that it is part of a scientific project, anonymous and the responses are only used after summarisation. There were two calls to invite the students to fill in the questionnaire and they were finally closed on 30 June 2016.

The most important questions/issues of the questionnaire are the following (5-7 minutes' time is required to complete the full questionnaire).

- Are you worried about the amount of your would-be pension? (1-5 scale)
- What is the current pension age limit for men and women?
- How long do you think a man/woman lives in Hungary?
- What percentage of GDP is spent on pensions in Hungary?
- Do you have savings? If so, for what purpose?
- In addition to deductions at work, do you have any other savings/assets? If so, what type? Do you have (and if so, to what extent) does a loan bother you?
- What radio stations do you listen to and what TV channels do you typically watch? At what time of the day?
- What newspapers and internet portals do you usually read?
- Please, express your level of agreement with the statements above on a 7-grade scale. (There are 28 statements on financial awareness)
- Demographic questions (gender, age, qualification, residence, marital status, source of income).

Of the questionnaires returned 267 could reliably be assessed. The demographical breakdown of the sample is the following. Gender 168 female, 99 male; Highest qualification: secondary school = 147(BA), college/BA/BSC = 90, university/MA/MSC = 30 (with two degrees). Finally the following groups were made according to the age: 19-25 = 174, 26-30 = 60, above 30 = 33.

This paper also presents statistically proven results. The methods of examination include variance analysis and in the case of categorical replies Chi-square test.

Questions: Are you worried about the amount of your would-be pension? (not at all=1, a bit=2, so-so=3, very=4, to a great extent=5).

Table 7. Worry about the pension according to age

Age group	Average
19-25	3.28
26-30	3.05
above 30	4.18
total	3.34

Source: author's own experiment

It can be seen (and understood) that the third, oldest age group regards this question as the most important, Sig=0,026). We must note, however, that when analysing the two younger age groups the average difference (between 3.28 and 3.05) is not significant (Sig=0,451)

Table 8. Worry about the pension according to gender

Gender	Average
female	3.54
male	3.00
entire sample	3.34

Source: authors' own compilation

Women significantly appreciate the issue. (Sig=0,026).

There is no statistical difference of demographical variables in the following questions.

Do you have savings? yes/no entire sample= 55.1 %

Do you have pension savings? yes/no entire sample= 9 %

Have you ever been burdened by credits and loans? yes/ no entire sample= 15.7 %

Question: Evaluating statements on financial items (MAS) on a 7-degree scale (1=I can hardly agree, 7=I entirely agree.)

Statistically proven significant differences are in above items.

Table 9. Financial awareness-gender

statement	female	male	total	Sig =
People say I overemphasize money	2.41	3.27	2.73	0.019
I use money to influence others	1.38	2.24	1.70	0.004
Sometimes I boast how much money I made	1.73	2.39	1.98	0.033
When I bought something, it disturbs me afterwards how much it cost	3.89	2.79	3.48	0.012
I bargain hunt regularly	3.93	2.61	3.44	0.002

Source authors' own editing

Table 10. Financial awareness-age

Statement	19-25	26-30	30 +	total	Sig =
I am overwhelmed by problems when it comes to money	3.09	4.20	4.36	3.49	0.018
I am typically nervous if I do not have enough money	4.03	4.00	6.09	4.28	0.030

Source: authors' own editing

1. The first hypothesis (“Young people are relative uninformed about pension systems”) was not justified, as the measurement equipment was not well for the data collection. The differences between gender and age have been proved, according to the second and third hypothesis. (2. The age influences the opinions - older people are worried more; 3. The gender influences the opinions - women are more worried). In our measurement, the younger do not worry about the pension problems so much and show less anxiety in financial matters. Male are worried less about possible pension retirement and financial procedures and more “power and prestige oriented” (“People say I overemphasize money”; “I use money to influence others”; “Sometimes I boast how much money I made”) while women show higher scores in “anxiety” and “quality” dimensions of MAS. The earlier mentioned Mihaly et al (2017) research achievements were close similar about money attitude, which means that it is worth keeping in mind the gender and age differences when we launch a campaign on pension savings.

Summary

A great number of OECD and EU studies show that for most countries it is indispensable to transform the pension scheme in the long term. For this, the entire population but especially the young must be prepared. Lack of pension is a challenge for all the strata of society but if savings are started on time, it does not mean an unbearable burden. Our research clearly shows that in addition to the inevitable economic-like macroeconomic analyses there is a need for thorough (representative) researches that point out the attitudes and competencies to pension by the different layers of society and explore the communication tools of persuasion.

References

1. Atkinson, A et. al. (2012): Lessons from National Pension Communication Campaigns, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 18, OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5k98xwz5z09v-en>
2. Gál R. I., Simonovits A.(2012): A magyar nyugdíjrendszer éves hozamrátái. *Közgazdasági Szemle*. 59 (9) 963-987.
3. Hablicsekné Richter M. (2014): A nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők halandósága a főbb ellátástípusok szerint. PhD értekezés. SZIE Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola. Gödöllő.
4. Hutvágner I. (2013): A svéd és a német nyugdíjrendszer összehasonlítása. ELTE TTK (szakdolgozat). Budapest.
5. Kitao, S. (2015a): Pension reform and individual retirement accounts in Japan. *Journal of The Japanese and International Economies*. 38 (2015) 111-126. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jjie.2015.06.002>
6. Kitao, S. (2015b): Fiscal cost of demographic transition in Japan. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 54 (2015) 37-58. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jedc.2015.02.015>
7. Little, E. – Marandi, E., (2005): *Kapcsolati marketing*. Akadémia Kiadó, Budapest. (Original: „Relationship Marketing Management”, 2003)
8. Mihály, N. – Kovács, I. É. – Madarász, I. – Mészáros, A. (2017) Correlations Between Attitude To Money And Demographic Variables On A Sample Of University Students. *Regionalnaja Ekonomika: Jug Rossii/Regional Economy: The South Of Russia* 3:(17) 55-72. DOI: <https://doi.org/10.15688/re.volsu.2017.3.6>
9. OECD (2015): *Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators*, OECD Publishing, Paris. DOI: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2015-en
10. Recommendation on Good Practices for Financial Education Relating to Private Pensions. www.oecd.org/daf/pensions. (06.01.2016)
11. Yamauchi K.T. – Templer D.L., (1982): The development of money attitude scale. *Journal of Personality Assessment*. 46 (May), 522-528. DOI: https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4605_14

A FALUSI TURIZMUS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI THE SITUATION AND DEVELOPMENT POSSIBILITIES OF RURAL TOURISM

Molnár Csilla PhD¹, Remenyik Bulcsú PhD²

^{1,2}egyetemi docens

¹Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet;

²Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendégipari és Idegenforgalmi Kar, Turizmus Intézeti Tanszék

E-mail: ¹Molnar.Csilla@gtk.szie.hu, ²Remenyik.Bulcsu@uni-bge.hu

Összefoglalás

Napjaink élménygazdaságában egyre többen ismerik fel, hogy a stresszes mindennapok testi-, lelki- és szellemi fáradalmainak kipihenésére nem feltétlenül egy zsúfolt nagyváros vagy tömegturisztikai célpont a legalkalmasabb, ezért sokszor falun keresik a vidék romantikáját, az autentikus kultúrát, gasztronómiát, a csendet és nyugalmat, illetve azokat az aktív kikapcsolódási lehetőségeket, amelyeknek a vidék kiváló teret adhat. Fő célcsoportnak a közép- és az idősebb korosztályokat tekinthetjük, de úgy gondoljuk, hogy e termék a fiatal korcsoportok számára is vonzó lehet.

Abstract

In today's experience economy, more and more people recognize that for the relaxation of physical, mental and spiritual tensions in stressful everyday life is not a crowded metropolis or mass tourism destination is the best, so they often seek village romance, authentic culture, gastronomy, peace and quiet, as well as the active recreational facilities that give the country an excellent space. The main target group is middle and older age groups, but we believe that this tourism product can be attractive to younger age groups.

Kulcsszavak: falusi turizmus, vidékfejlesztés, rekreáció

JEL besorolás: R1, Z3

LCC: HT51-1595

Bevezetés

A falusi turizmus szerepének, lehetőségeinek és fejlesztésének vizsgálata napjainkban az akadémiai- és a turizmus szakma kutatásaiban is hangsúlyosan megjelenik. A turisztikai termék a turizmuspolitikában országos szinten gazdasági teljesítőképessége miatt kevésbé élvez prioritást, mégis mint „... az egészséges életmódban, a megújuló társadalomban, az életminőség javításában” szerepet játszó terméket említi (a turizmusfejlesztés legfontosabb irányait és céljait a 2014-2024 időszakra rendszerbe foglaló) a Nemzeti Turizmusfejlesztési Koncepció. Bár a falusi turizmus a „Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030” (társadalmi egyeztetésre bocsátott) vitaanyagában nem szerepel önálló termékként, elsősorban társadalmi-, környezeti- és munkahelyteremtő hatásai miatt az anyagban többször fontos fejlesztési lehetőséggént jelenik meg. A természetvédelem és az örökségmegőrzés elveinek talaján álló falusi turizmus ráadásul jól illeszkedik a fenntarthatóság követelményrendszerébe is. A 2011-2020 tervidőszak feladatait összefoglaló Falusi turizmus országos stratégiája című dokumentum gyakorlati célként tűzi ki a szolgáltatók fogadási feltételeinek megteremtése

illetve korszerűsítése mellett az együttműködést, a vonzerők növelését az élménynyújtás kialakíthatósága és a vendégek megtartása céljából.

A hagyományos mezőgazdasági tevékenységek visszaszorulása miatt, a vidéki régióknak Európa szerte a fiatalok nagyvárosokba vándorlásával és a falvak elnéptelenedésével kell szembenézniük. A falusi turizmus lehetséges megoldást kínálhat az elvesztett gazdasági lehetőségekre és a mezőgazdaság csökkenésével járó népességcsökkenéssel kapcsolatos problémák megoldására is. Ezért Európában számos kormány és regionális hatóság fogadta el a falusi turizmust, mint lehetőséget a vidéki térségek felzárkóztatására. Az Európai Parlament a Lisszaboni Szerződésben (a már hivatkozott problémakörök mellett) kiemeli a vidéki turizmus életminőség javításában játszott szerepét.

A falusi turizmus nemzetközi jelentőségéről becslések állnak rendelkezésünkre: az UNWTO számításai szerint a nemzetközi utazók 3%-a utazik a vidék felfedezésének motivációjával szerte a világban. A falusi turizmus európai szervezete (EuroGites - European Federation of Rural Tourism) által publikált szintén becsült adatok szerint, jelenleg több mint 400 000 falusi turisztikai vendéglátónál összesen 3,6 millió férőhely áll az utazók rendelkezésére.

Magyarországon az 1994-ben alakult Falusi- és Agroturizmus Országos Szövetsége (FATOSZ) tűzte ki célul a vidéki és agrártérségek gazdasági, társadalmi és kulturális fejlesztését, illetve a falusi turizmus minőségének folyamatos bővítését. Eredményei közé tartozik egyebek mellett a falusi szálláshelyek osztályba sorolási rendszerének és minősítő feltételeinek kidolgozása, valamint szaktanácsadói hálózatnak a kialakítása.

Anyag és módszer

Tanulmányunkat a témában megjelent hazai és nemzetközi szakirodalmak feldolgozásával kezdtük. A falusi turizmus helyzetét, növekedési lehetőségeit a regionális elemzések módszerével mutatjuk be. A területi adatok statisztikai vizsgálata során a turisztikai régiókat fejlett és fejlődő desztinációkra különítettük el egymástól. Az általunk végzett kérdőíves kutatásban arra a problémakörre kerestük a választ, hogy a fiatal korcsoportokat hogyan lehetne a falusi turizmus rendszerébe integrálni. A fiatal korosztályok utazási szokásainak, preferenciáinak vizsgálata során 300 egyetemi hallgatót kérdeztünk meg internetes kérdőív kitöltő program segítségével, hólabda módszert alkalmazva 2016. szeptember 19 - október 14-e között. A tanulmányban felhasználtunk egy másik, 2017. augusztus 15 – október 1. időszakban végzett (200 darab megkérdezést végeztünk a 14-28 év közötti fiatal korosztály körében szintén hasonló módszer segítségével) kutatásunk eredményét is.

A falusi turizmus értelmezése

Bár tanulmányunkban nem célunk az értelmezés sokszínűségének tárgyalása, mégis röviden érdemes rávilágítani e terméktípus összetettségére, a falusi turizmuson belül megjelenő lehetséges aktivitások komplexitására.

A falusi turizmus fogalma az elmúlt évtizedekben jelentősen átalakult.

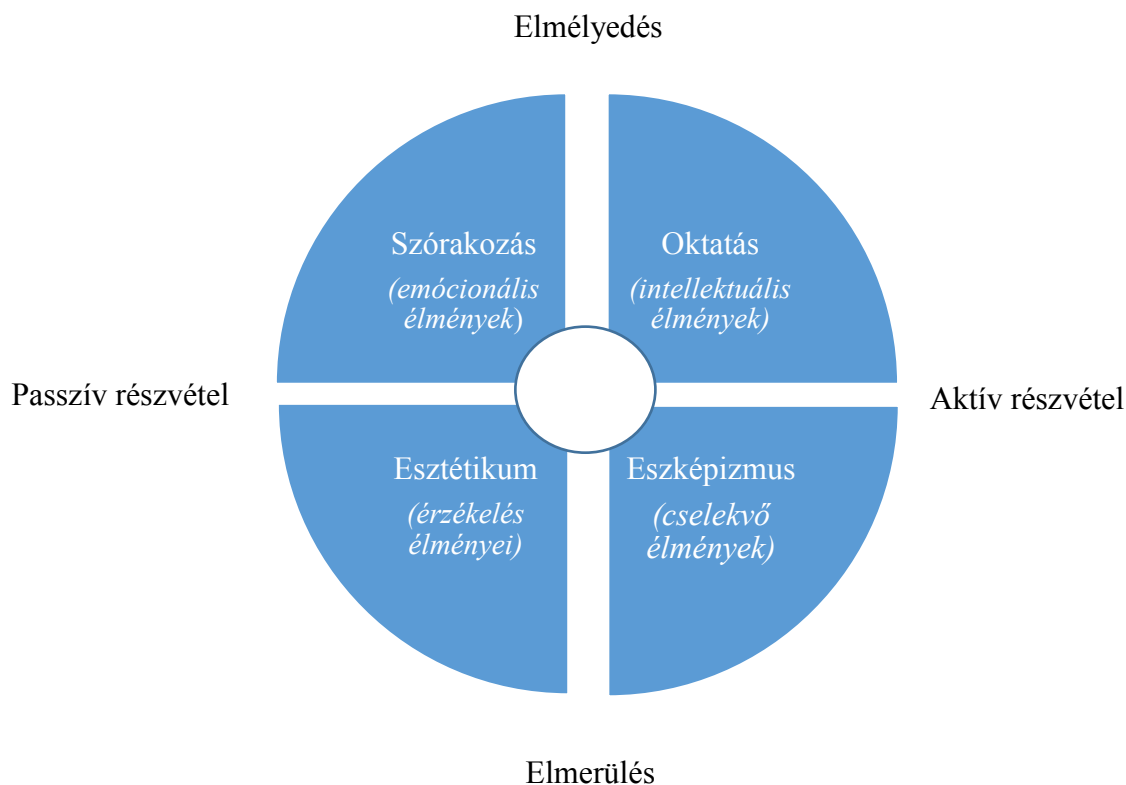
Gannon (1994) megfogalmazását alapul véve a falusi turizmus a szolgáltatások és szórakoztató programok összessége, amelyeket a vendéglátók és a helyi lakosok nyújtanak annak érdekében, hogy a turistát térségükbe vonzzák és ezáltal extra jövedelemhez jussanak. E megfogalmazásban a falusi turizmus nem csupán az agroturizmust és az ahhoz kapcsolódó szállásadást foglalja magában, hanem a természetközeli vakációzás lehetőségét, a vidéki hangulatot és olyan további szolgáltatásokat, mint amilyenek a gasztronómia, a fesztiválok, a hobby tevékenységek (lovaglás, horgászat, kerékpározás stb.), a kézműves, vagy éppen

mezőgazdasági termékek árusítása vagy éppen a vidéki egészségturizmus. Valójában egy érték-láncról van szó, melyben a vidéki életmód-élményé a központi szerep.

Perales (2002) értelmezésében a falusi turizmus két típusa különböztethető meg: a tradicionális falusi turizmus a vidéki területen lévő szálláshely stílusán alapul, míg a modern falusi turizmusban a látogató a természet és az építészeti örökség mélyebb megismerését igényli (in. Kulcsár, 2013).

Az élmény kontextusában a falusi turizmus is 4 fő területen értelmezhető (1. ábra).

1. ábra: Az élmény 4 területe

Forrás: Pine – Gilmore (1998) <https://hbr.org/1998/07/welcome-to-the-experience-economy>

A turisztikai élményt számos tényező befolyásolja (Michalkó–Rátz, 2005, Komppula, 2005, Kim–Ritchie–McCormick, 2010), melyek a falusi turizmusban is értelmezhetők. Közülük is a legfontosabbak a szerzők szerint:

- új ismeretek, készségek (például kézműves foglalkozáson, szüreten vagy tájházban elsajátított tudás),
- esztétikum (például egy festői vidéki tájban vagy egy szüreti felvonulás népviseleteiben való gyönyörködés élménye),
- együttlét, társaság (például egy falusi portán),
- újdonság (új tevékenységek kipróbálásából adódó élmény),
- egzotikum (például egy városban élő turista kultúrájától szignifikánsan különböző kultúrájú falusi miliő megismerése által létrejött élmény),
- relaxáció (csendes, nyugodt környezetben vagy egy kis vidéki fürdőben való pihenés élménye),
- kihívás, izgalom, kaland (hegyi-, kerékpáros- vagy lovastúrán való részvétel, traktorvezetés kipróbálása),

- szolgáltatás minősége (a falusi szállás-, vendéglátó- és szolgáltató helyek minősége, a vendéglátó viselkedése),
- személyes részvétel (például egy szüreten, aratáson, lekvár főzésen),
- hasznos tevékenység (helyi termék elkészítésében való részvétel, egészségmegőrzés),
- boldogság (önmagában a feltöltődés által, esetleg gyökerekhez, származási helyhez való visszatérés).

A motivációt tekintve az egyes országokban a turisták irányultsága más és más a falusi turizmusban tekintettel az eltérő adottságokra (Kulcsár 2013). Míg például az Egyesült Királyságban, a Benelux államokban és Észak-Európa többi államában a természetben végezhető aktív tevékenységek köre emelkedik ki (hegymászás, lovaglás, kerékpározás stb.). Addig Dél-Európa több országában főleg a vidéki életmód és a népi kultúra megismerése, a környező közép-kelet-európai országokban, valamint a német nyelvterületeken pedig a vidékiség és a természet komplex megjelenése számít a fő motiváló tényezők közé. Magyarországon a rekreációs és természetjáró tevékenységek mellett a fesztivál- és gasztroturizmusé (benne a borhoz kapcsolódó tevékenységeké) a főszerep.

A FATOSZ is ezeknek a gondolatoknak tulajdonít nagyobb jelentőséget, a falusi turizmus nem egyértelműen lehatárolható turizmus terméktípusként jelenik meg, inkább komplexitás jellemzi, melyben a vidéki természeti értékek, a tárgyi- és szellemi örökségek, az agrárium értékei és termékei, továbbá egyéb speciális ajánlatok jelennek meg (Szabó 2006, FATOSZ 2012, Kulcsár 2013)

A lényegét jól foglalja össze az Eurogites (European Federation of Rural Tourism, A Vidéki Turizmus Európai Föderációja): „A globális turizmus gazdaságon belül a vidéki turizmus az agrárterek, természeti erőforrások, kulturális örökség, vidéki házak, helyi hagyományok és termékek felértékelése és értékesítése a turizmusban specifikus termék kategóriákon keresztül, amelyek visszatükrözik a regionális identitást és megfelelnek a fogyasztók igényeinek, szállás, gasztronómia, szabadidős tevékenységek, bekapcsolódás, animáció és más szolgáltatások tekintetében, szem előtt tartva a helyi fenntartható fejlődés célt és megfelelő választ adva a modern társadalom szabadidős igényeire, a város és a vidék közötti új szolidaritásra alapozva.” (in. Kovács 2015, p.594)

Trendek a falusi turizmusban

A turizmus nemzetközi szervezetei (ETC 2017, UNWTO 2017) által publikált megatrendjeinek jelentős része – köztük a demográfiai- és társadalmi változások, a globalizáció, az információ-technológia térnyerése vagy az utazási szokások megváltozása – természetesen a falusi turizmusban is megfigyelhető, így

- az utazásokban egyre nagyobb számban vesznek részt a korábbinál tapasztaltabb, jobb fizikai- és szellemi állapotban lévő, így aktív szeniorok (65 év feletti), akik jellemzően a szezonon kívüli időszakokban utaznak, a meglátogatott célterületen többet költenek és tovább maradnak, akik számára a kényelem, a biztonság és a komplex szolgáltatások megléte fontos;
- a fiatalok egyre többet utaznak, az ifjúsági turizmus (az egyes szakirodalmak értelmezésében a 16-29 +/- 2 év közötti korosztály) részaránya is folyamatosan emelkedik;
- a felgyorsult élet miatti időhiány és a kialakuló belső konfliktusok okán emelkedik az úgynevezett lassú (slow-down) termékek iránti igény;
- a globalizáció miatt a nemzetközi verseny fokozódik, melyben a minőség, az egyediség, az autentikus kínálat és a személyre szabottság talán a legfontosabb hívó szavak;

- az együttműködések szerepe nő, ami például a klaszterizációban, a tematikus utak kínálatának fejlődésében (például borutak) vagy a turisztikai desztináció menedzsment (TDM) szervezetek számának növekedésében is tetten érhető;
- az IT térnyerés új típusú marketing tevékenységhez vezet mind a kommunikáció, mind pedig az értékesítés területén;
- sikerre azok a vállalkozások és fogadóterületek számíthatnak, amelyek a folyamatos piac- és fogyasztói magatartáskutatás eredményeképpen a különleges adottságokra fókuszáló, differenciált termékfejlesztést speciális és résziaci crossover típusú szolgáltatásokkal valósítják meg innovatívan, kreatívan, a holisztikus marketing elveit alkalmazva (Molnár 2015, 2017).

Mindezek mellett a számos egyéb turisztikai termékhez is kapcsolható falusi turizmusban érdemes figyelemmel lenni néhány egyéb tényre is.

Az érintetlen természeti tájak, a tiszta, szép, védett természeti környezet iránti érdeklődés fokozódása jó alapot teremthet az ezzel rendelkező vidéki területek számára.

A turisták motivációiban az élvezetközpontúságot az élményközpontúság és az új tudás megszerzésének vágya váltja fel. Az autentikus, a hagyományait őrző és lehetőleg környezeti ártalmaktól mentes, csendes és nyugodt térségek növekvő érdeklődésre tarthatnak számot. Ahogy MacCannell már 1973-ban arra rámutatott, az autentikus kínálat kialakításának két dimenziója van. Az úgynevezett „front stage” autentikusság a vendégek új kulturális környezettel való első találkozására, az érdeklődés felkeltésére koncentrál. Ez valójában egy, a helyiek által kialakított mesterséges hitelesség, melyben a sztereotípiában rejlő lehetőséget használják ki a vendégek vonzása érdekében főleg a fizikai környezethez vagy történelmi hagyományokhoz kapcsolható elemek segítségével (ilyen figyelhető meg néhány mesterségesen létrehozott indián rezervátumban vagy akár Hollókön). Az úgynevezett valódi autentikus kínálat („back stage”) az, amelyet a turista nem lát meg elsőre, amely valódi – és nem színpadias – bepillantást enged a helyiek életébe. Bár más vendégkört vonz, mégis mindkettőnek lehet létjogosultsága.

Az individualizálódás, az egyéni igények megjelenése a vendégeknél az egyéni vagy családi-, baráti körben való utazások részarányának növekedését eredményezi. Az egyedi vendéglátást, kiszolgálást igénylő vendég az egyéni arculatú, kisebb, családasabb vendégfogadó helyeket keresi. Sokan keresik a hobbi igényeket – például természet-megfigyelés és fotózás, lovaglás, horgászat, kerékpározás vagy valamilyen kézműves tevékenység – is kielégíteni képes szolgáltatásokat.

A vendégek egyre minőség orientáltabbak: elvárják a rendezett, komfortos, kényelmes, tiszta, legalább a hazai lakás színvonalát produkálni képes, ugyanakkor meghitt, családas szálláshelyeket.

A kreativitás koncepciója elengedhetetlenné válik és a diverzifikált kínálat kialakításával segíti egy olyan új vendégkör vonzását, akik a falusi tartózkodástól új – kulturális, szakmai, életviteli stb. - ismereteket várnak.

Falusi turizmus Magyarországon

Rövid történet, szociológiai háttér

Magyarországon a falusi turizmus valójában a falusi fizetővendéglátás kialakulásával kezdődött. A falusi turizmus magyarországi kiépítésében nagy szerepe volt az 1929-ben megalakuló Országos Magyar Weekend Egyesületnek, majd 1936-tól az Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetségnek (Rehák, 2011). Utóbbi a városi középosztályt arra próbálta

megnyerni, hogy ne külföldön üdjön, hanem szép fekvésű hazai falvakban és fogyasztásával segítse a falusi családok megélhetését. A Szövetség a vidéki területek turizmusba való bekapcsolását valósította meg, utazási kedvezményeket biztosított a MÁV és a Hév vonalaira, szálláshelyek szervezésébe fogott, illetve megindította a vízparti weekend telepek kiépítését is (Csizmadia 1992). Az olcsó szállásoknak köszönhetően az 1930-as évek végére az alsó- és középosztályok számára is népszerűvé vált a vidéken történő nyaralás. Különösen a Balaton, a Bakony és a Mátra-Bükk környéke kínált jó színvonalú szállás- és vendéglátóhelyeket. Ebben az időszakban a belföldi vendégforgalom 30-35%-át a falusi szálláshelyek elégítették ki. Az 1934-ben megjelent "Falusi vendéglátás mestersége" című füzet a szervezet a higiéniahoz, az egészséges táplálkozáshoz, az ételkészítéshez, tálaláshoz és felszolgáláshoz kapcsolódó információkkal igyekezett segíteni a falusi vendéglátókat.

A II. világháború után az így szervezett falusi fizető vendéglátó szolgáltatás megszűnt és csak az 1960-as és '70-es években jelent meg újra civil és közösségi háttér nélkül, elsősorban a kor nagy utazási irodáinak (IBUSZ, Expressz) szervezésén keresztül. Főként a városi értelmiség és a művészek fordultak újra a falu romantikája iránt, sokan közülük második lakás formájában saját maguknak falusi házakban pihenő és alkotóhelyeket alakítottak ki.

A '80-as években lendületet kapott falusi vendégfogadás valójában a falun élő emberek mezőgazdasági és egyéb foglalkozásból eredő bevételeinek kiegészítéséről szolt, a vendégfogadók jellemzően saját tevékenységük folytatása mellett vállaltak részt az üdültetés lebonyolításában saját lakóterükön belül (szoba vagy házrész kiadásával és a vendégek ellátásával).

A 1990-es évek elejének spontán módon szerveződő falusi turizmusa valójában a munkahely elvesztéséből származó kiútkeresés egyik következményének tekinthető. Olyan falusi családok, elsősorban a munkaerőpiacról kiszorult asszonyok vállalkoztak erre a tevékenységre, akiknél a háztartásban a paraszti gazdálkodás és a falusi háztartás elemei (kert, pince, pajta, állatok, vetemény, szőlő, gyümölcsös stb.) esetleg a falusi kézműves hagyományok megtalálhatók voltak. Maga a termék a szállásból, vendéglátásból, a háziasszonyok tudás- és kapcsolati tőkéjéből, továbbá a fogadóterület természeti-, kulturális- és emberi erőforrásaira alapozott programokból és szolgáltatásokból állt össze. A vendég elhelyezése a vonatkozó szabályozás szerint a vendéglátóval egy fedél alatt történt. Sokan hitték, hogy a falusi turizmus lesz majd képes a vidéki gazdaság válságának feloldására. Ez azonban nem következett be és húsz évvel később, a 2010-es KSH mezőgazdasági összeírás adatai szerint az 567 446 egyéni gazdaság mindössze 7%-a foglalkozott egyéb gazdasági tevékenységgel, köztük vendégfogadást vagy mindössze az összes gazdaság 0,2%-a végzett.

A falusi turizmus teljesítménye

Napjainkban a szállásadók mindössze 18%-a fogadja vendégeit saját lakóépületén belül. Magasabb arányt képvisel, hogy a vendégfogadó telkén, de külön épületben (vendégházban, apartmanban) helyezik el a vendégeket (28%). A vendégfogadók 35%-a saját településén belül, de külön telken, míg 21%-a más településen helyezi el a vendégeit (Kovács 2015). Jellemzővé vált az is, hogy a vidéki, alacsonyabb ingatlan árakkal rendelkező településeken megüresedett lakóházakat (nagy)városi lakosok kizárólag jövedelemszerzési célból vásárolják fel és kínálják azokat a turizmus piacán.

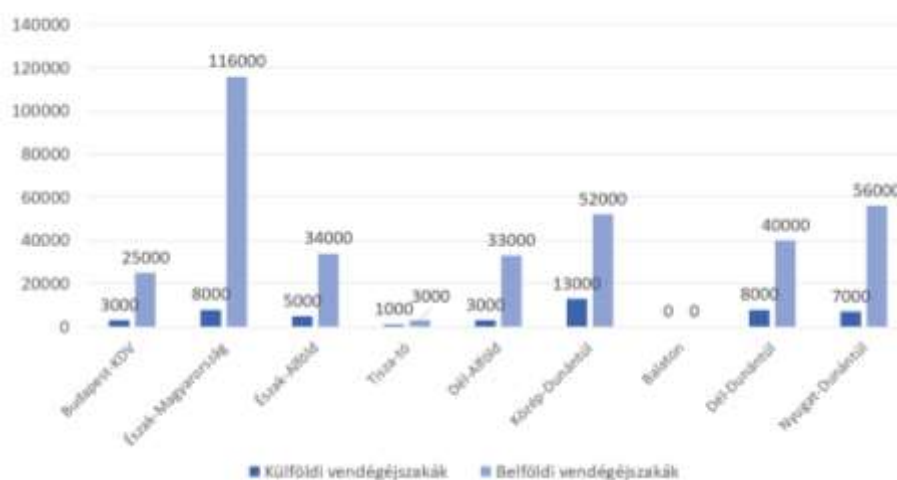
A falusi vendégfogadók száma 2009 óta folyamatosan csökken (1. táblázat) annak ellenére, hogy az utóbbi években több milliárd forint fejlesztési forrás jutott vidéki turizmus címszó alatt falusi vendéglátásra is.

1. táblázat: A falusi turizmus legfontosabb mutatói 2010-2016

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
vendéglátók száma (egység)	7 534	3 976	3 976	3 186	2 950	2 805	2 660	2603
szobák száma (db)	19 877	10 639	10 468	8 864	8 326	8 048	7 922	7738
férőhelyek száma (db)	49 327	27 998	27 245	22 977	21 603	21 119	20 781	20695
vendégek száma (fő)	236 395	138 850	139 555	119 312	119 603	132 705	153 934	168518
ebből külföldi (fő)	22 042	10 105	12 205	9 451	10 713	11 556	16 579	16863
vendégéjszakák száma (éj)	720 603	415 884	421 482	349 150	329 155	373 711	407 875	432657
átl. tartózkodási idő (éj)	3,04	2,99	3,02	2,92	2,75	2,81	2,65	2,6
ebből külföldi (éj)	3,4	3,3	3,7	3,5	3,6	3,4	2,9	2,6

Forrás: KSH, FATOSZ, Kovács, 2015 alapján, saját szerkesztés

A vendégforgalmi mutatókat regionális szinten elemezve elmondható, hogy az eltöltött vendégéjszakák száma szerint az Észak-magyarországi Régió vezet (2. ábra), a második-harmadik helyen holtversenyben követi a Közép-dunántúli és a Nyugat-dunántúli Régió (a többi régió messze leszakadt tőlük).

1. ábra. Vendégéjszakák száma az idegenforgalmi régiókban a falusi turizmus területén

Forrás: saját szerkesztés a KSH 2016-os adatai alapján

Az Észak-magyarországi és a Közép-dunántúli Régió első és második helyezése történelmi okokra vezethető vissza, hiszen mint korábban azt már említettük valójában erről a két területről indult el a vizsgált turisztikai termék fejlődése.

A turistafalvak listáját a vendégéjszakák száma alapján az Észak-magyarországi Régió települései vezetik (Egerszalók 28000, Mátraszentimre 10443). Itt érdemes megjegyeznünk, hogy a falusi turizmus mindkét településen sikeres együttműködést folytat a vidéki egészségturizmussal, hiszen Egerszalókon a fürdő, míg Mátraszentimrén a klimatikus adottságok is vonzerőt jelentenek. Egerszalók fejlődése példaértékű. 2016-ban a top 25 vidéki település közül már az összes vendégéjszaka alapján Egerszalók a 17. helyet szerezte meg,

megelőzve olyan településeket, mint Nyíregyháza, Zamárdi, Keszthely, vagy Velence, így az előző évhez képest egy helyet lépett előre. A 2008–2016-os időszakot összehasonlítva ugyanakkor 11 helyezést lépett előre Egerszalók a népszerűségi toplistán (KSH). A termálfürdővel rendelkező települések toplistáján a teljes vendégforgalom (200.348 összes vendégéjszaka) tekintetében Egerszalók a 8. helyet, míg belföldi vendégforgalom (177.617 belföldi vendégéjszaka) esetében szintén a 8. helyet sikerült megszereznie, megelőzve Harkányt és Cserkeszőlőt. A külföldi vendégforgalom tekintetében a 12. helyen áll Visegrád után (22 ezer külföldi vendégéjszaka). (<http://termalonline.hu/termal-hirek/10-legnepszerubb-termalfurdos-telepules-2016-ban> Letöltés ideje: 2017. február 16.)

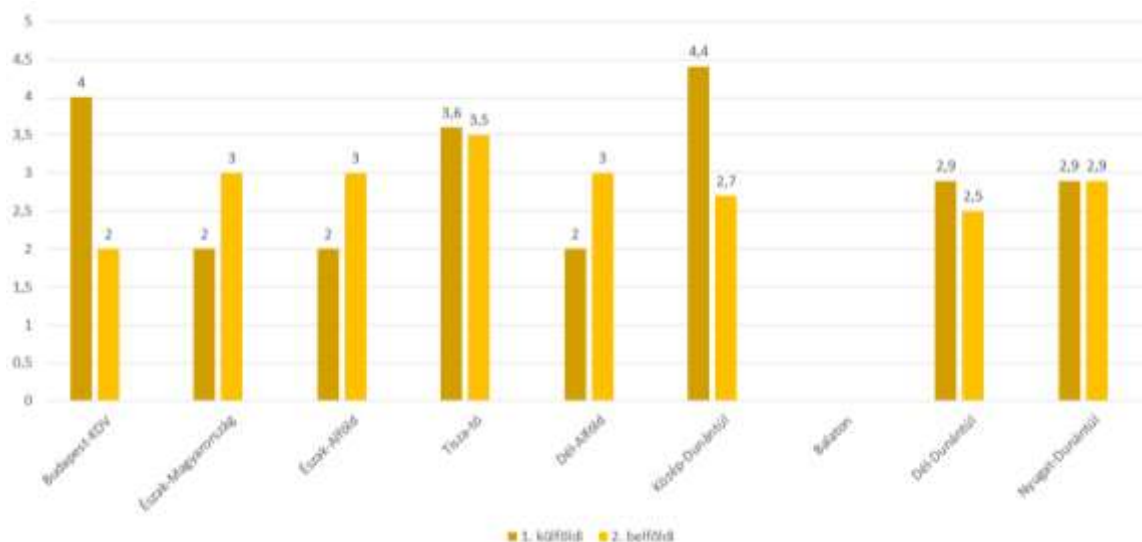
A turizmusipar szempontjából az Észak-magyarországi Régióban a Mátra települései mellet, a Heves megyei falvak (Gyógyvizek Völgye) egészségturizmusának fejlődése jelentette a régió további erősödését. Ehhez kapcsolódott a Nógrád megyei Hollókő (1987), a Borsod-Abaúj Zemplén megyei Aggteleki-karszt (1995) és Tokaj-Hegyalja (2002) területén lévő falusi települések világörökséggé nyilvánítása. A világörökségi cím jelentősen növelte a térségben lévő falusi települések látogatottságát (Aggtelek, Jósvalfő, Tarcal, Tállya). A Tokaj környéki turisztikai kínálatot a kormány a 1092/2017-es kormányrendeletben önálló kiemelt fejlesztési desztinációként kívánja megjeleníteni, a határozat értelmében a Bodrog menti falvak is elindulhatnak a fejlődés útján (Virág, 2017).

A Balaton falusi települései a kiemelt turisztikai térség státusza miatt nem számíthatók bele a turistafalvak sorába.

A Mátra, a Bükk és a Bakony természeti adottságai, az ember alkotta vonzerői, és sajátos hangulata miatt hazánk egyik legsűrűbben látogatott desztinációja lehetne. Rendkívül kedvező adottságokkal rendelkeznek az idegenforgalom, ezen belül pedig a falusi turizmus számára. Továbbá számos sokszínű program, rendezvény még vonzóbbá teszi a környékeket. Azonban az előnyök maximális kihasználására a turizmus tekintetében a hegyvidékek térsége jelenleg nem képes. A hegyvidéki turizmusból hiányzik a kínálati elemek összefogása, a turisztikai termékek nem képeznek egy megfelelően összeállított egységet, amely alkalmas lenne a hosszabb idejű tartózkodás eléréséhez. A vonzerők nincsenek célcsoportokra differenciálva, továbbá szakszerű kijáánlásuk sem megoldott. Ezek a forráshiányra, a képzett, tapasztalt idegenforgalmi szakemberek alacsony számára vezethetők vissza. Sajnálattal tapasztaltuk továbbá kutatómunkánk során, hogy a szükséges együttműködések, összefogások hiánya sokszor az érintettek nemtörődömségének, és esetenként személyes konfliktusaiknak a következménye.

A belföldről érkező vendégek száma teszi ki az idelátogatók és itt éjszakázók legnagyobb részét. A külföldről érkező vendégek kisebbségben vannak, és körülbelül 80%-uk az Európai Unió tagállamaiból (Németország, Hollandia, Dánia, Szlovákia, Lengyelország) érkezik, utóbbiaknál a visszatérő vendégek száma jelentős.

A vendégkör legnagyobb részét a 40-50 év közötti korosztály alkotja. Fontos célcsoportnak tekinthetőek még a kisgyerekes családok, a legtöbb szálláshelyen maximálisan felkészülnek a fogadásukra, a tartózkodásukra, így fel vannak szerelve többek között babaágygal, pelenkázóval, nyaranta gyermekmedencével. Továbbá jellemző még a kettőnél több generációból összeálló családok érkezése. A kirándulók és a maximum 1-2 éjszakát eltöltők közül a diákcsoportokat, nyugdíjasok csoportjait említhetjük meg, a Közép-dunántúli Régió vezet az átlagos tartózkodási időben (4,4 éjszaka) (3. ábra).

2. ábra. Átlagos tartózkodási idő a falusi szálláshelyeken

Forrás: saját szerkesztés a KSH 2016-os adatai alapján)

A tartózkodási időt az is növeli, hogy a hegyvidéki turizmus minden évszakban vonzó a turisták számára. Nyáron elsősorban a programok, a többi évszakban pedig a természet szépségei csalogatják ide a látogatókat. Főszezonnak azonban nem az országos statisztikának megfelelő július-augusztus hónapok számítanak (leszámítva a fesztiválturizmust). A Bakonyban a legtöbb turistaérkezés tavasszal és ősszel zajlik, ami a természet ébredésének és az őszi lombhullás látványának, hangulatának tudható be. A leglátogatottabb bakonyi települések közé tartozik Bakonybél, Csesznek, Szarvaskő, Gánt, Bakonybél és Nagyvázsony.

A vendégéjszaka számok alapján a sorrendet követve a Nyugat-dunántúli Régió következik a rangsorban. A Nyugat-Dunántúlról elmondható, hogy a régióban egyre gyorsabban halad a minőségi falusi turizmus kiépítése. A régió megyéi közül Zala részesedik a fogadóképesség legnagyobb hányadával (majdnem kétharmad részével). A falusi szállásadás területén kiemelkedik a természeti szépségekben, a történelmi múlt emlékeiben, továbbá kulturális- és szakrális látnivalókban is rendkívül gazdag Őrség területe, ahol a turizmus központjai az apró falvak (például Szalafő, Velem, Órimagyarósd) melyek mindegyike más és más nevezetességekkel várja a vendégeket. A természeti kincsek sorában lápok, források, tavak és ritka fajok tartoznak, melyek kezelője az Őrségi Nemzeti Park. A helyi építészeti emlékek között kiemelkedőek a templomok és haranglábak, de értékes a népi építészet (például a Pityerszeri Népi Műemlékegyüttes) és az iparos műhelyek (fafaragók, fűrészüzemek, olajsajtológók stb.) is számos bemutatót és interaktív programot kínálnak.

A zalai falusi termálfürdők között Hegykő és Lipót mutatja a leggyorsabb fejlődést, de Borgáta és Kehidakustány is meghatározó szereppel rendelkezik (KSH, 2016).

A falusi turizmus területén a legnagyobb férőhelyszámmal Zala megyében Márokföld, Nova és Kustánszeg, a Győr-Moson-Sopron megyei Lipót, Rőjtökmuzsaj, Sarród, valamint a Vas megyei Borgáta, Hegyhátszentjakab, Mesteri és Velem rendelkezik.

Az utóbbi 5 év adatait elemezve elmondható, hogy a falusi turizmus területén a vendégéjszaka számok növekedése alapján a legnagyobb fejlődés a Dél-alföldi régió megyéi mutatják, Csongrád és Békés megye falusi turizmusa az elmúlt évek során átlagosan 35%-al növekedett. Csongrád megyében Mórahalom és Ópusztaszer vendégéjszaka számainak a növekedése kiemelkedő.

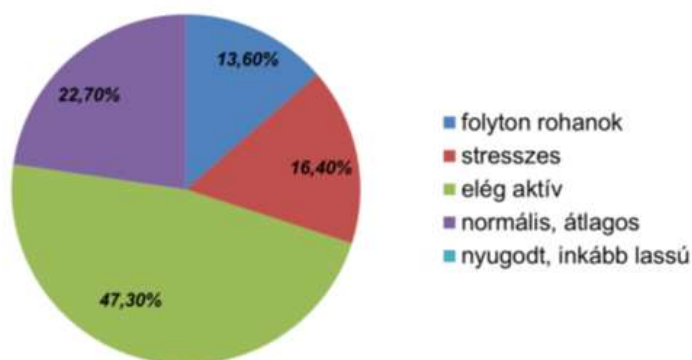
A példaként felsorolt desztinációk gyors fejlődése köszönhető a megyei FATOSZ vezetés rátermettségének, a térségi összefogásnak, az uniós pénzek ésszerű felhasználásának és a kormány támogatásának is.

A fiatal korosztályok falusi turizmusba integrálásának lehetősége

Kutatási eredmények

Mint azt korábban is említettük, a vizsgált turisztikai termék fő célcsoportját jelenleg a közép korosztály adja. Mivel úgy gondoljuk, hogy a fiatalok bevonása további perspektívát jelenthet, primer kutatásunk során megvizsgáltuk ennek lehetőségét.

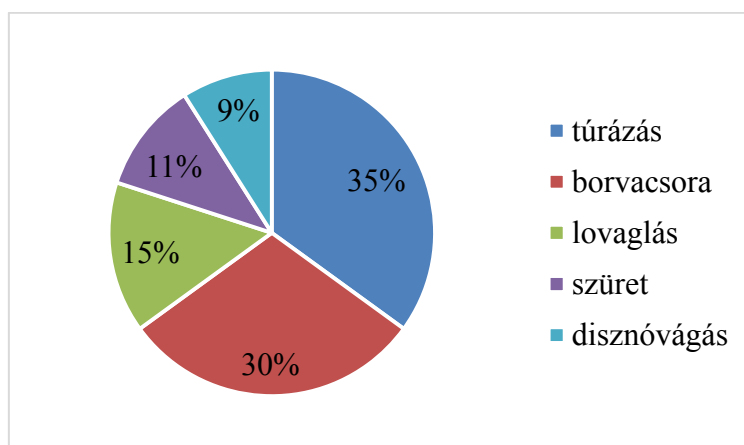
Feltételezésünket alátámasztja, hogy a megkérdezett 14-28 év közötti korosztályba tartozók egyharmada a saját életét rohanónak, stresszesnek ítéli meg (4. ábra). A személyes beszélgetések során kiderült, hogy az e csoportba tartozók elégedetlen ezzel a helyzettel és a lassítást legalább a szabadnapokon (hétvégeken, szabadság alatt) fontosnak tartják.

3. ábra. Hogyan ítéli meg a saját életmódját?

Forrás: saját kutatás és szerkesztés

A 300 válaszadó fele vett már részt a falusi turizmusban. A magasnak mondható létszám egyrészt annak köszönhető, hogy a korcsoport utazásaiban a fesztiválturizmus nagy szerepet játszik (például Fishing on Orfű, Etyeki Piknik, Bánkító fesztivál). A felmérésből az is látható, hogy a fiatalok nagy érdeklődést mutatnak a vidékre jellemző programok (szüret, disznóvágás) és a gasztronómia (ezen belül is a pálinkakóstolás és a borvacsorák) iránt is. (5. ábra)

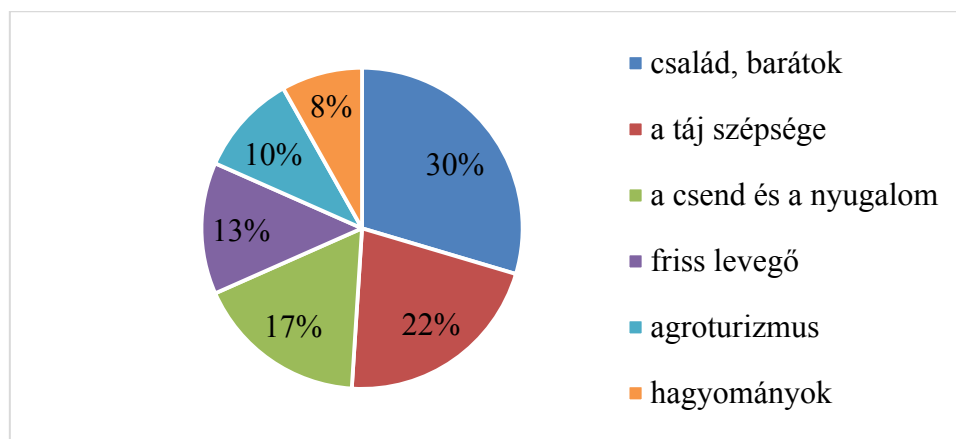
4. ábra. Milyen szervezett programokon venne részt szívesen a falusi turizmus során?

Forrás: saját kutatás és szerkesztés

A legtöbben a túrázást emelték ki, mint számukra vonzó elemet. Fontosnak tartották gasztronómiai programokat, a borvacsora mellett a falusi vendégasztalt. A falusi vendégasztal a családi magánétkezésekhez előállított házi élelmiszerekhez és gasztronómiai hagyományokhoz kapcsolódó tevékenységek bemutatása és az így előállított saját készítmények értékesítése napi legfeljebb tizenöt látogató részére (Szalók, 2016). A csatlakozó szolgáltatók (többen a Falusi Vendégasztal Szolgáltatók Egyesületének tagjai) háznál főznek, helyi termékeket (süteményeket, lekvárt, mézet, sajtokat stb.) készítenek, bemutatják a vidéki élet még élő tradícióit, tárgyi, szellemi hagyatékait, hagyományait, a vidéki családi életmódot és sok esetben egy-egy működő gazdaságot is. A legtöbb szolgáltató Békés, Fejér, Zala és Heves, Vas és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található (http://www.fvsze.com/jobs/?search_keywords=&submit=#s=1 letöltés ideje: 2017.10.10.). A falusi vendégasztal nagy előnye, hogy segít a helyi mezőgazdasági termékek termesztésének ösztönzésében nagyobb piac biztosításával, így hozzájárul a bevétel növeléséhez, továbbá viszonylag egyszerűen bevezethető, nincsenek nagy beruházást igénylő tárgyi feltételei, továbbá nem kell az előállított élelmiszerekről gyártmánylapot vezetni. További előnye annak a problémának a kiküszöbölése, hogy a falusi szállásadóknál is elvárják a vendégek legalább a reggeli biztosítását.

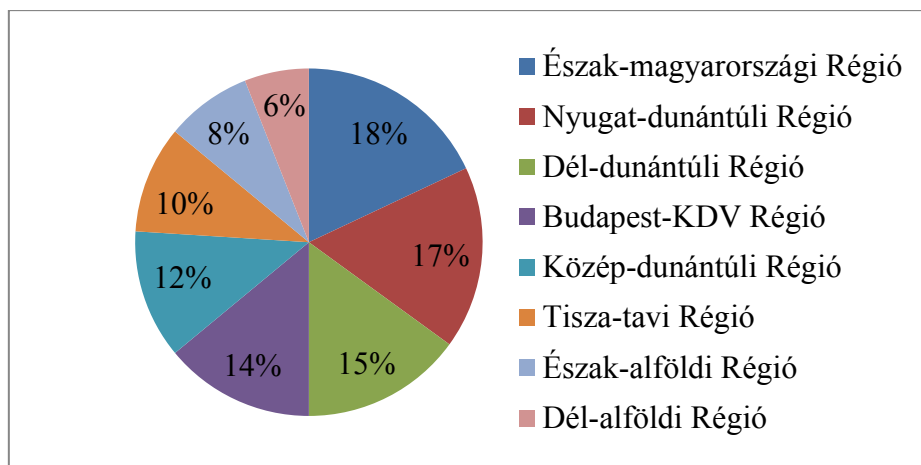
A fiatalok motivációját tekintve a legtöbben a közösséget, a családi hangulatot emelték ki, míg a válaszadók másik része a pihenés, a természet közelsége, a friss levegő miatt választotta a vizsgált turisztikai terméket (6. ábra). A felmérés szerint nem igazán foglalkoztatja a fiatalokat a kulturális örökségek és a környezet valamennyi fontos látnivalójának megtekintése. A már említett, jelenleg még nem annyira meghatározó korosztály képviselőire inkább az jellemző, hogy olyan szálláshelyeket bérelnek ki egy-egy hétvégre, ahol a házigazda nincs jelen. Az elszeparált, mindentől és mindenkitől távol eső házakban bulikat, továbbá tábortüzes-beszélgetős estéket rendeznek. Arra a kérdésre, hogy a fiatalok hány fős társasággal vennének részt a falusi turizmusban, egyértelműen a 2-5 fős társaságot jelölték meg a legtöbben (72%).

6. ábra. Mi motiválta, hogy a falusi turizmusban vegyen részt?

Forrás: saját kutatás és szerkesztés

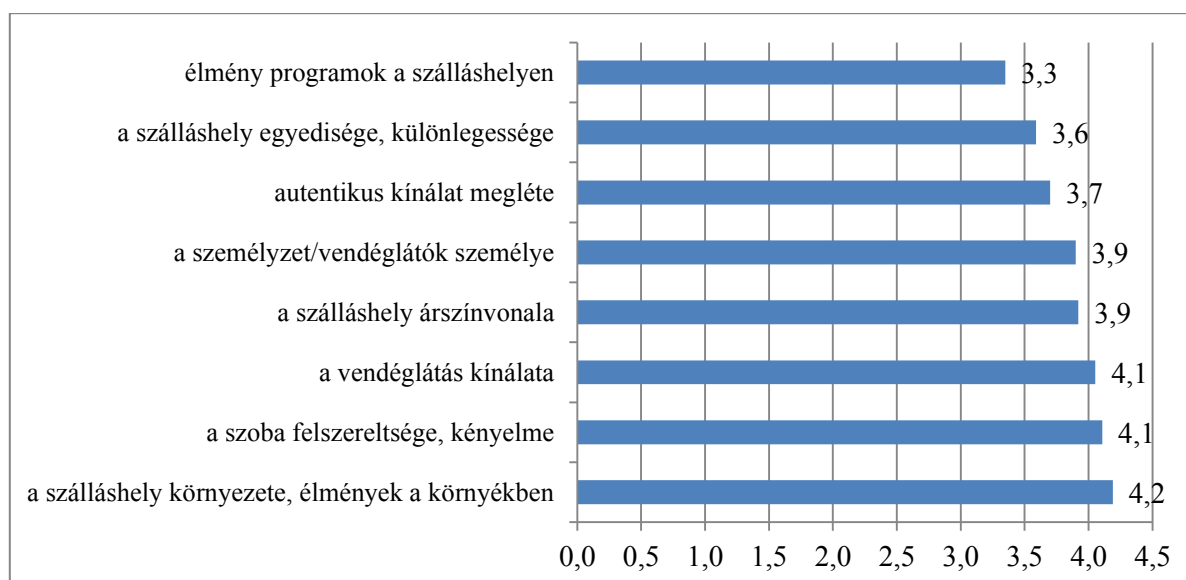
A fiatalok számára az Észak-magyarországi Régió mellett a dunántúli régiók látogatottsága a legmagasabb, a megkérdezettek szerint a vezető térségek mellé elkezdett felzárkózni a Tiszató is (7. ábra)

7. ábra. Melyik régiót részesítené előnyben a falusi turizmusban való részvétel során?

Forrás: saját kutatás és szerkesztés

A korábban hivatkozott 2017.évi kutatásban megkérdeztük a fiatalokat arról is, hogy milyen szempontok befolyásolják döntéseiket egy szálláshely kiválasztásakor. Az eredmények (8. ábra) – melyet fontosság szerint csökkenő sorrendbe rendeztünk - a falusi turizmus számára is figyelemre méltóak.

8. ábra. Döntési szempontok a szálláshely kiválasztásakor?

Forrás: saját kutatás és szerkesztés

A fiatalok – szemben eredeti elgondolásunkkal – tudatos utazók. Utazási döntéseiket válaszaik szerint megfontoltan, előzetes információgyűjtés után hozzák meg (91,1%). Fontosabb számunkra egy szolgáltató saját honlapja (39,1% mindig, 43,6% majdnem mindig megnézi), mint a Facebook oldala (29,1% mindig, 47,2% majdnem mindig felkeresi). A közösségi médián belül legismertebb és leggyakrabban használt a Facebook (95,5%), amit a YouTube (92,7%), és az Instagram (65,5%) követ. A rokonok, barátok, ismerősök véleményét szintén kikérik egy utazás előtt (19,2% mindig, 60,1% majdnem mindig).

Az árnál fontosabbnak tartják a szolgáltatók és szolgáltatások minőségét, ha utazásról van szó, az élménynél a biztonságot. A környezet védelmére egyre többen odafigyelnek és azt a szolgáltatóktól is elvárják.

Következtetések, javaslatok

Összegzésként elmondható, hogy a válaszadók szerint leginkább a természeti értékek és a falura jellemző hagyományos tevékenységek megismerése és végzése dominálnak a falusi turizmusban. A fiatal korosztályok szívesen vesznek részt vidéki fesztiválokon, gasztronómiai programokon. Ez azt jelenti, hogy az egyéb turisztikai termékek közül a természeti turizmus (pl. természetjárás, ökoturizmus, geoturizmus), és a helyre jellemző gasztroturizmus kínálatának fejlesztése érdekes a számunkra. Utóbbinál – természetesen ahol erre lehetőség van – a széles értelemben vett borturizmus lehet kapcsolódási pont, ami ráadásul a fiatalok körében egyre nagyobb népszerűségnek örvend. A borvidékek, borrégiók a vonzerők sokaságát rejtik magukban. A kedvező földrajzi és éghajlati adottságok mellett a préházak, pincészetek, borászatok, az azokban alkalmazott technológia, a feldolgozó üzemek, az adott borvidék települései történelmi múltjukkal, szórakozási lehetőségeikkel, tradícióikkal, miliójukkal, a borászati múzeumok, helytörténeti és néprajzi kiállítások, tájházak, a kapcsolódó rendezvények és fesztiválok, és természetesen maga a bortermék egyaránt beilleszthetőek a kínálatba. Az ételekkel kapcsolatban azok megkóstolása mellett az elkészítés ismereteinek elsajátítása is érdekes lehet. A borturizmus ráadásul jól kombinálható a kerékpáros turizmussal is (Észak-Magyarországon például jól működő példák támasztják ezt alá) (Molnár, 2015).

Az elsőként a Dél-Dunántúlon a Dél-dunántúli Falusi Turizmus Klaszter mentorálásával kialakított 13 település szolgáltatóit összefogó ökoporta hálózatban is lehetőségek rejlenek. Ezek olyan falusi vendégfogadóhelyek, amely kényelmes és jól felszerelt szálláshelyként jellemzően a 4 napraforgós minősítéssel rendelkező kategóriába tartoznak, természetvédelmi értékek közelében fekszenek, és a vendégfogadók felkészültek a környék látnivalóinak a bemutatására. A környezetbarát ökoporták vendégfogadói ragaszkodnak kulturális tradícióikhoz, őrzik a táji, termelési hagyományokat. Helyi élelmiszereket és/vagy kézműves termékeket állítanak elő.

Érdeemes figyelemmel lenni a Magyarország Kormányának 1184/2013 (IV.9.) határozata alapján elindult Bejárható Magyarország programhoz való kapcsolódási lehetőségekre is. A programban szereplő 5 „bejárási mód” (gyalogos, kerékpáros, lovas, vitorlás és túrakenus) segítségével megismerhetőek Magyarország természeti- és kulturális értékei, örökséghelyszínei, megvalósítása egyszerre szolgálja a térségben élők, és a térségbe látogató turisták érdekeit. A kezdeményezés kiváló lehetőség a helyi gazdaságok integrált módon történő fejlesztésére a LEADER programterületeken.

A felmérések azt is egyértelművé tették, hogy a fiatalok - mint célcsoport - igényei megváltoztak. A felszabadult hagyományos „bulizás” helyét annak valamilyen programmal (például borvacsora, disznóvágás stb.) való összekötése váltja fel. Szívesen veszik az ilyen kínálatot családi, baráti, iskolai vagy munkahelyi programok lebonyolítására is. Az incentive turizmusban rejlő lehetőségekben – melyet a hazai wellness szállodák évek óta kihasználnak – még tartalékok vannak.

A szerzők ugyanígy lehetőséget látnak az úgynevezett kreatív turizmushoz való kapcsolódási lehetőségekben. A kreatív turista kedvelt tevékenységei között találjuk például a kézműves (népi iparműves) mesterségeket, melyek hagyományosan a faluhoz köthetők. Kedvelik a fotózást (természet-, életképek, portrék) és a festészetet. A korábban már említett gasztronómiához illeszthetők a főzőtáborok. A nyelvtanulásra vágyó célcsoport számára a nyugodt, csendes környezet ad lehetőséget kis létszámú nyelvi táborok, tanfolyamok szervezésére. Ezt hangsúlyozza a 6 ország – köztük Magyarország – részvételével elindult SY-CULTour projekt (<http://www.sycultour.eu/>) is, mely külön hangsúlyozza, hogy a hagyományos vidéki/falusi területeken a hagyományos gazdasági tevékenységeket

(mezőgazdaság) a szolgáltató tevékenységek (falusi turizmus) váltja fel, ahol a kreatív tevékenységek főszerepet kapnak.

A fiatalok sokkal jobban nézik az egyes régiók infrastrukturális viszonyait (melyik régió, hogyan közelíthető meg például vonattal, amivel a fiatalok könnyen oda tudnak jutni), illetve, hogy a térség mit kínál számukra.

A kommunikációban is az információ technológia az elsődleges. A minőségi, attraktív, interaktív honlap és természetesen a Facebook oldal megléte ma már a falusi turizmus szolgáltatói számára is meghatározó. Az internet (wifi) megléte valamennyi szolgáltató helyen ma már alapvető elvárás.

Összefoglalás

A falusi turizmus fejlesztése a vidék megtartóerejét jelenti, a falusi kis- és közepes vállalkozások működőképességét segíti. A szolgáltatók köre nem csak a falusi szállásadókra terjed ki, de különböző egyéb szolgáltatásokat nyújtókra (túraszervezők, kerékpár vagy csónakkölcsönzők, lovas szolgáltatók stb.), de biogazdákra, és őstermelőkre is.

A turizmus fejlesztése területén fontos szerepet tölt be a már kiépült a FATOSZ hálózata, amely nagy szaktudással és professzionalizmussal menedzseli a helyi és a térségi desztinációkat, ezért a további fejlődés szempontjából a szervezetet mindenképpen támogatni szükséges. A szolgáltatók és érintett desztinációk összefogásában további fontos szereplők a klaszterek, a TDM szervezetek, a hagyományörző egyesületek és más alulról jövő civil kezdeményezések is. Ugyanígy fontos az egyes NUTS (járások, megyék, régiók) szintek közötti összefogás megteremtése.

A világ turizmusa az elmúlt évtizedekben alapvetően megváltozott. Átalakult a kereslet és az iparági üzleti modell is. Ezek a változások a tanulmányban tárgyalt falusi turizmust is érintik, mely egy több termékcsoporthoz magában foglaló, komplex terméknek tekinthető, ezért a keretében választható tevékenységek erősen változóak. Utóbbi okán a vizsgált termékcsoporthoz más turisztikai termékkel – köztük elsősorban a természeti- és ökoturizmussal, a kulturális- és gasztro- és borturizmussal, az aktív- és egészségturizmussal illetve az incentive- és kreatív turizmussal – is jól kombinálható, így más és más motivációval rendelkező szegmens vonzására alkalmas.

A szolgáltatók versenyképességi tényezői között a legfontosabbak a változatosság, a különlegesség, a jó minőségű, színvonalas, ugyanakkor kedvező árú – azaz jó ár-érték arányú – személyre szabott, autentikus szolgáltatások megléte. A falusi vendégházaknak törekedniük kell a minőségi turizmus kialakítására (hiába ítélik oda a 4 napraforgós jelölést egy szolgáltatónak, annak folyamatosan meg is kell felelnie). A minősítési rendszer átgondolását, szigorítását és a folyamatos ellenőrzést a szerzők fontosnak tartják. A szabályozásban a szállodaiiparban megvalósult Hotelstars Union példaértékű, tapasztalatai – természetesen a falusi turizmus szempontjainak figyelembevételével – átvehetők. (Megjegyzendő, hogy jelenleg a falusi turizmusban jelen lévő vendégházak 4/5-e 4 napraforgós, ami nem reális és a minőségi turizmus ellen hat.)

Ahhoz azonban, hogy a falusi turizmus területén (vendégéjszakák száma alapján, 2013 óta) megindult növekedés lendülete tovább is megmaradjon, fontos lenne a fiatal korosztályok megnyerése is. Az élménykereső, egyre környezettudatosabb, megfontoltan utazó fiatalok vonzására a differenciált termékfejlesztés és a modern marketingkommunikáció eszközrendszere vezethet sikerre. Utóbbival kapcsolatban kiemelendő a holisztikus marketing felfogás, melynek elemei, a kapcsolat marketing, az integrált marketing, a belső- és a társadalmi

felelősségérzetre alapozott marketing (Kotler–Keller 2008), melyek a falusi turizmusban is értelmet nyernek.

Végül, de nem utolsó sorban említést kell tennünk a kapcsolódó szabályozásról és támogatási rendszerről.

A szabályozással kapcsolatban legfontosabb jogszabály a 239/2009 (X/20) szálláshelyszolgáltatási tevékenységről szóló kormányrendelet, a rendeletben csak az 5000 fő alatti falvakat tekinti a falusi turizmusban résztvevő településeknek.

A falusi turizmus támogatására az elmúlt években több pályázat is megjelent, ám azok többsége (így a legutoljára a 2017. áprilisban megnyílt és október 2-án lezárult falusi turizmus fejlesztését célzó pályázat is) elsősorban szálláshelyek felújítására, bővítésére, létrehozására nyújtott lehetőséget, az egyéb kapcsolódó tevékenységek fejlesztése kevésbé hangsúlyos.

Irodalomjegyzék

1. Csizmadia L. et al (1992): Fízetővendéglátás és falusi turizmus I-II. Budapest, KIT Kiadó, 376p.
2. Dashper, K. (Editor) (2014): Rural Tourism: An International Perspective Hardcover – Unabridged. Cambridge Scholars Publishing. ISBN (10): 1-4438-6677-6, ISBN (13): 978-1-4438-6677-4 ...
3. European Travel Commission (2017): European Tourism. Trends & Prospects. [\(http://www.etc-corporate.org/reports/european-tourism-2017-trends-and-prospects-\(q1-2017\)\)](http://www.etc-corporate.org/reports/european-tourism-2017-trends-and-prospects-(q1-2017)) (2017.09.28)
4. Gannon A. (1994), Rural tourism as a factor in rural community economic development for economies in transition. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 2, No.1-2. pp.51-60.
5. Kim, J.H. –Ritchie, J.B. –McCormick, B.(2010): Development of a scale to a measure of memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research*. Vol.51. Nr.1. pp.12-25.
6. Komppula, R. (2005): Pursuing Customer Value in Tourism – A Rural Tourism Case-Study. *Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. 3, No. 2: p. 83–104.
7. Kovács D (2015): Falusi turizmus Magyarországon – kérdések és dilemmák. *Területi Statisztika* 55(6): 592–613.
8. Kulcsár Noémi (2013): Fogyasztói értékdimenziók vizsgálata a falusi turizmusban. Doktori (PhD) értekezés. Budapest. Corvinus Egyetem.
9. MacCannell, D.(1973): Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings. *The American Journal of Sociology*, Vol. 79, Nr. 3, pp. 589-603.
10. Michalkó G. – Rátz T. (2005): A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai. in: Enyedi, Gy. – Keresztély, K. (2005): A magyar városok kulturális gazdasága. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Műhelytanulmány. Bp.: MTA Társadalomkutató Kp. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/ipar_es_gazdasagtortenet/A_magyar_varosok_kulturalis_gazgasaga/index.htm (2017. 09. 28.)
11. Molnár Cs. (2015): Kihívások és lehetőségek a turisztikai szolgáltatások marketingjében. In: Csáfor Hajnalka (szerk.) *Múltbeli tapasztalatok, jelenkori feladatok: válogatás a Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar oktatóinak tanulmányaiból* . 153 p. Eger: Líceum Kiadó, 2015. pp. 21-37. (ISBN:978-615-5509-27-8)

12. Molnár Cs. (2017): Kreativitás és innováció az egészségturizmusban. Trendek és kihívások. Kautz Konferencia elektronikus tanulmánykötete (befogadott kézirat, várható megjelenés 2018 február)
13. Pine, B.J. –Gilmore, J.H. (1998): Welcome to the Experience Economy. Harvard Business Review. <https://hbr.org/1998/07/welcome-to-the-experience-economy>
14. Remenyik B.–Sikó B. (2017): Regional Cooperation with NGOS in Tourism. NFL füzetek. Budapest, (megjelenés alatt)
15. Rehák G. (2011): Turizmuspolitika Magyarországon. PhD-disszertáció. Debrecen, Debreceni Egyetem
16. Sasu K,A. – Epuran, G. (2016): An overview of the new trends in rural tourism. Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series V: Economic Sciences • Vol. 9 (58) No. 2.
17. Szabó, G. (2006): A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése az idegenforgalmi tevékenységek fejlesztése révén. Szakmai elemzés. Falusi- és Agroturizmus Országos Szövetsége. Budapest, p. 46
18. Szalók Cs. et al. (2016): A Balaton Régió települései turisztikai fejlettségének vizsgálata a Turisztikai Komplex Mutató (TKM) segítségével. Prosperitás különszám.
19. UNWTO. 2016. Tourism Highlights. Madrid : World Tourism Organization. ISBN 978-92-844-1689-9.
20. Virág Á. (2017): A turisztikai együttműködés hatékonysága a Tokaji borvidéken. Falu, XXXII. (1) pp. 49-57.
21. www.fatosz.eu (2017. 10. 09.)
22. www.ksh.hu (2017. 10. 01.)
23. <http://termalonline.hu/termal-hirek/10-legnepszerubb-termalfurdos-telepules-2016-ban> (2017. 02.16.)
24. <http://www.sycultour.eu/> (2017.10.10.)
25. http://www.fvsze.com/jobs/?search_keywords=&submit=#s=1 (2017.10.10)

NŐI GENERÁCIÓK ÉS HELYZETÜK A HAZAI ÉS UNIÓS MUNKAERŐPIACON FEMALE GENERATIONS AND THEIR POSITION IN THE NATIONAL AND EU LABOUR MARKET

Szabó Katalin, PhD

adjunktus

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

E-mail: Szabo.Katalin@gtk.szie.hu

Összefoglalás

A nők gazdasági szerepe jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Ezen felül a munkaerőpiacon megfigyelhető egy erőteljes generációváltás, mely jelentős kihívás elé állítja mind a munkáltatókat, mind a munkavállalókat. A generációk különféle jegyeket hordoznak, és eltérő elvárásokat támasztanak munkaadók felé. Jelen tanulmányban a női generációk munkaerőpiaci részvételét vizsgálom Magyarországon nemzetközi összehasonlításban. A szakirodalmi áttekintést követően az elemzés során az OECD és az Eurostat adataira támaszkodom. A rendszerváltást követő drasztikus visszaesést követően javult a helyzet, de a nők foglalkoztatása továbbra is elmarad az uniós átlagoktól és célkitűzésektől.

Abstract

The economic role of women has showed significant changes over the last decade. In addition, there is a strong change of generation in the labour market that challenges both employers and employees. Generations have distinctive characteristics and have different expectations for their employers. In this paper I examine the labour market participation of female generations in Hungary in international comparison. Following the literature review the results are based on the OECD's and Eurostat's database. After drastic downturn of regime change the situation has improved, but women's employment rates remain below EU averages and targets.

Kulcsszavak: munkaerőpiac, nők, foglalkoztatás, gender wage gap, generációk

JEL besorolás: J00, J16

LCC: HD5701-6000.9, HD6050-6305

A női szerepek átalakulása, kibővülése

Andorka (2006) alapján az angol gender kifejezés magyarul társadalmi nemet jelent és azokra a nem biológiai különbségekre utal, melyek főként pszichológiai és szociológiai természetűek, valamint a társadalmi környezet és a kultúra hatására formálódnak. A szerző megfogalmazása szerint a gender szerepek azok a különböző tevékenységek, magatartásformák, melyeket a társadalom elvár a két nemtől. A gender fogalmának központi gondolata szerint a nemi szerepeket csak nagyon kis mértékben határozzák meg a biológiai vagy anatómiai adottságok. A férfiak nők megkülönböztetése valójában társadalmi jellegű. Tehát alapvetően a társadalom dönti el, hogy mit tekint nőiesnek és mit férfiasnak, és mit vár el a társadalom női, illetve férfi szereplőitől (Keveházi, 2009). Ennek tükrében a gendert állandóan változó kategóriaként szükséges kezelni, mivel az, hogy mi férfias, illetve mi nőies, történelmileg és a különböző kultúrák mentén jelentősen eltér. Giddens (2008) hozzáteszi, hogy nem ismerünk olyan társadalmat, ahol a férfiak és a nők közötti különbségek a társadalmi nemi szerepek olyan

elosztását jelentették volna, ami a nőket hozza egyértelműen a férfiaknál kedvezőbb helyzetbe. A modern társadalmakban a nemi szerepek változása megfigyelhető, különös tekintettel a női szerepekre.

A nők munkaerőpiaci részvétele az elmúlt évtizedekben a fejlett világban jelentősen megnövekedett. „A XXI. századot többen a „nők évszázadaként” emlegetik, mivel az elvégzendő bér munkák egyre inkább olyan irányba változnak, amelyekhez a női képességek jobban illeszkednek (Ternovszky, 2005b:22). Egyre több hazai és nemzetközi kutatás állítja középpontba a nők munkaerőpiaci helyzetének vizsgálatát, az esélyegyenlőséget, a nők karrierlehetőségeit, mivel a női szerepek főként inkább bővültek, nem csupán átalakultak, így az egyensúly megteremtése fontos célkitűzés (Csehné, 2015). A nők gazdasági, társadalmi szerepe lényegében modernizálódott, avagy emancipálódott, de még most is elmondhatjuk, hogy ez egy örökzöld téma, mivel újra és újra ugyanazok a kérdések, megoldandó problémák kerülnek terítékre. A nők munkaerőpiaci részvételével kapcsolatos fő kérdések a hagyományos családban betöltött szerepük miatt merülnek fel. A tradicionális felfogás ezt tekinti a nők elsődleges szerepének, és ennek következtében a munkaerőpiacon már csak másodlagos szereplőként bánnak velük. Ha pedig a munkáltatók azzal a feltételezéssel közelítik meg a női foglalkoztatást, hogy a nők életének középpontjában kizárólagosan vagy főként a család áll, a munkáltatók azt a következtetést vonhatják le, hogy akkor elköteleződésükre kevésbé számíthatnak (Nagy, 2001).

„A munka minden ember életében fontos, kiemelt szerepet tölt be. Megadhatja az alkotás, a teremtés örömét, hozzájárulva a személyiség egészséges fejlődéséhez, az önmegvalósításhoz” (Ternovszky, 2005a:15). A női munkavállalás terén az elmúlt évtizedekben különösen felerősödött a karrier iránti erős szükséglet, de a nők karrieraspirációja és karrieresélyei lényeges eltérést mutatnak a férfiakhoz képest. Koncz (2016) a munkaerőpiachoz való viszony szempontjából a nőket háromféle karriertípusba sorolja, amelyek az ipari forradalmak korától kezdve a társadalmi berendezkedéstől függetlenül jelen vannak, de az idők során a gazdasági fejlettségtől, iskolázottságtól, politikától és a társadalmi elvárásoktól függően eltérő összetételben, arányban jelennek meg.

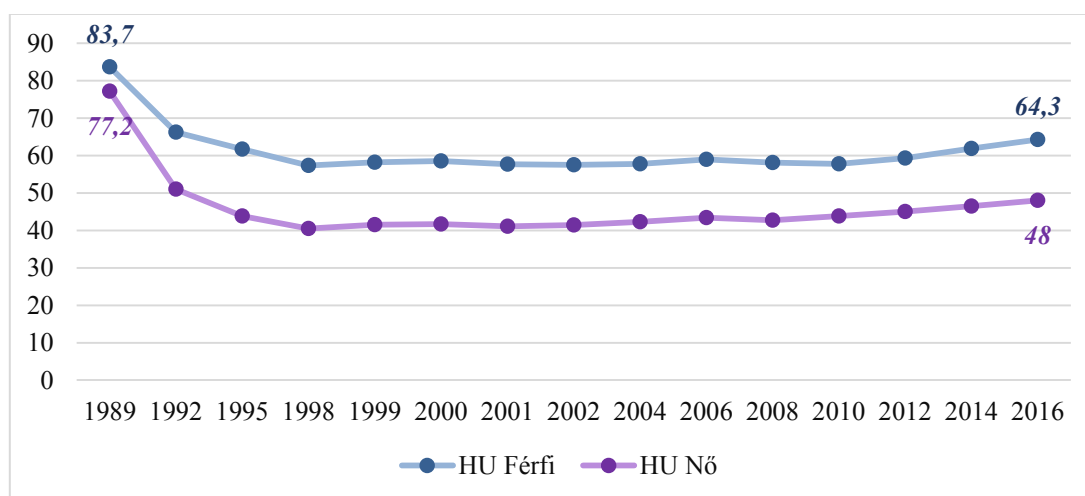
- A „*családi karrier*” a hagyományosnak tekinthető családgondozásra, háztartásra berendezkedett női karriert jelenti. Ez tulajdonképpen a feleség-szerep, mely a háztartás vezetésére és a gyermeknevelésre korlátozódik (Giddens, 2008), a férfi pedig a családfenntartó szerepet tölti be. A családi karriert befutó nők politikai hatalomban való részvétel iránt nem támasztanak igényt. A férfiak számára ez a karriertípus csak kis mértékben és maximum átmenetileg jellemző, amikor például a gyermekgondozás fizetett formáját választják.
- A „*munkaerőpiaci karrier*” esetében a tényleges kereső munka, az önmegvalósítás, az önálló jövedelemszerzés prioritást élvez az egyén teljes életében. A politikai és gazdasági szférában aktív nők leggyakrabban ebbe a csoportba tartoznak. Családalapítást követően nem, vagy rövid ideig veszik igénybe a fizetett gyermekgondozási rendszereket.
- A „*kettős kötődésű*” karrier a családi karriert és a munkaerőpiaci karriert egyaránt preferáló nőket jellemzi, akik mindkét területen érvényesülni szeretnének, így a kereső munka és a családi kötelezettségek párhuzamos teljesítését tekintik életük céljának. A kettős szerep összehangolása a betöltött munkaköröktől függően számos nehézséget okoz. Az ehhez a réteghez tartozó nők ezért kifejezetten előnyben részesítik a rugalmas munkaidőt, az atipikus foglalkoztatási formákat.

A magyar női foglalkoztatás tendenciáiról dióhéjban

A női munkavállalás a XIX. század második felében lendült fel hazánkban. Előtte a két világháború között Koncz (1987) tanulmánya szerint a nők aránya a munkaerőpiacon 29% volt. A nők gazdasági szerepvállalása fokozatosan vált elfogadottá hazánkban, de fejlődése a nemzetközi tendenciáktól egészen eltérő, szocialista államként egészen kirívó jegyeket mutatott. A szocializmusban az egykeresős családmódellem nem biztosította a családok megélhetését, így a nők tömegesen kényszerültek munkavállalásra (Valuch, 2009). A nők munkába állításával az 1950-es és 1960-as években a kétkeresős családmódellem széleskörű elterjedésével szerepkörük kibővült (Schadt, 2005). A korszakra jellemző propaganda csak azokat a nőket tartotta a társadalom értékes és hasznos tagjainak, akik a családi feladatok mellett még gazdasági szerepet is vállaltak. A „modern nő” feladata kibővült a bér munkával, így már nem csupán háztartásként, anyaként, házvezetőként, de még munkavállalóként is szükséges volt megállnia a helyét, melynek elkerülhetetlen hozadéka volt a társadalmi és politikai jogszerzésüknek is. (Csehné, 2012). Az államszocialista gazdaságban hosszú évtizedeken át megszokott teljes foglalkoztatottság sajátos történelmi korszakát a hirtelen tömeges és tartós munkanélküliség váltotta fel. A Szovjetunióban több mint hetven évig, Kelet-Európában pedig mintegy negyven évig tartott a kommunista gazdasági kísérlet, amely végül is megbukott, a közép-kelet-európai régióban sikerült kihátrálni a zsákutcából, és rátérni a fő irányra (Kornai, 2005). A szerző szerint a súlyos bajok és visszasságok ellenére a nagy történelmi változások perspektívájából értékelve páratlan sikertörténetként könyveli el a régióban lezajlott transzformációt, de a transzformáció első éveiben súlyos visszaesés következett be. A gyors privatizáció következtében a GDP 20-25%-os csökkenést mutatott, a mezőgazdasági kibocsátás mintegy 50%-kal, az ipari pedig 20-30%-kal zuhant (Berend, 2011). A posztkommunista átalakulás Stiglitz szavaival élve „félremenedzsel” volt, és lényegében az egész régióra a neoliberais „one-size-fits-all” koncepciót erőltette (Berend, 2011). A fejlett Nyugat úgy értelmezte a közép- és kelet-európai piactgazdaságra történő áttérését, mint a korábbi nyugati gazdasági és politikai fejlődési módellem megkésett, késleltetett formáját. Részben ide nyúlnak vissza a sokterápia filozófia gyökerei (Inotai, 1993).

A rendszerváltással, a piactgazdaság kialakítása után Magyarországon a nők munkaerőpiaci helyzete radikálisan megváltozott, 1995-re a ténylegesen foglalkoztatott nők aránya visszaesett a fejlett piactgazdaságok átlagos szintjére (Frey, 1997). A hazai férfi és női munkaerőpiaci részvétel arányának alakulását az 1. ábra szemlélteti 1989-2016 között (munkaképes korú népesség százalékában).

1. ábra: Férfi és női foglalkoztatás Magyarországon 1989-2016 (%)

Forrás: Saját szerkesztés az ILO Database (2017) adatai alapján

A kilencvenes évek elején közel másfélmillió munkahely szűnt meg. A jelentős változások mögött országon belül nagy regionális különbségek húzódtak meg, melyek szerkezetében nem történt relatív elmozdulás napjainkra sem (Csehné, 2014). A hazai munkanélküliség növekedése robbanásszerű volt és ütemét tekintve pedig a nyugati világban példátlan (Csaba, 1998). Amikor azonban a legtöbb volt szocialista állam már éppen kezdett túllépni a szocializmus és annak összeomlásának negatív hatásain, újabb válság söpört végig a világgazdaság térképén, a 2008-as gazdasági válság (Nagy-Fodor, 2015).

A KSH (2010) tanulmánya arról ad számot, hogy a munkaerőpiaci válságba torkolló pénzügyi és gazdasági válság hatására az Európai Unió addigi emelkedő foglalkoztatási trendje 2008 nyarán megtört, s 2009 III. negyedévében az Unió 27 tag-államában több mint 5 millió fővel csökkent a foglalkoztatás. A magyar gazdaságban a foglalkoztatási válság első sokkoló hírei 2008 őszén a következők voltak:

- General Electric (GE) versenyképessége fenntartása érdekében 500 magyar dolgozójától válik meg (MTI, 2008. október 30.)
- A Nokia komáromi gyára 8 napra leáll (Index, 2008. november 25.)
- 900 fő helyett csak 100 embernek ad munkát a nagyigmándi Nypro Hungaria (MTI, 2008. november 10.)
- Több száz fős létszámleépítés a Vegyépszernél (MTI, 2008. november 21.)
- Egy hónapra leáll a győri Audi (Index, 2008. november 22.)
- 1000 embertől válik meg várhatóan a komáromi FoxCom (Index, 2008. november 28.)
- 1200 fős elbocsátás a Suzukinál a rendelések drasztikus visszaesése miatt (Index, 2008. november 28.)
- Két hónap alatt félezer embert küldenek el a szombathelyi Laird Technologies-től (Index, 2008. december 28.)
- Több száz magyar bankos kerül az utcára (Index, 2008. december 28.)
- 250 saját és 900 bérelt dolgozót küld el az Elcoteq pécsi gyára (Index, 2009. január 17.)

A 2009. évi visszaesést követően 2010–2011 között már stagnált, majd 2012-től folyamatosan nőtt a foglalkoztatottak száma. Az utóbbi éveket tekintve 2014-ben következett be a legnagyobb pozitív elmozdulás, de 2015-ben is 110 ezerhez közelített a foglalkoztatottak számának növekedése. Az utóbbi évek kedvező folyamataihoz jelentős mértékben járult hozzá az uniós források lehívásának felpörgetése, az energiahordozók világpiaci árának csökkenése és a fontosabb uniós partnereink jó gazdasági teljesítménye (KSH, 2016)

Generációk a munkahelyeken

Neil Howe és William Strauss (1991) „Generations” című könyvükben egy adott generáció tagjait nagyon hasonló világmeglátással és értékrenddel rendelkezők nemzedéknek tekintik. A generációk alatt McCrindle és Wolfinger (2010) szerint azon személyek csoportját értjük, akik ugyanabban az időszakban születtek, azonos életkorban és életszakaszban vannak, és ebből adódóan hasonló folyamatok (események, trendek) formálták őket. Tari (2010) napjainkban a következő generációkat különbözteti meg:

- **Veterán generáció (1925-1945):** Számukra a mai világ semmiben nem hasonlít arra a világra, amiben felnőttek, köztük vannak olyanok is, akik megélték a II. világháborút. A technika egyáltalán nem tölt be fontos szerepet, sőt inkább megnehezíti az életüket. Általában egy helyen dolgoztak egész éltükben, ezért csodálkozva és döbbenetben fogadják a fiatalok gyakori munkahelyváltását.

- **Baby Boom generáció** (1946-1964): Ez a generáció is offline generáció, de sok mindent megélt, tapasztalt nemzedék. Jellemző rájuk az egymás iránti és a munkahely tisztelete, a fegyelem, a konzervatív gondolkodásmód. Tagjai a szocializmus építői voltak, és a rendszerváltás sok csalódást okozott nekik. A nyelvtudás hiánya óriási problémát jelentett neki az elhelyezkedésben, a szocializmusban megszokott biztonságot felváltotta a kiszámíthatatlan versenypiac. Ez a generáció még személyesen ismerte a vezetőjét. Ők jelenleg már nyugdíjasok, vagy közel állnak hozzá.
- **X generáció** (1965-1979): Tagjainak gyermekkorát nem befolyásolta az online tér, de fiatal korukban találtak a technológiai vívmányaival. Megbízhatóak, kontrolláltak, jellemző rájuk a szakmai igényesség és a nagy fokú munkafegyelem. Gondot jelent számukra a munka-magánélet egyensúlyának kézben tartása, mivel nagyon sokat dolgoznak, ami a magánéletük rovására megy, pedig családjuknak is a lehető legjobbat szeretnék. Az X generáció munkaéletéből kezd kikopni a személyes kapcsolat, egyre gyakoribb, hogy nem is ismerik főnöküket.
- **Y generáció** (1980-1995): A millenárius vagy az első digitális nemzedék átmenet képez az offline és az online behatás terén. Ők az X generáció gyermekei, akik már gyermekkorukban megismerkedhettek a modern kommunikációs eszközökkel. Sikerorientáltak, rugalmasak, információéhesek, és rendkívül önállóak. A munka számukra nem csak kötelezettség, hanem egyben a kreativitásuk műhelye is.
- **Z generáció** (1996-2009): Ők a digitális bennszülöttek, akik bátrak, kezdeményezők, magabiztosabbak, és még sokkal merészebbek az előző generációnál is. A munkaerőpiacon még csak kis mértékben vannak jelen, de a munkaadók felfigyeltek túlzott magabiztosságukra, magas munkahelyi elvárásaikra. Elsősorban az önállóságot preferálják, és munkaélményre vágnak.
- **Alfa generáció** (2010-): Az alfa gyermekek beleszülettek a digitális világba, csak feltételezések vannak arra vonatkozóan, hogy mi lesz rájuk jellemző.

„A generációk különféle jegyeket hordoznak, melyek nemcsak a fogyasztói szokásaikat, hanem a munkahelyi elvárásaikat és viselkedésüket is meghatározzák.” (Barta, 2011:389) A különböző munkahelyi jellemzőket foglalja össze az 1. táblázat.

1. táblázat: A különböző generációk munkával kapcsolatos jellemzői

	Veterán	"Baby Boomer"	X-generáció	Y-generáció	Z-generáció
Technológia	Nem jártas az új technológiákban, képezni kell	Nem szokott hozzá, hogy rábízza magát az új technológiákra, ellenáll	Technológiai-őrült. A legújabbat akarja	Internet az alapvető kommunikációs eszköz, megszokta az interaktív megoldásokat	Egyszerre több mindennel szívesen foglalkozik, és jól ismeri az ehhez szükséges technológiát
Munkahelyváltás	A lojalitás vagy munkaetika hiányának tekinti	Tart attól, hogy a munkahelyváltás gyengíti szenioritását, esélyeit	Alapvetően tekinti a versenyképesség és önéletrajhoz	Akár egyidejűleg több karrierépítésére is nyitott	Nem fél váltani, gyorsan vált, ha szükséges

Vezetés	Igényli a világos, szenioritás alapú, autoriter vezetést	Elfogadja a hierarchikus, autoriter struktúrákat	A részvételen alapuló, demokratikus struktúrát igényli	Fontos a döntésekbe való bevonás, igényli az önállóságot	Tudásalapú vezetést kedveli, igényli az önállóságot
Viszony a változásokhoz	A hagyományokhoz való kötődés miatt a változást károsnak véli	Kevésbé rugalmas, ellenáll a változásoknak	Értékeli a változást	Rugalmas munkavállaló, maga érdekévé formálja a változást	Szereti
Lojalitás	Magától értetődő, kiemelt értéknek véli	Lojális, de nyitott a jobb állásajánlatra. Elfogadja, hogy a munkahely szempontjai sokszor fontosabbak a magánéletnél	Egyénekhez, csoportokhoz és nem cégekhez lojálisak	Magához és személyes kapcsolataihoz lojális. A magánélet prioritásai erősebbek, mint a munkahelyé	A brandhez lojális
Képességek fejlesztése	Már kiképzettnek érzi magát	Attól tart, hogy az utána jövőök elveszik a munkáját	A siker kulcsának érzi	Alapvető motiváció, a munka közben is keresi az új információkat	Magabiztosan alkalmazza, amit tud, a multitasking rontja a koncentrációt
Javadalmazás	Lojalitása miatt hosszú távon számol	Lojalitása miatt hosszú távon számol	Azonnali jutalmazást vár, nem hisz a munkahelyi biztonságban	Teljesítményalapú bérezést igényel, saját piaci értékének figyelembevételével	Azonnali kompenzáció, magas fizetési elvárások

Forrás: Saját szerkesztés Bokor et. al. (2007) és Patterson (2005) alapján

Anyag és módszer

A tanulmány fő célja a magyar munkaerőpiacon dolgozó nők foglalkoztatási adatainak széleskörű vizsgálata. Az Európai Unió tagállamainak adataival összevetve megállapításokat tesznek a különböző női generációk munkavállalási helyzetére vonatkozóan.

Az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) globális szervezet - melynek célja, hogy segítse a tagállamok kormányait a lehető legjobb gazdasági és szociális politika kialakításában és értékelésében - az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OECD) jogutódjaiként jött létre, és a tanulmányban a szervezet online adatbázisából

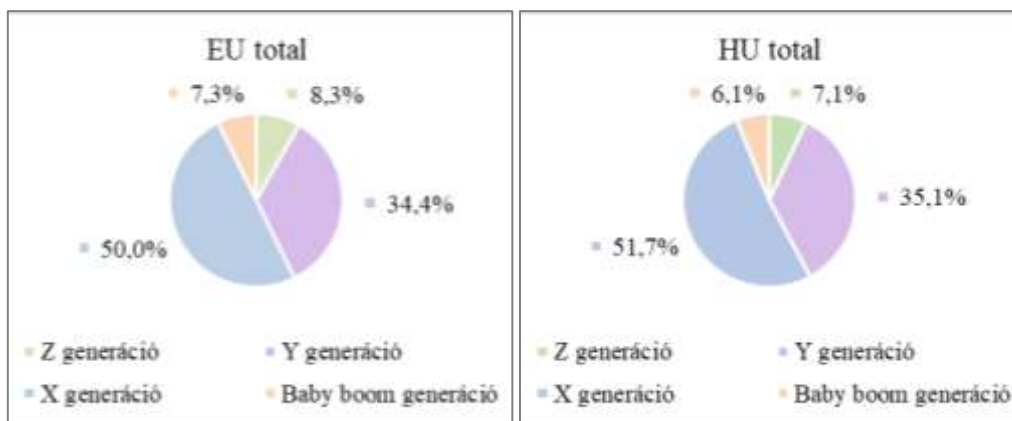
letölthető adatait elemzem. Az adatbázis nemzetközi statisztikai szabványoknak megfelelő információkat tartalmaz a benne szereplő országok népességének munkaerőpiaci helyzetéről. Az elemzések során az Európai Unió 28 országának nemek szerinti foglalkoztatási adatait vizsgáltam.

A korcsoportokat a generációelméleti megközelítés szerint vontam össze, így a Z generációhoz a 15-24 év közöttieket, az Y generációhoz a 25-39 éveseket, az X generációhoz a 40-59 közötti és a Baby boom generációhoz a 60-69 éves munkavállalókat soroltam, és ennek megfelelően elemeztem az adatokat.

Eredmények

A munkaerőpiaci felmérések egyik kiemelkedő szempontja a korcsoport szerinti megoszlások vizsgálata. A munkapiaci diszkrimináció alapja számos egyéb tényező lehet a nemen kívül, ide tartozik például a kor szerinti diszkrimináció. Jelen tanulmányban a női foglalkoztatást generációelméleti megközelítésből vizsgálom főként nemzetközi összehasonlításban.

Az OECD adatok szerint 2016-ban az EU munkavállalóinak 8,3%-a Z, 34,4%-a Y, 50%-a X és 7,3%-a Baby boom generáció tagjait tették ki. Magyarországon az összetétel hasonló képet mutat.

2. ábra: Generációk megoszlása a munkaerőpiacon (%)

Forrás: Saját szerkesztés az ILO Database (2017) adatai alapján

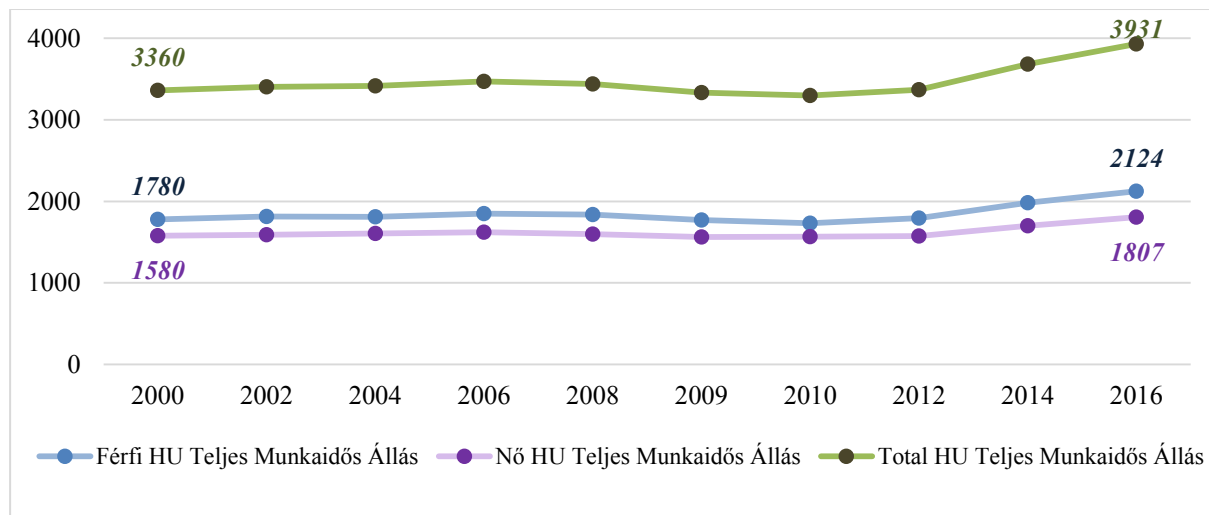
Megállapítható, hogy az EU-ban magasabb a Z és a Baby boom generáció foglalkoztatottsága, míg Magyarországon az X és Y generációs munkavállalók aránya magasabb az uniós arányhoz képest. A 2. táblázat mutatja a nemek szerinti megoszlást is. Egyértelműen látható, hogy a nők aránya minden generáció esetében alacsonyabb a férfiakénál, és az X generáció esetében a női foglalkoztatási arány magasabb a hazai piacon, mint Európai Unió munkaerőpiacán.

2. táblázat: Generációk megoszlása nemenként a munkaerőpiacon (%)

	Z generáció	Y generáció	X generáció	Baby boom generáció	Total
HU férfi	4,0%	19,3%	26,4%	3,8%	53,5%
HU nő	3,0%	15,8%	25,3%	2,3%	46,5%
HU total	7,1%	35,1%	51,7%	6,1%	100,0%
EU 28 férfi	4,5%	18,8%	26,6%	4,2%	54,0%
EU 28 nő	3,8%	15,7%	23,4%	3,1%	46,0%
EU total	8,3%	34,4%	50,0%	7,3%	100,0%

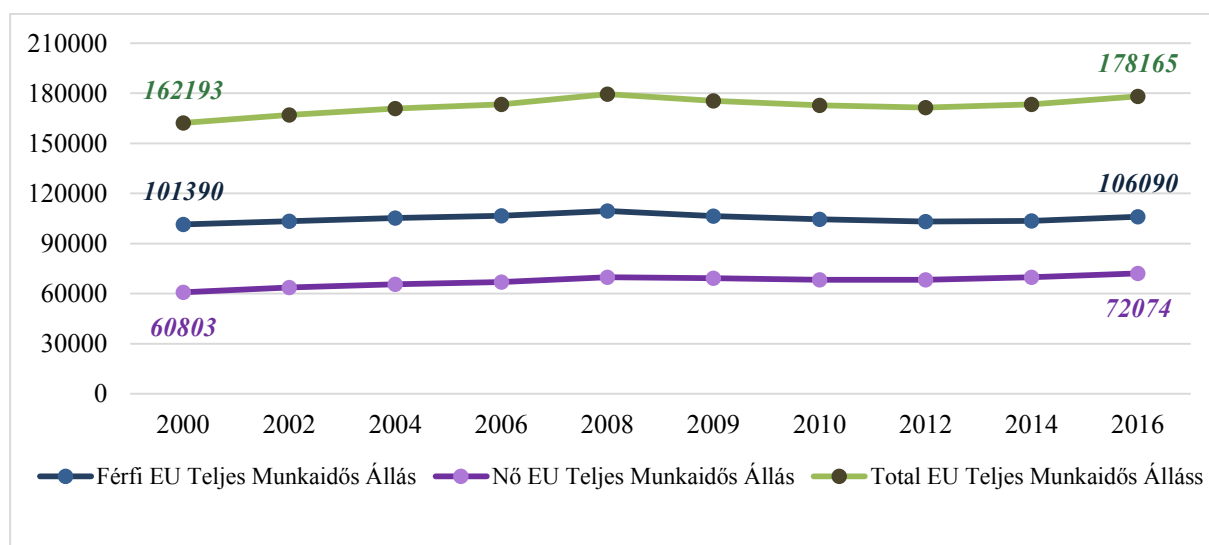
Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

A 3. és 4. ábra mutatja az Európai Unió és Magyarország foglalkoztatásának alakulást 2000 és 2016 között nemenként és a teljes lakosságra nézve az olyan munkavállalókat figyelembe véve, akik teljes munkaidős szerződéssel rendelkeznek. Mind az EU-ban, min hazánkban megfigyelhető a 2008-as pénzügyi és gazdasági válságig történő lassú emelkedés, majd visszaesés. 2012-2016 időszakot tekintve Magyarországon egy erőteljesebb növekedés vette kezdetét.

3. ábra: Férfi és női foglalkoztatás Magyarországon 2000-2016 (ezer fő)

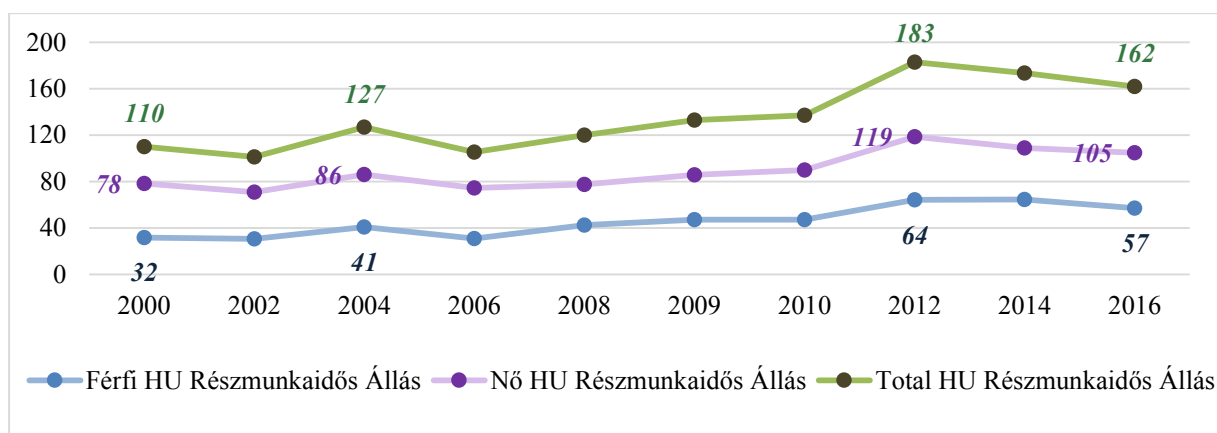
Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

4. ábra: Férfi és női foglalkoztatás az Európai Unióban 2000-2016 (ezer fő)

Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

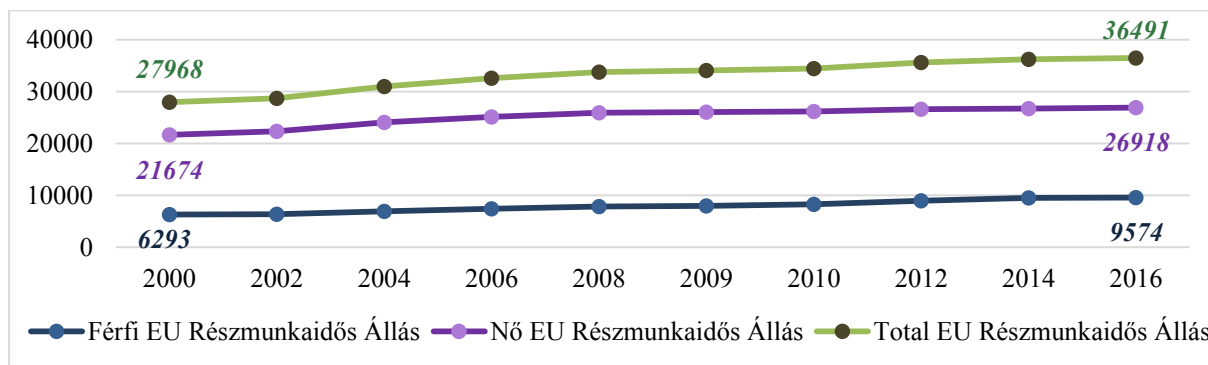
Az 5. és 6. ábra mutatja az Európai Unió és Magyarország foglalkoztatásának alakulást 2000 és 2016 között nemenként és a teljes lakosságra nézve az olyan munkavállalókat figyelembe véve, akik részmunkaidőben dolgoznak. A részmunkaidő egy tipikus női foglalkoztatási forma, ahogy az ábrákon is látható.

5. ábra: Férfi és női foglalkoztatás Magyarországon 2000-2016 (ezer fő)

Forrás: Saját Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

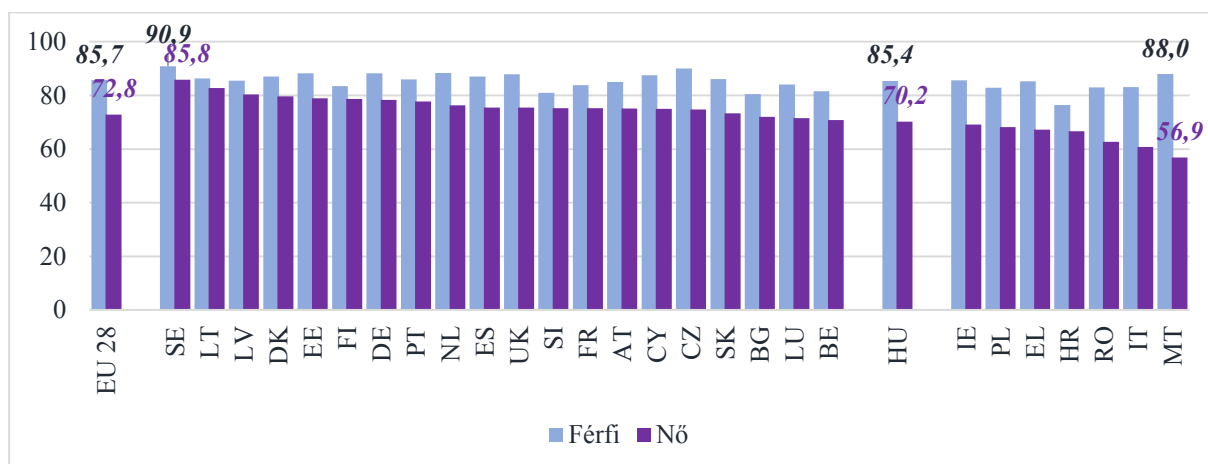
Az Unióban összességében egy kiegyensúlyozott és lassú növekedés figyelhető meg a részmunkaidős foglalkoztatást területén, míg Magyarországon hektikusabb képet mutat a részmunkaidős foglalkoztatás.

6. ábra: Férfi és női foglalkoztatás az Európai Unióban 2000-2016 (ezer fő)

Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

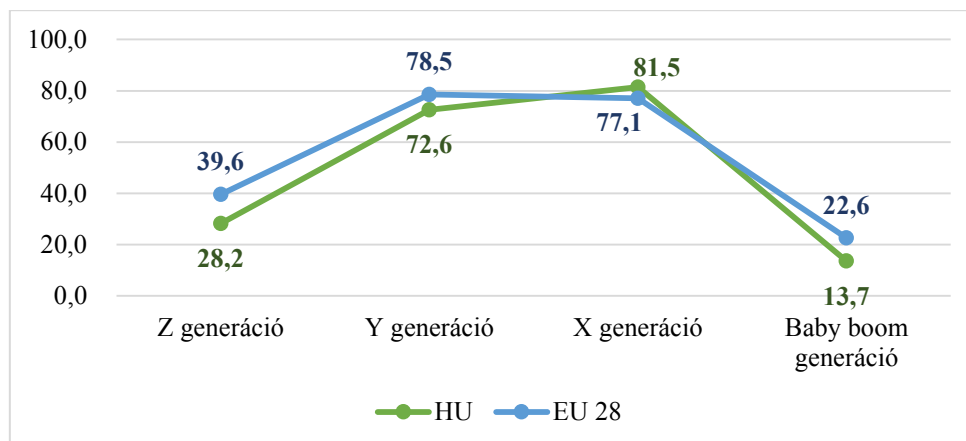
A 25-64 éves munkaképes korú népesség női foglalkoztatási rátája Svédországban, Lettországon, Litvániában, Dániában a legmagasabb, és Romániában, Olaszországban, valamint Máltán a legalacsonyabb. Magyarország (70,2%) az alsó harmad elején található a sorrendben, ami alacsonyabb az uniós átlagnál (7. ábra).

7. ábra: Foglalkoztatási ráta nemeként az Európai Unióban 2016 (%)

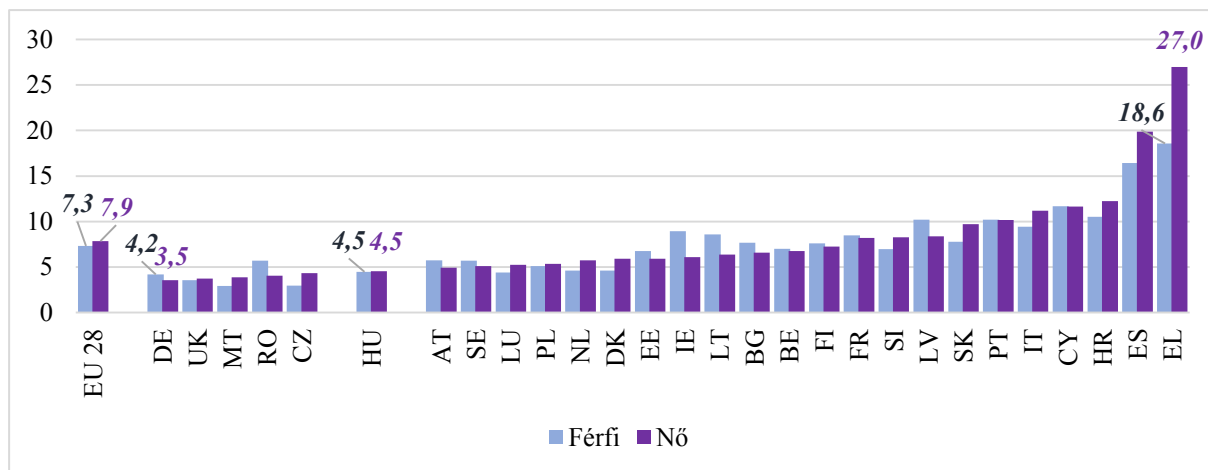
Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

A 8. ábra a különböző generációk női foglalkoztatási rátáját szemlélteti, és kiválóan kirajzolódik a szerkezeti eltérés, amely ugyan nem tekinthető hangsúlyosnak, de mindenképpen jelez különbséget. Az is megfigyelhető, hogy az EU-s Z, Y és Baby boom generációs nők foglalkoztatása meghaladja a hazait, míg az X generáció női munkavállalása nálunk mutat magasabb arányt.

8. ábra: Foglalkoztatási ráta generációnként Magyarországon és az EU-ban 2016 (%)
 Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

Az OECD adatai alapján a női munkanélküliség nagyobb az EU-ban, mint a férfiaké, de vannak olyan tagállamok (pl.: Németország, Románia, Észtország, Írország, Lettország, Litvánia stb), ahol a férfi munkanélküliségi ráta a magasabb. Magyarországon kiegyensúlyozott a helyzet, mivel egyenlő a férfi és női munkanélküliségi ráta, valamint kifejezetten alacsonynak számít az EU 28 rátájához képest (9. ábra).

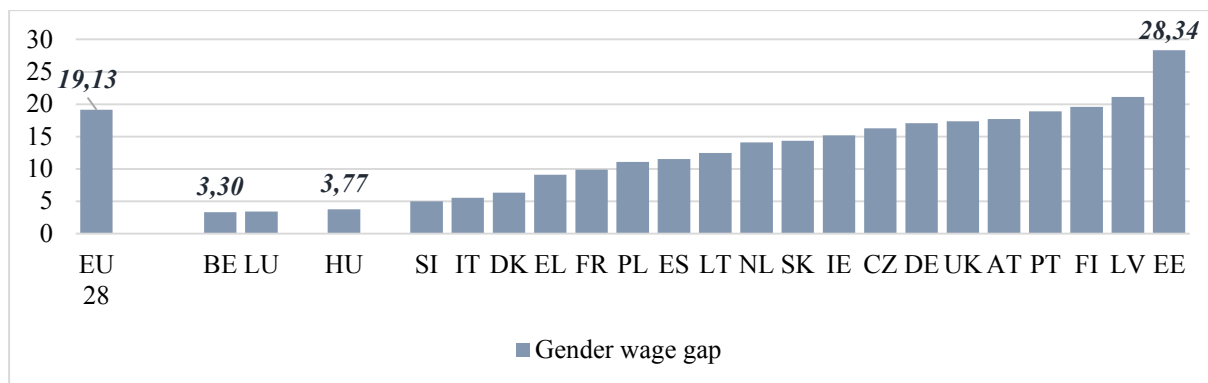

9. ábra: Munkanélküliségi ráta nemenként az Európai Unióban 2016 (%)

Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

Az OECD a „Gender Wage Gap” (nemek közti fizetési különbség) mutatója a férfiak jövedelmének mediánja és a nők jövedelmének mediánja különbségét osztja a férfiak jövedelmének mediánjával. Mint látható, e mutató szerint Magyarországon a legkisebb a felsorolt országok között a fizetések eltérése, mindössze 3,77%. Ez az érték az OECD átlagának ötöde.

10. ábra: Gender Wage Gap az Európai Unióban 2016 (%)

Forrás: Saját szerkesztés az OECD Database (2017) adatai alapján

Mivel az Eurostat másképp számítja ezt a mutatót ((férfiak átlagos bruttó órabére-nők átlagos bruttó órabére) / férfiak átlagos bruttó órabére), így az kicsit más képet fest a magyar nemek közti fizetékülönbségekről. Az Eurostat Database (2017) adatai alapján a középmezőnyben vagyunk, ami azt jelenti, hogy a női fizetések 14%-kal voltak alacsonyabbak a férfiakénál 2015-ben. A korcsoport szerinti Gender Wage Gap nálunk a 25 éven aluliaknál a legalacsonyabb (3,3%), ami a 35-44 éves (19,2%) korosztályig fokozatosan nő, majd ismét csökken a nyugdíjas korú munkavállalókig bezárólag.

Következtetés

A tanulmány elméleti bevezetőjében bemutattam a nők munkaerőpiaci szerepének átalakulását, valamint a munkaerőpiacon megtalálható generációk fő ismérveit. A magyar munkaerőpiaci szerkezet jelentős változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben nemek és generációk szerinti megközelítésből egyaránt. Az utóbbi folyamatosan zajlik napjainkban is, mely jelentős kihívások elé állítja a munkáltatókat.

Az OECD adatai alapján Magyarországon alacsonyabb szintű a foglalkoztatás, a nők foglalkoztatási rátája szintén kisebb, mint az EU-ban. A Z és a Baby boom generáció foglalkoztatottsága magasabb az Unióban, míg Magyarországon az X és Y generációs munkavállalók aránya magasabb az uniós arányhoz képest. A női munkavállalást segítő részmunkaidős foglalkoztatás Magyarországon nem mutat stabil képet, míg az EU-ban egy folyamatos emelkedés figyelhető meg a részmunkaidős foglalkoztatottak számában. A munkanélküliségi ráta tekintetében kedvező pozíciót foglal el Magyarország, majdnem fele az uniós átlagnak. A Gender Wage Gap szintén pozitívabb képet mutat az OECD adatai alapján, melyet az Eurostat adatai is már jobban árnyalnak, de ez a kép félrevezető az amúgy is alacsony hazai bérszínvonal miatt.

A női foglalkoztatás előmozdítása fontos stratégiai cél. Mindeközben a szervezetek azzal találják szembe magukat, hogy alapvetően a Baby boom és az X generáció munkavállalóinak kezelésére és elvárásaira vannak felkészülve, pedig az új generációk egészen más hozzáállást kívánnak meg.

Köszönetnyilvánítás

„ AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-4 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

Irodalomjegyzék

1. Andorka R. (2006): Bevezetés a szociológiába. Budapest. Osiris Kiadó.
2. Barta J. (2011): Élet és tudomány: Milyen lesz az Y-generáció? 66. évf. 13. sz. 389. p.
3. Berend T. I. (2011): Central and Eastern Europe in the World Economy: Past and Prospects. Development and Finance from issue. 2011/1. sz. pp. 3-9. DOI: 10.1556/HStud.25.2011.2.4
4. Bokor A. – Szóts-Kováts K. – Csillag S. – Bácsi K. – Szilas R. (2007): Emberi Erőforrás Menedzsment. Budapest, Aula Kiadó, pp. 39-43
5. Csaba E. (1998): Munkanélküliség Magyarországon a kilencvenes években. Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle. pp. 571-583.
6. Csehné Papp I. (2014): Az ország peremén. Munkaügyi Szemle. 1. szám. pp. 66-72.
7. Csehné Papp I. (2012): Női szemmel: háztartás és munka, Munkaügyi Szemle 2012/ I. szám pp. 26-32.
8. Csehné Papp I. (2015): Tudományos irányítás(?) a nők és a férfiak időfelhasználásában, Közép-Európai Közlemények. 4. pp.189-197.
9. Frey M. (1997): Nők a munkaerőpiacon. in: Lévai K. - Tóth I. Gy. (szerk): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. Budapest: TÁRKI, Munkaügyi Minisztérium. Egyenlő Esélyek Titkársága, pp. 13–34. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a668.pdf> [Letöltés ideje:2017.03.26.]
10. Giddens A. (2008): Szociológia. Második Kiadás. Budapest. Osiris Kiadó.
11. Howe N. – Strauss W. (1991): Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. William Morrow & Company, New York.
12. Inotai A. (1993): A Nyugat és a közép- és kelet-európai átalakulás. Közgazdasági Szemle. XL. évf. 11. sz. pp. 917-938.
13. Keveházi K. (2009): A nők és férfiak közötti egyenlőtlenségek, a nők munkaerőpiaci hátrányai. In: Garadnay T. – Koltai L. (szerk.): Szöveggyűjtemény Foglalkozás speciális helyzetű csoportokkal, egyénekkal előadáshoz, Budapest, Budapest Esély Műhelye, 132 p., pp. 33-42.
14. Koncz K. (1987): Nők a munkaerőpiacon. KJK, Budapest.
15. Koncz K. (2016): A női karriertípusok és jellemzőik. Opus et Educatio. 3. 1. sz. pp. 30-39. DOI: <http://dx.doi.org/10.3311/ope.115>
16. Kornai J. (2005): Közép-Kelet-Európa nagy átalakulása – siker és csalódás. Közgazdasági Szemle. LII. évf. 2005. december pp. 907–936.
17. KSH (2010): A válság hatása a munkaerőpiacra. Internetes kiadvány. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/valsagmunkaeropiacra.pdf> [Letöltés ideje: 2017.10.01.]
18. KSH 2016: Munkaerőpiaci helyzetkép. 2016. október. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkerohelyz15.pdf> [Letöltés ideje: 2017.10.01.]
19. McCrindle M. – Wolfinger E.(2010): Az XYZ ábécéje. A nemzedékek meghatározása. Budapest, Korunk Baráti Társaság. XXI/11. pp. 13-19.
20. Nagy B. – Fodor É. (2015): A gazdasági válság hatásai a férfiak és a nők munkaerőpiaci helyzetére Kelet-Közép-Európában. Szociológiai Szemle 25(3): pp. 2–22
21. Nagy, B. (2001): Női menedzserek. Aula Kiadó. Budapest.
22. Patterson, C. (2005): Generation stereotypes, APA. Org <http://www.apa.org/monitor/jun05/stereotypes.aspx> [Letöltés ideje: 2017. január 21.]

23. Schadt M. (2005): A „házi tücsöktől” a dolgozó nőig. Az individualizációs folyamatok hatása a családi szerepekre. In: Palasik M. - Sipos B. (szerk.): Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon, Budapest, Napvilág Kiadó, pp. 156-168.
24. Tari A. (2010): Y generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban. Jaffa Kiadó. Budapest.
25. Ternovszky F. (2005b): Munka, nők (férfiak), család II. rész. In: Munkaügyi Szemle. 2005. október, pp. 21-25.
26. Ternovszky F.: (2005a): Munka, nők (férfiak), család I. rész. In: Munkaügyi Szemle. 2005. szeptember pp. 15-18.
27. Valuch T. (2009) Család, háztartás, a női tevékenységszerkezet és a szerepfelfogás változásai 1945 után. Rubicon 4. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/csalad_haztartas_a_noi_tevékenységszerkezet_es_a_szerepfelfogás_valtozasai_1945_utan/ [Letöltés ideje: 2015.02.05.]

Adatforrások

1. ILO Database (2017) http://www.ilo.org/ilostat/faces/wcnav_defaultSelection?_afdf.ctrl-state=wq7dgratw_366&_afrLoop=84220003126566&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=wq7dgratw_363#! [Letöltés ideje: 2017.10.01]
2. Eurostat Database (2017): http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_pay_gap_statistics [Letöltés ideje: 2017.10.15.]
3. OECD Database (2017): <http://stats.oecd.org/> [Letöltés ideje: 2017.10.15.]

**AZ ÖKOTURIZMUS JÖVŐJE - ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS A GYÖNGYÖSI
DIÁKOK KÖRÉBEN KÖRNYEZETTUDATOSSÁGI ASPEKTUSBÓL**
THE FUTURE OF ECOTOURISM - COMPARATIVE ANALYSIS IN CASE OF
STUDENTS IN GYÖNGYÖS FROM ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS ASPECT

Szeberényi András¹, Varga-Nagy Adrienn PhD²

¹PhD hallgató, ²adjunktus

^{1,2}Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani
és Vidékfejlesztési Intézet

E-mail: ¹andras.szeberenyi@gmail.com, ²Varga.Nagy.Adrienn@gtk.szie.hu

Összefoglalás

Az ökoturisták környezettudatos szemléletű emberek, akik jellemzően szeretnek távolabb utazni a városoktól, időt tölteni a természetben, a klasszikusnak számító vidéken kirándulni, felfedezni és óvni a természet csodáit, megismerni a helyi szokásokat, embereket. Jellemzően ezek a turisták igyekeznek minél kevesebb negatív hatást gyakorolni a környezetre, miközben annak tisztaságát, érintetlenségét óvják, tudatosak a szállásválasztásban és az utazás módjában is, hogy minél kevésbé terheljék a környezetet. Az ökoturizmus szemléletének terjedése a fenntarthatóság szempontjából rendkívül fontos. A fiatalok új nemzedéke különböző szintű ismeretekkel rendelkezik a környezettudatosság és a környezetbarát viselkedés tekintetében. Az online tér az egyik legértékesebb kulcs, amely segíthet az ilyen jellegű viselkedés elterjedésében (Begley, 2008). Ebben a tanulmányban középiskolás diákok és egyetemi hallgatók lettek megkérdezve, a környezettudatossággal kapcsolatos problémákról és arról, hogy az online tér segítségével, milyen szinten tudnak részt vállalni a környezettudatosság elterjedésében, például az okostelefonon használható alkalmazások segítségével. A tanulmány Gyöngyös városában lett elvégezve, középiskolás és egyetemista diákok között. A középiskola neve, Berze Nagy János Gimnázium, ahol összesen 493 diák lett megkérdezve, de ebből csak 465 kérdőív került kiértékelésre, mivel 28 diák nem volt jelen a kérdőív lekérdezésekor vagy valamilyen hibás kitöltés miatt nem volt értékelhető a kérdőív. Az eredmények azt mutatják, hogy a résztvevő diákok nagyrésze fokozottan elméjében tartja a környezettudatosság és a környezetvédelem fontosságát. A diákok a médiából, mint például a közösségi média is, tapasztalatot és ismeretet szereznek a környezettel kapcsolatos témakörökkel kapcsolatban (Kovács, 2010).

Abstract

Eco-tourists are environment conscious people who typically love to travel far away from cities, spending time in nature, exploring the classic countryside, discovering and protecting nature's wonders, getting to know local customs and people. Typically, these tourists try to minimize negative impact on the environment while protecting their clarity, their untouchedness, conscious of the choice of accommodation and the way to travel. The new generation of young people have different level of knowledge about environmental awareness and environmentally friendly behaviour. The online space can be one of the most valuable keys among others which can help to spread this kind of behaviour even more (Begley, 2008). In this study, secondary school students' awareness of environmental issues and the level of their active participation in this activities have been identified in the online space like how the social media can help in the environmental awareness by the help of smartphone applications. The study was carried out in Gyöngyös city by conducting a survey on students in high school and university. The name of the high school is Berze Nagy János Gimnázium where a total amount of 493 students were

asked but only 465 questionnaires were evaluated because 28 students were not present or they filled it out badly. In the Eszterházy Károly University a total amount of 147 students were asked. The results of the study showed a high level of environmental awareness among participant students. Students also gain experiences in the field of environment from mass media, social media (Kovács, 2010).

Kulcsszavak: ökoturizmus, fenntarthatóság, környezettudatosság, környezetbarát viselkedés, online tér, közösségi média, középiskolás diákok

JEL besorolás: O13, Q20, Q42, R10, Z32

LCC: S589.75-589.76

Bevezetés

A mindennapi életben is egyre inkább fontos a környezettudatosság, mely befolyásolja a turisztikai célú utazásokat is. Ez egyrészt megmutatkozik a vendégek magatartásában, a keresletben, valamint a különböző desztinációk kínálatában is. Bár napjainkban az ökoturizmus (zöld turizmus, fenntartható turizmus, természetjáró turizmus stb.) egyre inkább előtérbe kerül, mégis több évtizedes múltra tekint vissza, ugyanis az alapját adó természet mindig is szoros kapcsolatban állt a turizmussal. Dinamikusan növekszik azon szolgáltatók száma, amelyek valamilyen formában törekszenek a környezettudatos szolgáltatások kialakítására és bevezetésére (Magyar-Sulyok, 2014).

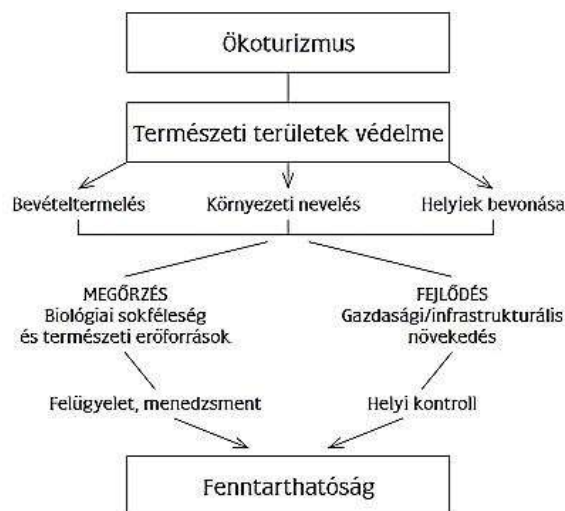
Az ökoturista számára elsődleges szempont, hogy úgy ismerje meg egy terület természeti, kulturális értékeit, hogy közben környezetbarát módon teheti ezt. Az ökoturizmus fogalmát az 1970-es évek végén határozták meg először, de pontos, és jól körülhatárolt definíciója tulajdonképpen nincs (Tóth, 2011). Az ökoturizmus, a Természetvédelmi Világszövetség definíciója szerint a következő: „Az ökológiai turizmus, vagy ökoturizmus a környezetért felelősséget vállaló utazás és látogatás a viszonylag zavartalan természeti területeken, azok természeti, valamint jelen és múltbeli kulturális értékeinek élvezete és értékelése céljából, úgy, hogy kíméli azokat a látogatás hatásainak mérséklésével, valamint a helyi népesség társadalmi, gazdasági előnyökhöz való juttatásával.”²

Az ökoturizmus fejlődésének az 1980-1990-es évek adtak igazán előrelépést, amikor is a tömegturizmus negatív hatásainak enyhítését célul kitűző ökoturizmus azt kívánta demonstrálni, hogyan segíthet a turizmus a természeti környezet megőrzésében és a helyi lakosság jóllétének növelésében. „A Turisztikai Világszervezet (World Tourism Organization, UNWTO) meghatározására támaszkodva öt fontos jellemzőt emelhetünk ki az ökoturizmussal kapcsolatban:

1. Magában foglalja mindazon turizmusformákat, amelyek során a fő motiváció a természet megfigyelése, illetve a természeti területek hagyományos kultúrájának elismerése.
2. Edukációs és interpretációs jellemzőket tartalmaz.
3. Általában (nem kizárólag) kis csoportokban szervezett és kis, helyi tulajdonú vállalkozások által menedzselte.
4. Minimalizálja a természetre és a társadalmi-kulturális környezetre gyakorolt negatív hatásokat.
5. Támogatja a természeti területek védelmét (gazdasági előnyök/bevételek, munkahelyteremtés, természeti és kulturális értékek elismertségének növelése)” (Varga-Nagy et al, 2017; Magyar-Sulyok, 2014).

² <http://www.szallasmkteting.hu/turisztikai-definiciok/27-okoturizmus-zoldturizmus>

A fenntartható fejlődés lényege, hogy jelen igényeinket a rendelkezésünkre álló erőforrásokból olyan mértékben és minőségben elégítsük ki, hogy a következő generáció igényei is legalább ilyen szinten kielégíthetőek legyenek. A fenntartható turizmus olyan turizmusformát jelent, ahol a különböző attrakciókat és látnivalókat úgy használjuk, hogy a következő generációnak is láthatóak legyenek. Az ökoturizmus ennek megvalósításában segít, hiszen fő célja a természeti és kulturális erőforrások védelme, megőrzése (Tóth, 2011). A fenntarthatóság és az ökoturizmus kapcsolatát szemlélteti az 1. ábra.

1. ábra: Az ökoturizmus és a fenntarthatóság kapcsolata

Forrás: Ross–Wall, 1999-t idézi: Magyar-Sulyok, 2014.

Az ökoturizmus számtalan más turisztikai formával is összekapcsolódik (pl. aktív turizmus, falusi turizmus, agroturizmus stb.) és többféle szempontból is vizsgálható, megközelíthető. Beszélhetünk szűkebb értelemben vett ökoturizmusról, amikor a turistának nagyon erős kötődése van a természethez, látogatási idejét, partnereit, az utazás során a fizikai aktivitását és a szolgáltatásokra való igényét is e szerint választja meg. Tágabb értelemben is beszélhetünk ökoturizmusról, amikor a turistának a környezettudatossága nem kifejezetten erős, de mint igény megfogalmazódik. Lazább, felszínebb kapcsolata van a természettel, de szívesen választ természet közeli helyet az utazásához. Kevésbé preferálja a fizikai aktivitást, jellemzően az utazás során a kényelemre törekszik, melyhez a szolgáltatásokat is ennek megfelelően párosítja. Az 1. táblázatban láthatóak az ökoturizmus szűkebb és tágabb értelmezésének jellemzői.

1. táblázat: Az ökoturizmus értelmezése

Jellemzők	Szűkebb értelemben (hard)	Tágabb értelemben (soft)
Környezettudatosság	Erős	Felszínes
Látogatás	Speciális látogatás	Több céllal történő látogatás
Utazás	Hosszú	Rövid
Létszám	Kis csoportok	Nagyobb csoportok
Fizikai aktivitás	Aktív	Passzív
Fizikai igény	Kihívás	Kényelem
Szolgáltatások	Kevés elvárt szolgáltatás	Szolgáltatások iránti igény
Természettel való kapcsolat	Mély, közvetlen kapcsolat	Lazább, kevesebb kapcsolat
Hangsúly	Hangsúly a személyes élményen	Hangsúly az interpretáción
Szervezés	Saját szervezés	Utazási irodák, tour operátorok

Forrás: Weaver, 2005-t idézi: Magyar-Sulyok, 2014, saját szerkesztés

Magyarország területének egytizede természetvédelmi terület, így hazánk ökoturisztikai kínálata – az ország természeti adottságaiból adódóan – igen sokszínűnek mondható. A Földművelésügyi Minisztérium 2016-os jelentése alapján több száz kifejezetten ökoturisztikai létesítmény található hazánkban (2. táblázat), melyet részben vagy egészben a Nemzeti Park Igazgatósága kezel. Ezeknek a létesítményeknek a számát tovább növelik az országos jelentőségű védett természeti területek (nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek, természeti emlékek), melyeknek a száma 307, valamint további közel 1800 helyi jelentőségű természetvédelmi terület és természeti emlék.

2. táblázat: Ökoturisztikai létesítmények Magyarországon (A Nemzeti Park Igazgatóság által teljes mértékben vagy részben kezelésben lévő létesítmények)

Létesítmény típusa	Darab
Fogadó-, látogató-és oktatóközpontok	33
Tanösvények	180
Tájházak	7
Arborétum, botanikus kert	3
Barlangi bemutatóhelyek	42
Egyéb bemutatóhelyek (pl. múzeum, kiállítás stb.)	61
Erdei iskolai bázishely	15
Összesen:	341

Forrás: FM, 2016.³

„A környezettudatosság olyan magatartásforma, amely az egyént felelős viselkedésre készíteti az élhető környezet fenntarthatóságát szolgáló feladatok megvalósításában, és a természeti értékek megőrzésében”.⁴ A környezettudatosság és környezetvédelem témaköre megkérdőjelezhetetlen fontossággal bír napjainkban és ez évről-évre egyre inkább csak fokozódik (Sembery és Tóth, 2004). Többek között ezért is jár számos előnnyel ezen kutatási terület tanulmányozása.

A fiatalság fogyasztói magatartása rendkívül erős hatást gyakorol a környezetünkre a jövőben. Ezért nagyon fontos annak a vizsgálata, hogy a jelen generáció milyen környezettudatos magatartásformával rendelkezik, illetve hogy hogyan lehet ezt a magatartásformát erősíteni, előmozdítani, kialakítani. Ennek egyik fontos eszköze lehet a környezeti nevelés. Hazánkban eddig csak elenyésző kutatás foglalkozott speciálisan a fiatalok környezettel kapcsolatos szokásaival.

A környezeti problémákat illetően Leeming és Porter (1997) is azt javasolják, hogy a fiatal generációra érdemes kiemelt figyelmet fordítani, mivel

- ők kevésbé rendelkeznek kialakult, nehezen megváltoztatható, környezetre káros szokásokkal;
- hosszabb idő áll rendelkezésükre a környezetminőség befolyásolására;
- másokat is hatékonyan ösztönözhetnek a környezetbarát életmód megvalósítására (Marjainé et.al, 2014)

Egy 2014-ben készült hazai felmérés szerint a fiatalok (15-25 év közöttiek) rendkívül fontosnak tartják a környezet védelmét, melyre többen a gyakorlatban is odafigyelnek. Ez többek között a villamos energia hatékony fogyasztására, a szelektív hulladékgyűjtésre illetve a kedvezőbb energia besorolású háztartási készülékek vásárlására értendő. A kutatás szerint a környezettudatosságot az életkor és az iskolai végzettség is befolyásolja, hiszen az életkor

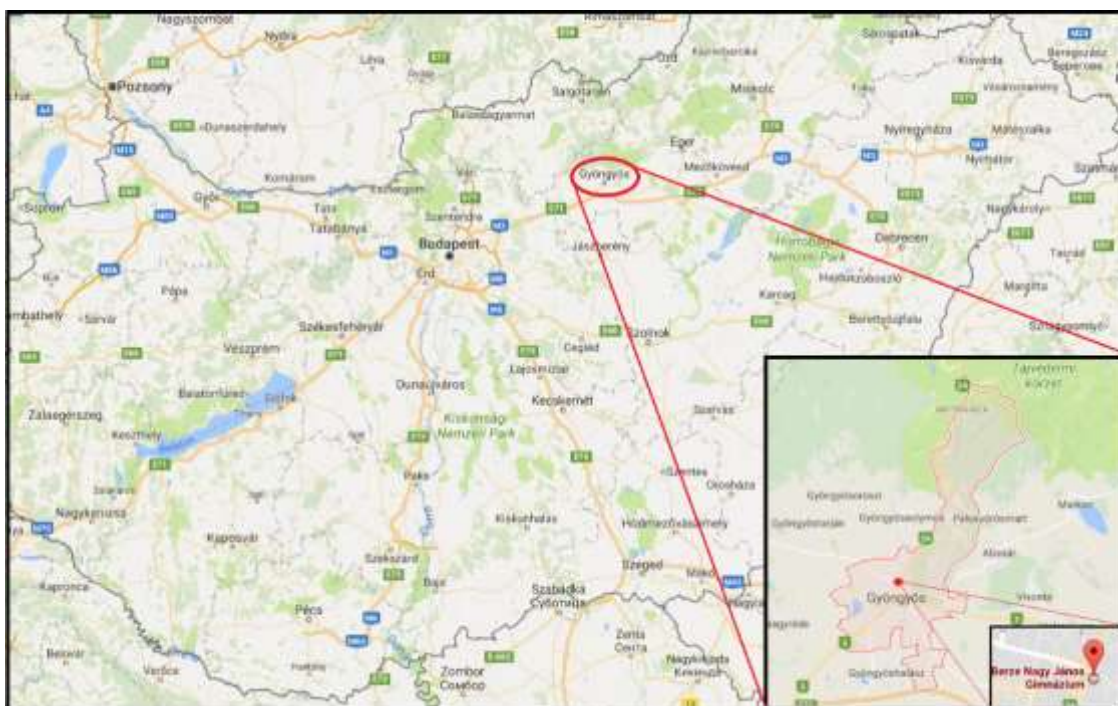
³ http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Tenyek&Adatok/Termeszetvedelmi_adatok-20161231.pdf

⁴ <http://www.szallasmarketing.hu/turisztikai-definiciok/27-okoturizmus-zoldturizmus>

előrehaladtával és az iskolázottság emelkedésével a környezettudatos magatartás is egyre inkább fontossá válik (Tremmer, 2014).

Jelen tanulmányban egy olyan kutatás részeredményeit kívánjuk bemutatni, mely Gyöngyös településhez köthető középiskolások és egyetemisták körében végzett primer kutatásból származnak. Ez a kutatás folyamatosnak mondható abból a szempontból, hogy a középiskolások megkérdezése csak az első lépés volt a település esetében. Gyöngyös, mint a kutatás célterülete megfelelő választásnak bizonyult, mert sok már megvalósult és jelenleg futó projekt is van, amelyek a környezettudatosság, a megújuló energiák vagy a környezetvédelem témakörében érintettek.

Amint a 2. ábrán is látható, Gyöngyös az Észak-Magyarország régióban található, közel a fővároshoz, Budapesthez, amely nagyjából 75 km-re van. Gyöngyös területe 55km² és Heves megyében található. A jelenlegi lakosság száma 29510 fő, és évente folyamatosan csökken mintegy 300 emberrel. Például, 2005-ben a népesség 32789 volt, 2012-ben a hatalmas munkaerőhiány miatt, ez a szám 31018 főre csökkent. A következő években a város helyzete nem javult, mivel 2015-re ez a szám 29920-ra csökkent (TeIR, 2017). Ennek egyik fő oka, hogy a fővárosnak sokkal több munkalehetősége van, a bérek versenyképesebbek, ezért a gyöngyösi aktív lakosság inkább Budapesten dolgozik, még akkor is, ha ez napi tömegközlekedést és rengeteg utazásra szánt időt igényel (Kassai-Ritter, 2011).

2. ábra: Gyöngyös és a Berze Nagy János Gimnázium helye a térképen, 2017.

Forrás: Saját készítésű ábra, a Google Térkép segítségével, 2017. szeptember

Az összehasonlításban szereplő egyetem, nem messze található a gimnázium helyéhez viszonyítva, gyalog nagyjából 800 méterre, a belvárostól pedig körülbelül 1 kilométerre. Környezeti tényezők szempontjából az egyetem elhelyezkedése optimális, mivel nem csak a Mátra van nagyon közel, hanem a Farkasmályi Pincesor is, amely közkedvelt turisztikai látványosság és az egyetem képzésének gyakorlati részét is képezi.

Az elmúlt évek során több megújuló- és zöld energiával kapcsolatos projekt is szerepet játszott Gyöngyös fejlesztésében, amelyekben nem csak a Gyöngyösi Önkormányzat vett részt, hanem az egyetem (EKE-KRC), az Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség (NORDA), a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara és néhány környező középiskola is. Ezek

legfőbb célja az volt, hogy a környezettudatossági szempontokat, hogyan lehetne még inkább fokozni, előtérbe helyezni vagy segíteni a biomassza vagy napenergia felhasználásának segítségével az épületek és a mezőgazdaság esetében. Egyik legfőbb ilyen a „Zöld energiával a zöld Magyarorszáért” projekt volt, amely 2012. november 30. és 2015. április 23. között futott. Ezen időszak során a projektben elkészült egy 1 órás kisfilm, egy 44 részes műsorsorozat, 24 darab rendezvény, 9 féle brosúra, 4 könyv, amelyek mind hozzájárultak a környezettudatossági szemléletmód elterjedéséhez a helyi lakosok, diákok, cégek esetében és a környező településeken ⁵

Anyag és Módszertan

A kutatás során először a középiskolás diákok kerültek megkérdezésre, összesen 493 fő, de ebből csak 465 kérdőív került kiértékelésre, mivel nem mindenki volt jelen a kérdőív személyes lekérdezésekor vagy valamilyen hibát vétettek a kitöltések során. A kiválasztott helyszín a Berze Nagy János Gimnázium volt, ahol 16 osztály vett részt összesen a kutatás során. Ebben a tanulmányban egy általános kutatás készült a középiskola és az Eszterházy Károly Egyetem – Károly Róbert Campusán, ahol 147 hallgató került megkérdezésre Gazdaság- és Menedzsment Szakon. Erre azért volt szükség, mert meg szeretnénk vizsgálni, hogy mi a különbség a hallgatók tudása esetében, illetve, miként változott a hozzáállásuk a környezetvédelemhez az évek során.

„A leíró kutatások esetében a megkérdezés a leginkább megfelelő” módszer az információk feltárására (Kotler, 1998). A megkérdezési módszerek közül a standard kérdőíves megkérdezést választottuk. A kutatás során igyekeztünk minél alaposabban körül járva a témát, emellett egyszerű, célratoró és nem félreérthető kérdéseket feltéve megismerni a válaszadó diákok véleményét (Malhotra és Simon, 2009). Ez az egyik leghatásosabb, mégis könnyű módja annak, hogy adatokat gyűjtsünk primer kutatáshoz. A kérdőív lekérdezése személyesen történt mind a középiskola, mind pedig az egyetem esetében is, annak érdekében, hogy a diákok segítséget kaphassanak az esetlegesen felmerülő, a kérdőív kitöltésére és értelmezésére vonatkozó kérdések megválaszolásában. A kérdőív összesen 33 kérdést tartalmaz az alábbi témákat érintve: környezetvédelem, környezettudatosság, környezettudatos életmód, online kommunikációs ismeretek, közösségi média hatása és szerepe a megújuló energiaforrások esetében, valamint, alkalmazásfejlesztési készségek.

Az egyetem esetében, azért a Gazdaság- és Menedzsment Szak került kiválasztásra a kutatáshoz, mert a gyöngyösi campuson ezen a szakon oktatják a legtöbb olyan tantárgyat, amely kapcsolatban van a környezetvédelem, a környezettudatos életmód vagy az online kommunikáció témakörével - például: Globalizáció, Környezetgazdaságtan, Innovációs módszertan, Szolgáltatásmarketing, Online kommunikáció a marketingben.

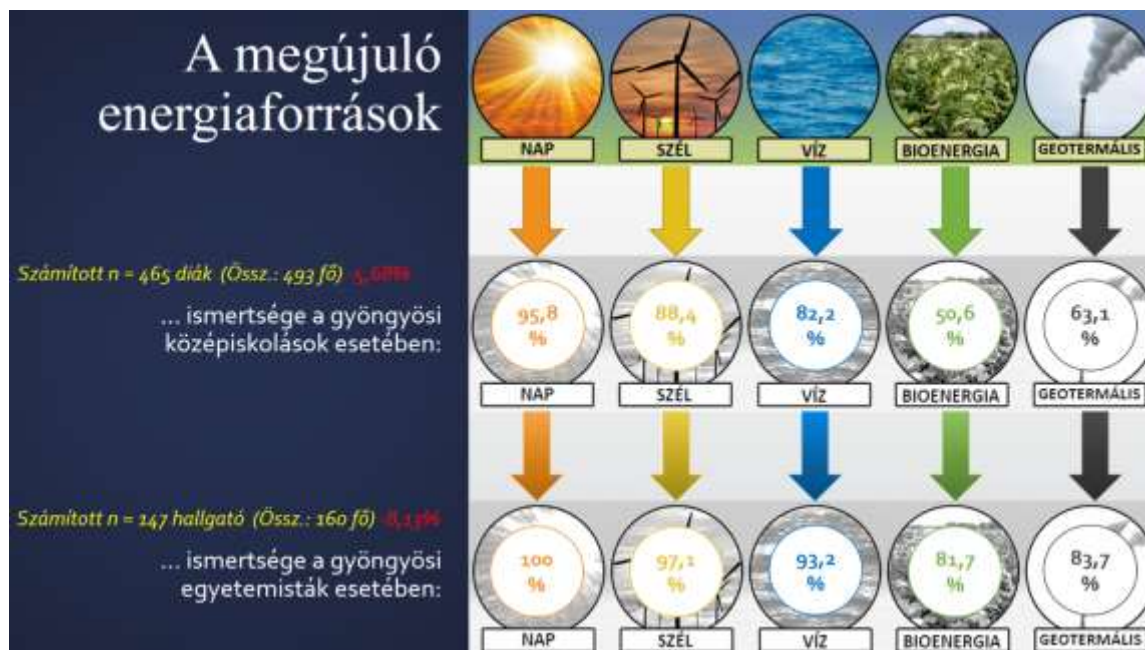
Eredmények

A kérdőív első felében a környezettudatos életmód témakörhöz kapcsolódó kérdések kerültek megfogalmazásra, arra vonatkozóan például, hogy, mikor hallottak először erről a témáról, milyen lehetőségeket ismernek, amelyek segítségével csökkenteni lehetne a környezetet ért károkat, milyen vásárlási szokásaik vannak, illetve, milyen emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek befolyásolják a környezetre és a környezettudatos nevelésre gyakorolt hatásukat. A következő ábrák a kutatás néhány összehasonlító elemzéseit szemléltetik.

A 3. ábrán látható 5 különböző megújuló energiatípus, amelyek megvizsgálásra kerültek, megnevezve sorban: nap-, szél-, vízenergia, bioenergia és a geotermikus energia. Először a

⁵ <http://kutatas.karolyrobert.hu/>, 2015.

középiskolás diákok kerültek megkérdezésre, aztán az egyetemi hallgatók. Az ábra esetében, az volt a vizsgálandó kérdés, hogy: „Milyen fajta megújuló energiákat ismersz?”. A 465 megkérdezett diák 95,8%-a ismeri a napenergiát, míg az egyetemisták esetében ez 100%, vagyis teljeskörű volt az ismeret. A szél- és vízenergia esetében egyértelműek az eredmények, előbbinél 88,4% a középiskolások, és 97,1% a hallgatók esetében, míg az utóbbinál ez 82,2% és 93,2%. A bioenergia és a geotermikus energia esetében már másabb a helyzet, ugyanis a bioenergiáról csak a középiskolás diákok 50,6%-ának, vagyis csak kicsivel több, mint felének van ismerete erről. Az életkor valamelyest segít az ismeretek megszerzésében, mivel ugyanezen energia esetében az egyetemisták 81,7% ismeri a bioenergiát, ezzel mutatva az előző eredményhez viszonyított növekedést.

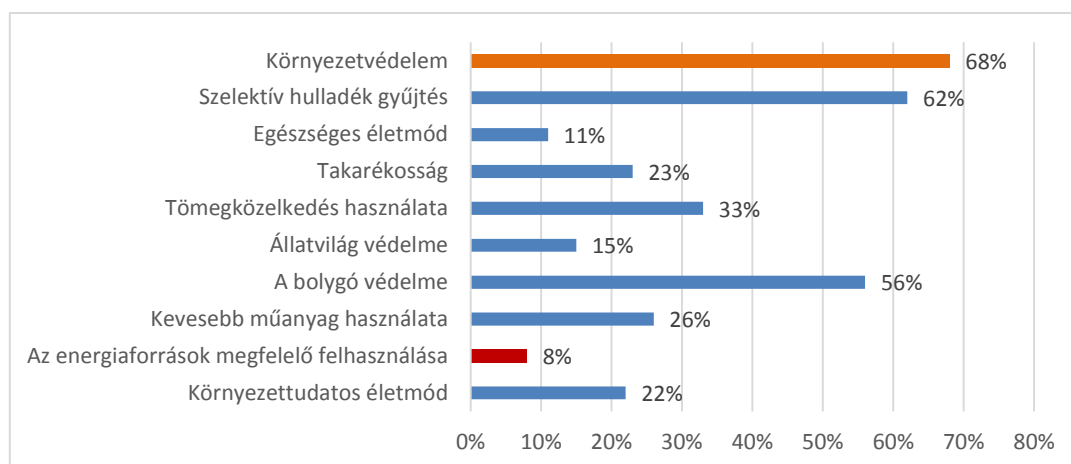
3. ábra: A középiskolás diákok és egyetemista hallgatók általános ismerete a megújuló energiafajtákról, 2017.

n1= 465; n2=147

Forrás: Saját szerkesztésű ábra, saját primer kutatás alapján, 2017.

A következő kérdés, egy nyílt kérdés volt, hogy megismerjük a diákok saját véleményét a környezetvédelemmel kapcsolatban: "Mit gondolsz a környezettudatos életről, mint fogalomról?" A 4. és 5. ábrán láthatók a különböző eredmények. A zöld vonal a válaszadók azon részét jelzi, akiknek a "Környezetvédelem" fogalma jut először eszükbe a környezettudatos életmódról. A piros vonal pedig azt a kevés válaszadó véleményét jelöli, akik az energiaforrások megfelelő felhasználására gondoltak, amikor először látták ezt a fogalmat.

A 4. ábrán látható a középiskolás diákok véleménye a környezettudatos életmódról. A válaszokat összegezve, 10 különböző kifejezést lehet kategorizálni. A leggyakoribb esetben a környezetvédelem fogalma jutott eszükbe, mintegy 68%-nál, amelyet 62%-kal követ a szelektív hulladékgyűjtés, a harmadik pedig a bolygó védelme volt, 56%-kal. Még megemlíthetjük a megújuló energiák megfelelő felhasználását, mert ez a kifejezés meglepően kevésbé volt gyakori a diákok körében.

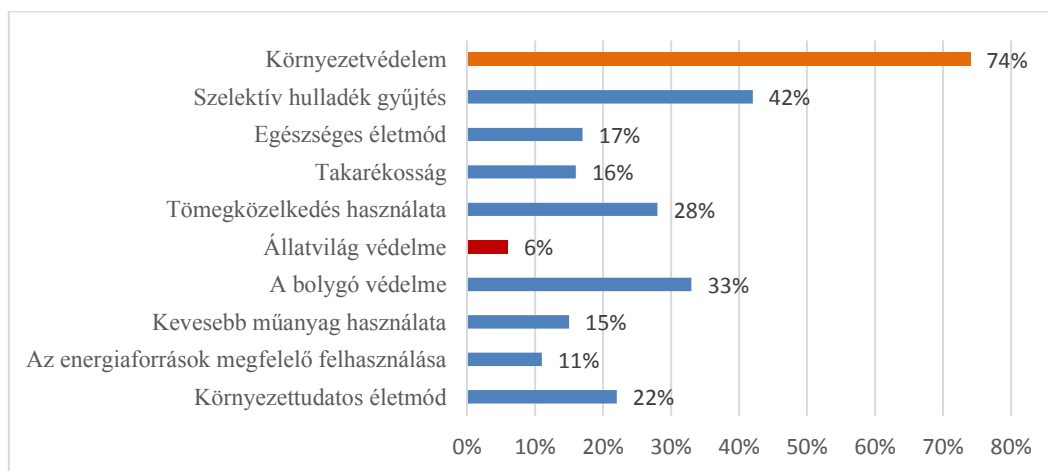

4. ábra: A gyöngyösi középiskolás diákok véleménye a környezettudatos életmódról, mint fogalomról, 2017.

n= 465

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján, 2017.

Az 5. ábrán az egyetemista hallgatók véleménye látható a környezettudatos életmódról. A kategóriák megegyeznek a 4. ábrán látható kategóriákkal. A leggyakrabban, mintegy 74%-ban a környezetvédelem fogalma jutott eszükbe a hallgatóknak, amelyet a szelektív hulladékgyűjtés követett 42%-kal, és a bolygó védelme 33% -kal. Az egyetemi hallgatók esetében megemlíthetjük az állatvilág védelmét, mivel ez a kifejezés kevésbé gyakori, összehasonlítva a 4. ábrán az energiaforrások megfelelő felhasználásával.

5. ábra: A gyöngyösi egyetemista hallgatók véleménye a környezettudatos életmódról, mint fogalomról, 2017.

n= 147

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján, 2017

Következtetések

A tanulmányban leírt primer kutatások alapján megállapítható, hogy rengeteg potenciál van a környezettudatosság és a megújuló energiák témakörében. Ez a kutatás csak kis részben tudta bemutatni az eredmények egy részét, de ezekből az ábrákból is észrevehető, hogy a környezettudatosság mennyire fontos. A kezdőötlet eleinte az volt, hogy csak a középiskolák kerüljenek bele a kutatásba, de később az eredmények segítségével nyilvánvalóvá vált, hogy az egyetemi hallgatók bevonásával, sokkal átfogóbb képet kaphatunk a diákok környezettudatosságáról, valamint összehasonlító elemzések elkészítését is lehetővé teszi. A

kutatásból kiderült, hogy valóban számít, hogy milyen korcsoportok esetében, illetve, milyen képzettségi szinten tesszük ezt meg (általános iskola, középiskola, egyetem, stb.). Az eredmények eltérőek lesznek nem csak a diákok kora miatt, hanem a képzettségi és általános tudás béli szintjük miatt is. Lépéseket kell tennünk azért, hogy belső erőforrásokat is mozgósítsunk, amelyek további segítséget tudnak nyújtani a fejlesztésben (Áldorfai és Czabadai, 2014). Erre jó példa lehet a 4. és 5. ábra, mert mindkét szinten a diákok új ötletekre tehetnek szert a környezetvédelemmel kapcsolatban, de ahogyan a kérdőívek eredményei is mutatják, főleg a fiatal generáció nyitott a zöld és fenntartható értékekre, mint például az ökoturizmusra is (Varga-Nagy et al, 2017).

A tanulmány egy minimális szeletét mutatja be annak a kutatásnak, amely a fiatal generációknak a véleményét és hozzáállását szemlélteti a környezettudatossággal kapcsolatban. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a környezettudatos viselkedés, környezetvédelem megvalósulása és cselekedetei életkoronként eltérőek. A fiatal generációk szerint egyes tevékenységek szorosabban, míg más tevékenységek kevésbé szorosan kapcsolódnak a környezettudatos viselkedéshez. A tanulmány témájaként felvetett ökoturizmus jövője szempontjából is fontos megállapítások ezek. A fiatal generációk esetében érdekes eredmény, hogy pl. az állatvilág védelme vagy az energiaforrások megfelelő felhasználása kevésbé fontos környezettudatos magatartásformák, a környezetvédelem szempontjából nem gondolnak ezekre feltétlenül. Az ökoturizmus szempontjából ezek fontos tényezők, így a fiatalok körében ezen területek erősítése és fontosságának előtérbe helyezése fontos feladat.

Összességében az ökoturizmushoz kapcsolódóan pozitív jövőképben bizakodhatunk, hiszen a fiatal generációnak egyre inkább fontos a környezet védelme, a tudatos életmód, a szelektív hulladékgyűjtés, a közlekedésből eredő szennyezés mérséklése, a takarékoság és összességében a bolygó védelme. Már fiatal korban felismerték, hogy a fenntarthatóság és az ezzel összefüggő szemléletmód nagyon fontos, mely magatartásforma egyre inkább természetessé válik náluk, melyet vélhetően az idősebb generáció hatására is alkalmaznak. Az ökoturizmus terjedése tekintetében ezek a szemléletmódok elengedhetetlenek és rendkívül értékesek.

Köszönetnyilvánítás

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3 Kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának Támogatásával Készült”

Irodalomjegyzék

1. Áldorfai Gy. – Czabadai L. (2014): Helyi válaszok a globális kihívásokra (Local responses to global challenges), *Acta Carolus Robertus 2014 vol 4(2)*, Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, 9-18.
2. Begley E. (2008): *Living like Ed: A Guide to the Eco-friendly Life*, Publisher: Paw Prints
3. Földművelésügyi Minisztérium Környezetügyért Felelős Helyettes Államtitkárság (2016): Természetvédelmi adatok 2016. december 31-i állapot szerint. Budapest, 2017.
http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Tenyek&Adatok/Termeszvetvedelmi_adatok-20161231.pdf
4. Kassai Zs. – Ritter K. (2011): Local rural development programs in disadvantaged rural micro-regions, *Gazdálkodás 55 (4)*, 337-346.

5. Kotler P. (1998): Marketingmenedzsment, Műszaki Könyvkiadó, 1998, pp. 156.
6. Kovács R. (2010): Megújuló energia kézikönyv (Renewable Energy Handbook), Publisher: Poppy Seed Kiadó,
7. Leeming, F. C. – Porter, B. E. (1997): Effects of participation in class activities on children's environmental attitudes and knowledge. The Journal of Environmental Education, 28. 33–42 DOI: <https://doi.org/10.1080/00958964.1997.9942821>
8. Malhotra N. K. – Simon J. (2009): Marketingkutató, Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt., pp. 832.
9. Magyar Zs–Sulyok J (2014): Az ökoturizmus helyzete Magyarországon. Turizmus bulletin (2014) XVI. évfolyam 2. szám
10. Marjainé Szerényi Zs et.al (2014): A fiatalok fogyasztási és életmódbeli szokásai a környezeti nevelés tükrében. „Fenntartható fogyasztás, termelés és kommunikáció”, Budapesti Corvinus Egyetem. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00155/pdf/EPA00035_upsz_2012_11-12_015-036.pdf
11. Sembery P. – Tóth L. (2004): Hagyományos és megújuló energiák (Traditional and renewable energies), Publisher: Szaktudás Kiadó Kft.
12. TeIR – Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (2017): Letöltési oldal: <https://www.teir.hu/helyzet-terkep/kivalasztottmutatok.html?xteiralk=htk&xids=1001,1002,1009,1010,1011,1012,1017,1018&xtertip=T&xterkod=523>
13. Tóth É (2011): Az ökoturizmus fogalma, formái és feltételei. Pannon Egyetem, Georgikon Kar, Keszthely. <http://www.georgikon.hu/tanszekek/agrargaz/Tananyagok/T%C3%B3th%20%C3%89va/%C3%96koturizmus%20menedzsment/3eloadas.pdf>
14. Tremmer T (2014): Környezettudatosak a fiatalok a kutatás szerint. VEOL, a Veszprém megyei hírportál <https://www.veol.hu/hirek/kornyezettudatos-fiatalok-1606359/>
15. Zöld energiával a zöld Magyarorszáért projekt hivatalos weboldala (2017): Letöltési oldal: <http://kutatas.karolyrobert.hu/>
16. Varga-Nagy A. - Káposzta J. - Nagy H. (2017): Zöldturizmus a jövő stratégiai iránya? (Green tourism as the future strategic direction?) Studia Mundi – Economica 4:(1) pp. 94-102. (2017) DOI: <http://dx.doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2017.04.01.94-102>
17. <http://www.szallasmktg.hu/turisztikai-definiciok/27-okoturizmus-zoldturizmus>
18. http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Tenyek&Adatok/Termeszetvedelmi_adatok-20161231.pdf